

FÖRROCHNU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR NR 3 1980 PRIS 15 KR

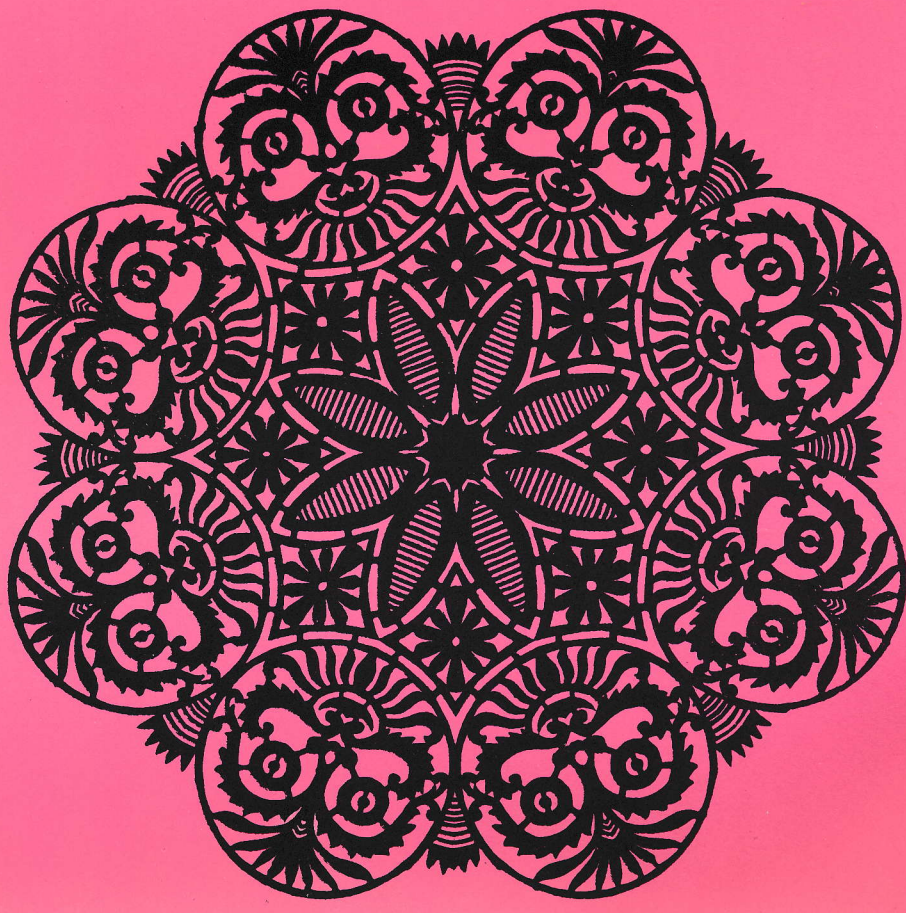
Indisk folkdiktning

Emmanuel Le Roy Ladurie

Livet i en vikingatidsby

Amerikan möter Lenin

Bokanmälningar

FÖRRÖCHNU

Tidskrift för en folkets kultur

Gatuadress: Hornsgatan 170, 2 tr.

Postadress: 117 28 Stockholm.

Telefon: 08-84 73 14

Mottagning: måndagar 18-20.00

Postgiro: 35 60 72-9

Bankgiro: 324-1262

Prenumeration: 55:-/4 nr

Stödprenumeration: 100:-/4 nr

Medlemskap: 250:-

Förr och Nu ägs av föreningen
med samma namn.

Föreningens paroller är:

• FÖR EN FOLKETS KULTUR

• FÖR EN FOLKETS HISTORIA

• FÖRSVAR FÖR YTTRANDE-
OCH TRYCKFRIHET

• ANTIIMPERIALISM

Styrelse:

Gun Kessle, ordförande

Ulla-Britt Anman, ansvarig utgivare

Kerstin Nordfors, kassör

Kent Begler

Christina Ericsson

Jan-Olof Erlandsson

Annelie Jordahl

Siwe Raadik

Margareta Zetterström

Håkan Ågren

Innehåll

Torsten Jurell. Ledare. Konstnärer skapa – vi kan försätta berg!

Jan Myrdal. Ordet som befriar

Lochan. Med fingret på avtryckaren

A. Jagannohana Chari. Två folksånger på telugu – en presentation

Subba Rao Panigrahi. Röd färg

Sivudu. Å människor! Å Bhaskara!

Jan Myrdal. Arbetsjournal/Anteckningar om demokrati

Gun Kessle. Indiska kvinnobilder

Emmanuel Le Roy Ladurie. Historien om Béatrice de Planissoles

Gertrud Grenander-Nyberg. Kvinnors arbete i nordtysk vikingatidsby

Härlig är jorden – konstutställning från Göteborg

Albert Rhys Williams. Sex månader med Lenin

4

5

6

9

13

14

16

20

26

37

44

49

Omslag: Silhuettklipp, Tripura, Indien.

Afghansk måltid. Målad gips av Britt-Marie Jern från utställningen *Härlig är jorden*.

Ledare: Konstnärer skapa – vi kan försätta berg!

”Utställningen är en smutsig provokation som gör stor skada. . . . Allt i utställningen som kan uppfattas som förolämpande mot Sovjet och dess statsöverhuvud Leonid Bresjnev ska tas bort. Hur det skall göras är inte min sak. Jag kan inte blanda mig i era angelägenheter. Men jag vill se att relationerna mellan våra länder utvecklas i god anda.”

En krevad från Sovjetunionens generalkonsul i tidningen *Arbetet* (13/5) då Sovjetunionen försökte stoppa vår konstatställning *Härlig är jorden*.

Läs vad han sa igen.
Först ville jag bara skratta. Vi har ju bara gjort tavlor.

Vi har reagerat inför stormaktsövergrypp. Inte med kulor och krut, tusen flygblad och jättedemonstrationer. Vi har gjort tavlor.

Som konstnärer har vi uttryckt den avsky,

ångest och solidaritet som många känner. Våra konstverk talar högt om det många tänker.

Nu står vi öga mot öga med en krigisk supermakt som säger att stoppas inte denna konst kommer relationerna att försämrats mellan Sverige och Sovjetunionen! Tanken svindlar.

Men jag kan inte skratta. Sovjet hotar ju oss och beter sig som om vi redan vore undersåtar i ett ryskt lydrike.

Så får det aldrig bli!

Det var ju därför vi gjorde utställningen och det är därför så många i dag ger oss sitt stöd, för att det aldrig någonsin skall bli så för någon.

När jag åter läser de hotfulla orden tycks det mig som om denna väldiga militärkoloss skälvde till.

Kinderna hettar.

Vi har ju träffat rakt i hjärtat på Fan själv – hur stark är inte Konsten!

Torsten Jurell

”Med fingret på avtryckaren” är en dikt som också har en direkt befriande uppgift för oss; den hjälper oss att bli kvitt myterna om ”det indiska”. Indien är inte konstigt. Indien är inte mystiskt. De indiska byarna är inte evigt oföränderliga. Detaljer kan vara specifika – ”det marvariska ockersystemet”. Marvarer är folk från Marwar. Runt om i Indien (och Burma och andra länder) är de handelsmän, bankirer och penningutlånare. Oavsett härkomst kallas ofta ockrare och spannmålshandlare för marvarer. I Lochans dikt möter vi det verklighetens Indien där folket kämpar för sin rätt.

Lochans verkliga namn är G. Rajalochan. Sedan 25 år är han lärare. Han undervisar i telugu och engelska i Hanumakonda vid Warangal. Som lärare är han uppskattad. Eleverna älskar honom. Föräldrarna respekterar honom. Men myndigheterna söker slå ned på honom för hans dikter. Sedan 1975 har de sökt avsätta honom och ekonomiskt krossa honom med motiveringen att hans dikter är kritiska mot skolsystemet och propagerar naxalitiska tankar. Och naxaliter det kallas de olika mli:grupper som organiserar *Arbetar- och bondeförbund* ute i byarna och bekämpar de feodala förhållandena. De står för agrarrevolution och nydemokrati.

Våren 1980 lyckades myndigheterna avstänga Lochan från sitt arbete. De sökte göra det genom den undantagsparagraf som ger dem möjlighet avstänga en stats tjänsteman utan möjlighet till prövning om statens intressen fordrar det. Men en internationell proteströrelse (även svenska PEN protesterade) tvingade dem att än en gång ge honom möjlighet att arbeta och försörja sin familj.

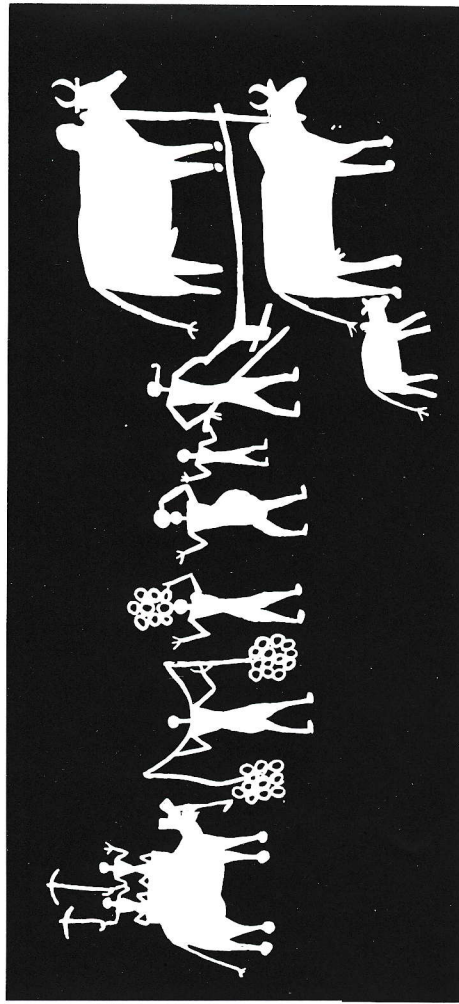
I Andhra Pradesh förbjuder regeringen diktsamlingar och novellsamlingar och skådespel; regeringen låter fängsla författare; regeringen håller långvariga processer mot författare för de dikter de skrivit; regeringen närstående personer låter mörda författare som skriver olämpligt. Men inget av allt detta kan rädda dem. Ty orden befriar. Det är ute i Indiens byar som historien nu håller på att skrivas på nytt.

Ordet som befriar

av Jan Myrdal

Lochan är 43 år. Han är poet. Hans dikter sprids i byarna. Man kan höra dem norrut i Andhra Pradesh. Poesien är ett vapen i folkets befrielsekamp. Orden befriar. Lochan är en av de många diktare på telugu som organiserat sig i *Revolutionära författares förbund*. För dem är ordet en befriande handling.

Han arbetar inom en tradition. Den folkspråkets och folkdiktningens tradition som den store poeten Sri Sri vidareutvecklade på trettioalet och som nu medvetet fortsätts av kretsen kring litteraturidskriften *Srijanja* i Warangal och *Revolutionära författares förbund*.

Fruktharhetsmålning. Karanjaju, Ganjam, Orissa, Indien.

Med fingret på avtryckaren

av Lochan, tolkning från engelska av Folke Isaksson

På knivseggen, det härdade stålet,
bokstäver av blod –
de besvarar anropet, de träder fram
ur förnedringen, tjugofem års skymf och hån

Jag är redo för explosionen,
med fingret på avtryckaren. Jag utmanar er,
ni som inte har ögon att se hur bönderna år efter år böjer sina ryggar
och dignar ute på fälten utan att få
så mycket som en smula från de rikas bord

Jag utmanar er, ni som håller traktorägarna om ryggen
och vågar spotta på framtidens heder och ära,
halvfulla och skroderande på småtimmarna
och som förlösar böndernas möda och svett
på ett parti kort, för att sedan
glida omkring i bilar som dricker deras blod

Det marvariska ockersystemet med indrivning den förste i varje månad
som kan göra en vanlig krämare grön av avund,
eländet i detta land, nöden som inte bara ger oss
nya munnar att mätta utan också nya kaster,
junkerväldet som topprider människorna,
geschäftet med pilgrimscentra som skapar tiggare och galenskap

Det genomruttna systemet som spy ut
miljoners miljoner odugliga, hjälplösa, ryggradslösa män,
unga som inte tillåts bli vuxna
och alltså inte kan föra oss framåt
Halvfigurer förlorade i ett fornuddunkel
som dividerar i evigheters evighet i utvecklingens namn

Storföretagarna som påstår att vi gjort stora framsteg,
politikerna som inte kan hindra priserna att äta sig in i våra liv,
den svarta marknadens präster,
butikerna som gapar efter kosmetika som en spacklad kåft,
skräpbasarna där packar av tyg tornar upp sig
som höjder man inte kan bestiga
och cheferna på flotta shoppingcenters som erbjuder oss paket
vi aldrig kommer att kunna lösa in

Spelarna som med fribrev från våra härskare
samlar miljoner på hög tack vare kryphålen i lagen,
de höglackade och moderiktiga som föraktar de förbrukade
och slösar smekningar på hundar,
arvet av en ändlös apati, uppgivelsen, föreställningen om Karma
och nyfeodalismen som får palats att skjuta i höjden
och driver in stickor i din kropp för att tappa ditt blod
Jag säger dig: riv ned allt detta

Jag säger: slit det i stycken,
sätt det i brand, här och nu,
så att denna skamfläck inte skall häfta vid morgondagen

Kom,
det räcker med ord,
det finns ingen annan väg
Hur länge tänker du hänge dig åt pappersprasslande njutningar,
hur länge skall du finna dig i smuts och förfall?

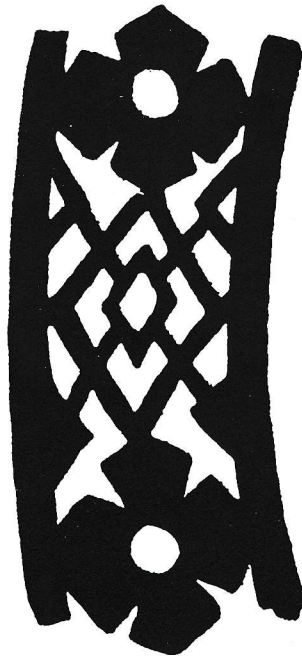
Broder,
låt inte det fagra tal som sköljer över dig
och dessa halvminutlånga förlustelser
kväva den gnista av eld som lyser inom dig

Kom ihåg
den här gången kan ditt svar
inte kläs i blankslitna ord
och följas av ett lättsinnigt, brustet skrätt,
utan med fingret spelande mot avtryckaren
och ögonen i brand
och hjärtat i rasande slag
och stormvindens andetag
och varje atom som lever av detta enkla bröd,
skall det komma med gevärskulans ljud

Historien skall skrivas på nytt,
med ditt blod som talar för mänskligheten

Därför säger jag dig:
det räcker med ord,
det finns ingen annan väg

Jag vill att du säger ifrån med blank bajonett
Jag säger dig: in finn dig med fingret på avtryckaren

Dörrpanel. Totaguda,
Koraput, Orissa,
Indien.

Två folksånger på telugu – en presentation

av A. Jagannohana Chari, översättning från engelska av Jan Stolpe

I motsats till de civiliserade folkens litteratur är folkliteraturen inte den skolade tankens syntetiska tillväxt utan själva blodmloppet i en levande tradition bland massorna. Trots att den folkliga litteraturen aldrig har åtnjutit vare sig kungars eller härskande klassers beskydd har den ständigt vuxit, med rötter i jorden, och givit näring och stöd åt folkets fantasi och uttryckskraft längst ned i samhället. Den folkliga litteraturen har sitt ursprung i behovet att hylla den mänskliga andens kamp med naturen och det onda och dess framgångar i denna kamp. Folkliteraturen uttrycker den djupa driften att sjunga, att göra livet mer uthärdligt genom att sjunga om skönheten i ett liv i kamp. I motsats till civiliserade litteraturer är folkliteraturen, som mest tar sig uttryck i sånger, inte uttryck för ett individuellt medvetande; det är en bard eller sångare som sjunger, men för honom är den kollektiva erfarenheten viktigast. Barden deltar i striderna, han besjållas av det intensiva och ursprungliga i människornas känslor och ger dem ett lyriskt uttryck. I

de civiliserade litteraturerna uppstår det ständigt nya strömningar som hävdar att de inte har sin rot i politiken, och dessa strömningar försvinner igen; men folksångerna lever kvar och ger upphov till nya dikter som hela tiden avspeglar och färgas av folkets politiska drömmar. Det bör påpekas att det politiska innehållet i sådana sånger inte alltid är öppet eller direkt. Folkliteraturen har en enda, obruten tradition. Även om den tycks avspegla strävandena inom en speciell geografisk eller språklig enhet, är dess inriktning mänsklighetens och dess tradition universell. Dess lyriska och politiska innehåll är uttrycker en längtan efter frihet från förtryckande politiska och sociala ordningar. Blott två känslor tycks tända de folkliga poeternas fantasi – ofta är det inte enskilda sångare utan en grupp av sångare som gemensamt medverkat till framväxten av en sång. De känslorna är glädje och sorg. Den senare känslan är praktiskt taget ständigt närvarande i en folksång. Även när en sång uttrycker glädje påminner den om de offer som

gjort glädjen möjlig. Och när en folksång i lyrisk form uttrycker sorg uttrycker den huvudpersonens obrutna mod eller hans hopp trots allt. Men där finns alltid en melankolisk ton. Så till exempel den berömda folksången på telugu som följligt nizam och hyllar böndernas uppropp under kampen i Telengana 1948–1951.¹ Och detta drag hänger samman med den gamla traditionens hjältesånger, ballader och kärlekssånger.

Men traditionen är mycket äldre än det jag nu skall skriva om. Här skall jag presentera två politiska diktare som skrivit sånger i den folkliga traditionen. De heter Subba Rao Panigrahi och Sivudu. De är båda aktivister och poeter i naxalernas tradition. Det är inte deras ideologi jag i första hand skall kommentera, utan hur de omformar och utnyttjar folksångerna på telugu och deras idiom, rytm och form för ideologiska syften. I sin praktik har de lyckats ge dikterna en levande, lyrisk intensitet och en tragisk vördighet. Deras samhörighet med folket och deras ställningstagande för folket tycks vid sidan av deras ideologiska visioner ha skärpt deras iakttagelse och ökat slagkraften när de nyttjat folksångens former för sina syften. Bildspråket hämtas från natur, föremål, färger, seder och andra företeelser som är välbekanta för bondebefolkningen på landsbygden. De enkla bilderna, de talspråkliga vändningarna och förmågan att förtäta ideologiska begrepp i lättbegripliga idéer präglar deras bästa sånger. Jag skall kommentera en sång av dem var: *Erupu* (Röd färg) och *Narudo! Bhaskaruda!* (Å människa! Å Bhaskara!).

2. Subba Rao Panigrahi föddes i en prästfamilj i byn Sompeta i distriktet Srikakulam. När han gick i tredje klass drogs han till den kommunistiska rörelsen. År 1953, då floden Godavari svämmade över och en del av hans hemtrakt drabbades, väcktes hans medmänsklighet på allvar. Han skrev en sång, gick från hus till hus och sjöng den och samlade gåvor som han skickade till offren för översvämningen. Längre fram, när han arbetade som lärare, kom han med i kampen i Srikakulam när oskyldiga stamfolk som kämpade för högre

1. *Han spänner för kärra efter kärra*, skriven av Yadagiri, en berömd poet som skrivit om bondeupproret i Telengana 1948–1951.

lön pryglades och mördades av jordägare och penningutlånare. Han skrev *Jamukula Katha* (i en folklig, berättande genre) år 1967 och temat är skildringen av stamfolkens och böndernas kamp i Srikakulam. Han hade också skrivit flera andra sånger på telugu, och dem brukade han framföra han samtidigt som en pojke, China Babu, dansade. Trots att oriya var hans modersmål skrev han folksånger på telugu med stor lätthet; det kan man bara om man lever och lider tillsammans med folket som talar språket. De två sista åren innan han dödades av polisen i ett så kallat intermezzo år 1969 skrev han en stor mängd sånger. Här följer en sång av Subba Rao Panigrahi som kanske utgör höjdpunkten i hans skapande i den folkliga sångtraditionen. Sången heter *Erupu* (Röd färg); se sid. 13

Författaren förknippas den röda färgen med kommunismen. Genom att frammana den röda färgens skönhet försöker han skingra den fruktan som denna ideologi tycks väcka hos en del. Färgen och – genom associationen – ideologin blir symbolen för själva livet – ett sätt att avvända faran för livet, som i fjärde strofen. Solen som symbol för en livgivande kraft eller en kraft som frigör liv (andra strofen) och det röda märkets betydelse på kvinnans panna, något som alla känner till (tredje strofen), frammanas också för att ge en positiv reaktion bland människor som "fyller / nångra med skräck".

De enkla talade rytmerna når på ett naturligt sätt vanligt folks medvetande. Bilderna och känslorna förknippas med naturen och böndernas liv. I originalet på telugu ligger språkets vändningar så nära byinvånarnas eget tal att vissa uttryck från en mer lärd tradition – ord hämtade direkt från klassikerna – som smugit sig in i sången med lätthet inlemmas i de korta radernas mäktiga rytm. Inflytandet från poeten Sri Sri, som har inspirerat flera generationer av poeter sedan trettioalet, märks omisskännligt på poeten sätt att foga det rikt växlande språket till de snabba rytmerna. Jämför man de två poeter märker man att Panigrahis estetiska känslighet åtminstone i denna sång ännu inte har frigjort sig helt från en äldre tids klassiker på telugu.

Två påfåglar. Mihila-målning, Indien.

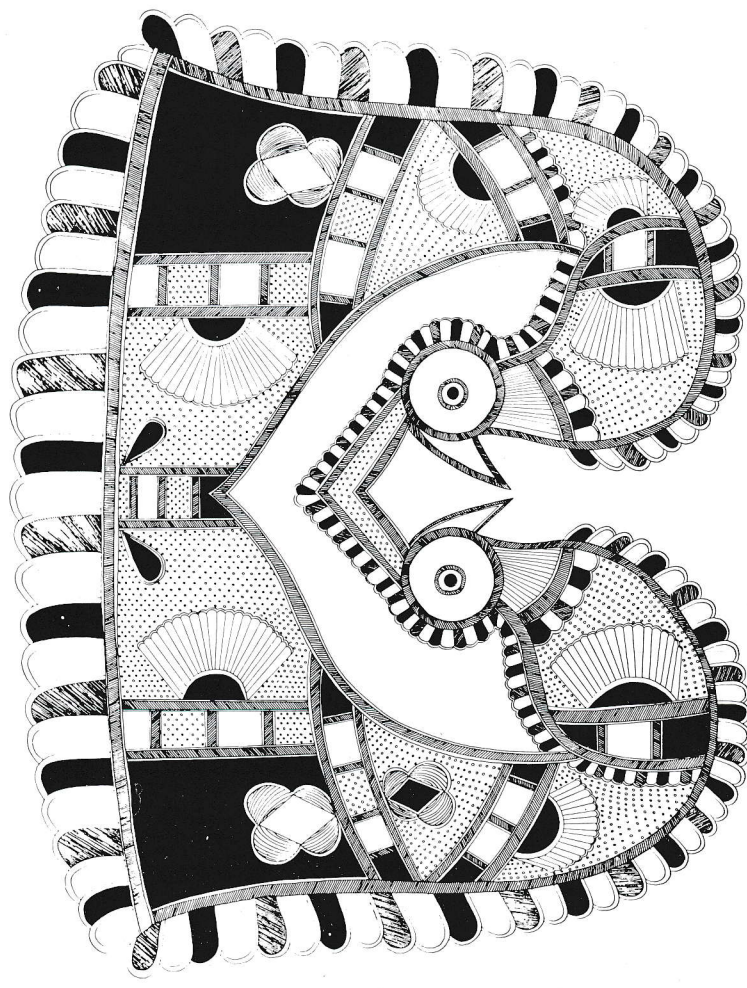
Ändå översätts den sammansatta ideologin, utan att något av dess kraft går förlorad, i ett enkelt, påtagligt budskap till folket i levande bilder. Poeten säger att det har "Kampens styrka / Makt att få rymden att skälva / av ropen på arberarrätt".

Marxismens budskap förmedlas här på ett omedelbart sätt till enkla människor. Det finns ett drag i originalet som inte går att översätta; det är som farten hos en vattenström, en trummas eko, eller fräsandet av lava som vället ut ur en vulkan.

3.

[Sivudu är okänd för de flesta som person. Namnet är en pseudonym som används av en underjordisk ledare inom partiet CPIML; han anses nu vara den främste av alla revolutionära poeter på telugu. Förlaget SRIANA Publications har utgivit två diktsamlingar av honom.]

1. Stycket inom hakar har tillagts av Varavara Rao.

nom: *Revolutionära dikter* (oktober 1972) och *Med folkets andedräkt* – *Den fängslades sång* (januari 1974). Hans dikter har också tryckts i tidskrifter som sedan har förbjudits av statsregeringen i Andhra Pradesh.]

Titeln på följande sång av Sivudu är *Narudo! Bhaskaruda!* (Å människa! Å Bhaskara!); se sid. 14.

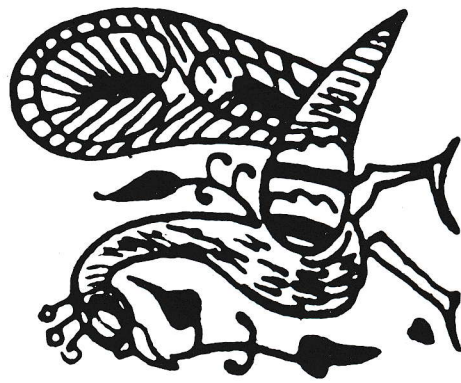
Sången bygger enligt författaren själv på rytmen i en sång som brukar sjungas vid en muslimsk högtid, *Muharram*, som i Telengana kallas "Dhoola". Det är en kollektiv sång som ackompanjeras med dans. Några ungdomar bär rikt utstyrda hjältefigurer som svänger i takt med sångens rytm medan andra sjunger själva sången med våldsam intensitet. Bhaskaruda är namnet på en revolutionär som dog, läkaren Chaganti Bhaskara Rao, som populärt brukar kallas "Norman Bethune i Srikaku-

fienden är han inte död. Han lever bland bönderna och stamfolken som ett budskap. Han blir en livgivande kraft för dem och stärker dem för kommande, hårdare strider. Fienden medverkar sig själv ovetande i denna process. I de tre sista stroforna uttrycker bönder och stamfolk sin tro på revolutionen. De försvarar sig åt geväret och lovar att bryta sina bojor såsom deras revolutionäre ledare gjort.

Språket i originalet är hämtat direkt från byarna i Telengana. För att rätt kunna uppskatta skönheten och kraften i rytmen måste den sjungas på originalspråket. Det är kanske en av de allra främsta revolutionära sängerna som skrivits i den folkliga telugu-traditionen. Förutom dess levandevirt och språk har

bildspråket som levande rym och språk rum. Bildspråket sin rot i stamfolkens och böndernas eget liv. Träden som nämns (och som kunnat beskrivas i texten) och som växer i Telengana gör att själva trakten framstår som levande för lyssnaren. I sången utplanas gränsen mellan fakta och symboler, mellan konst och propagerande liksom mellan ledaren och folket, och det sker genom den lyriska intensiteten, genom enkla men ändå levande bilder och dess fästa känsla.

Således hyllar båda sångarna friheten och livet i den sanna folkliga traditionen, och därmed upphöjer sångarna de två författarna till *riktiga* folksångare.

av Subba Rao Panigrahi

Röd färg fyller
några med skräck
Barn är vida
bättre än de

/Refr.: Röd färg!/
Märk att i oss
finns det röda
Rött är blodet
som är vår insats

Glädjen i det röda
är underbar

/Refr.: Röd färg!/
Den rodnande hibiskusens
blommor i frihet
Vårtecknet i kvinnans panna
är mycket rött

/Refr.: Röd färg!/
I det röda finns gnistan
Kampens styrka
Makt att få rymden att skälva
av ropen på arbetarrätt

/Refr.: Röd färg!/

Röd färg vållar
aldrig någon skada
Ett varningsljus
som avvärjer faran

13

Å människa! Å Bhaskara!

av Sivudu

Tolkning Bosse Ek från A. Jagannohana Charis engelska översättning.

Inunder ett *narrangeträd*, Å människa! Å Bhaskara!
Hade du rödfärgat dina ögon, Å människa! Å Bhaskara!
Med rödfärgade ögon, Å människa! Å Bhaskara!
Hur du störtade dig in i striden, Å människa! Å Bhaskara!

Inunder ett *barrenkaträd*, Å människa! Å Bhaskara!
Hade du fattat ditt gevär, Å människa! Å Bhaskara!
Med fattat gevär, Å människa! Å Bhaskara!
Hur du sprängde bojorna, Å människa! Å Bhaskara!

Inunder ett *gottankiträd*, Å människa! Å Bhaskara!
Hade du slipat dina yxor, Å människa! Å Bhaskara!
Med slipade yxor, Å människa! Å Bhaskara!
Hur du jagade björnen, Å människa! Å Bhaskara!

Inunder ett *ippaträd*, Å människa! Å Bhaskara!
Hade du spänt din båge hårt, Å människa! Å Bhaskara!
Siktade du med skjutklar pil, Å människa! Å Bhaskara!
Hur du trodde på segern, Å människa! Å Bhaskara!

När de såg din taperhet, Å människa! Å Bhaskara!
Hällde de *jilledu* i sina ögon, Å människa! Å Bhaskara!
Med *jilledu* i ögonen, Å människa! Å Bhaskara!
Hur de högg av ditt huvud, Å människa! Å Bhaskara!

Under singeri', Å människa! Å Bhaskara!
Högg de av ditt huvud, Å människa! Å Bhaskara!
Högg av huvudet, Å människa! Å Bhaskara!
Hur de hoppade omkring, Å människa! Å Bhaskara!

Allt blod som sprutade ut, Å människa! Å Bhaskara!
De fyllde det på flaskor, Å människa! Å Bhaskara!

När man frågade vad som var i flaskorna, Å människa! Å Bhaskara!
Sade de att det var brygd, Å människa! Å Bhaskara!

Allt blod som flöt i floder, Å människa! Å Bhaskara!
De slog det i krukor, Å människa! Å Bhaskara!
När man frågade vad som var i krukorna, Å människa! Å Bhaskara!
Sade de att det var palmvin, Å människa! Å Bhaskara!

Allt blod som strömmade ut, Å människa! Å Bhaskara!
De öste det i tunnor, Å människa! Å Bhaskara!
När man frågade vad som var i tunnorna, Å människa! Å Bhaskara!
Svarade de att det var mjölk, Å människa! Å Bhaskara!

Allt blod som stelnade, Å människa! Å Bhaskara!
De flyttade över det i burkar! Å människa! Å Bhaskara!
När man frågade vad som var i burkarna, Å människa! Å Bhaskara!
Sade de att det var massa, Å människa! Å Bhaskara!

Dödade dig och dödade oss, Å människa! Å Bhaskara!
Ligga i bakhåll och anfalla, Å människa! Å Bhaskara!
De gaddade sig samman, Å människa! Å Bhaskara!
För att lägga sig i bakhåll och anfalla oss, Å människa! Å Bhaskara!

Stigen du visade oss, Å människa! Å Bhaskara!
Är en storslagen stig, Å människa! Å Bhaskara!
Vi följer stigen, Å människa! Å Bhaskara!
Vi ska höja geväret, Å människa! Å Bhaskara!

Inunder ett *barrenkaträd*, Å människa! Å Bhaskara!
Vi fattade geväret, Å människa! Å Bhaskara!
Med fattat gevär, Å människa! Å Bhaskara!
Sprängde vi bojorna, Å människa! Å Bhaskara!

1. Singeri = Kastanjeträd.

Arbetsjournal/Anteckning om demokrati

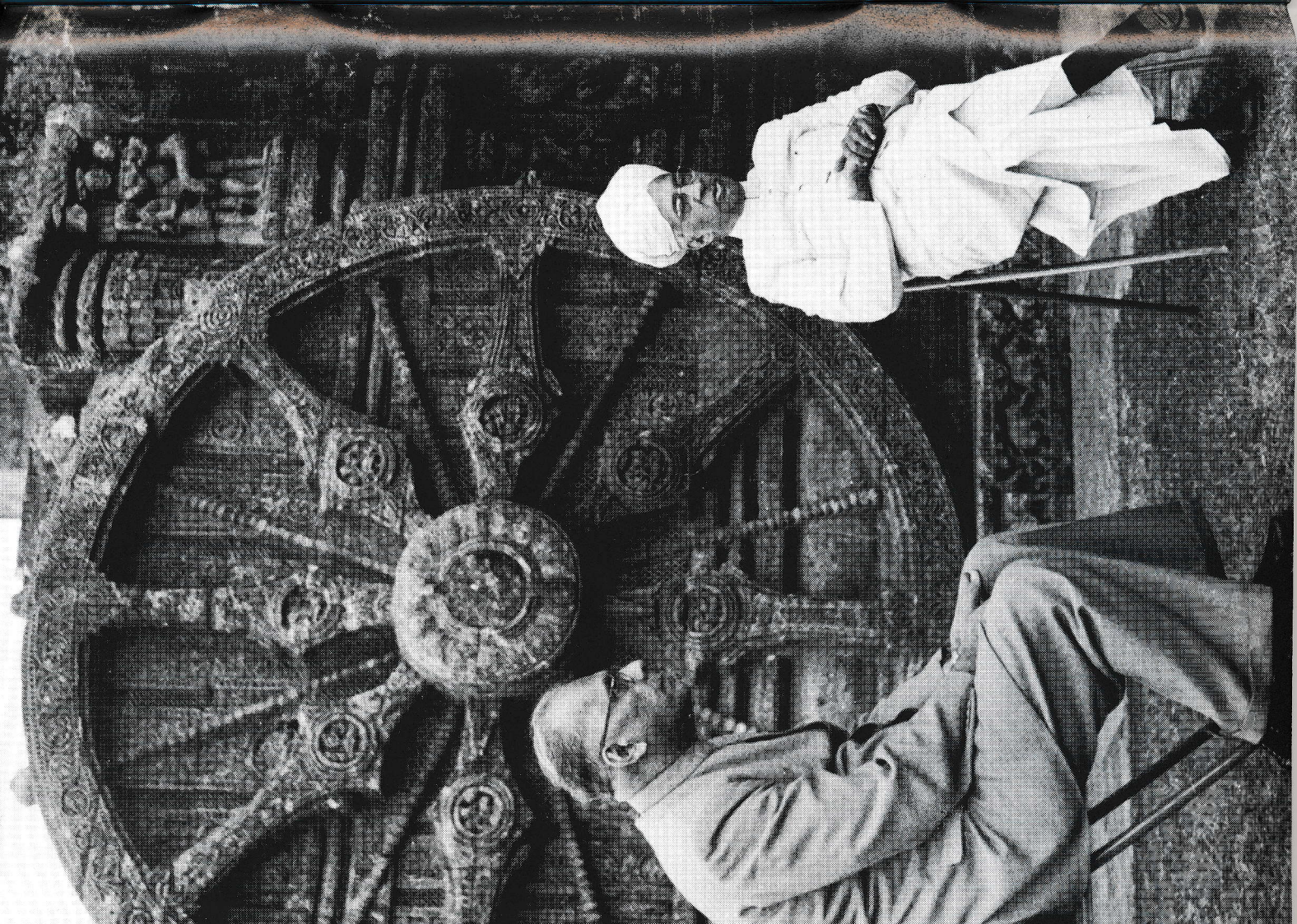
av Jan Myrdal, foto Gun Kessle

Bhubaneswar, 4 januari 1959. Besöket i Konarak:

Vi kör mot Konarak i fjorton svarta limousiner. Först kommer Nehru. Sedan dignitärer. Också vi blev dignitärer. Radha Kumud Mookerji hade tilldelats bil av delstatsregeringen. Det var den sista bilen bland de fjorton. Han föste in Gun och mig i den. Det roade honom. Långt bakom oss skumpar allmänna författaremassan fram i två gamla gröna busar. Dammet yr om limousinerna. Det står barn vid vägkanten. De viftar. Det är skolbarn som kommanderats ut att hylla nationen, säger Mookerji. Små flickor håller fram blombuketter. Små pojkar viftar med pappersflaggor. Vi stannar. Barnen hurrar. Nehru kliver ur

bilen. Vi kliver alla ur bilarna. Nehru håller tal om jämlikhet. Han klappar ett barn. Alla barnen hurrar igen. De vinkar med flaggor. Bilarna kör vidare. När jag ser genom bakrutan skymtar jag barn i det virvlande dammet. Långt borta de två gröna bussarna. Vi går runt templet. Radhakrishnan sitter på en pinnstol med ryggen mot livets hjul. Han talar. När han får syn på mig pekar han med tummen över axeln och säger:

– På den tiden hade man inga hämningar. Sedan ser han rakt fram och talar om andlighet. Hela tiden han talar vippar han med benet. Han har svarta silkesstrumpor och engelska strumphållare. En folkbildare från Bengalen säger att man måste tvätta folkets låga

föreställningsvärld när man samlar folklore:

– Man har sitt ansvar som intellektuell. Folket uttrycker sig så smutsigt. Man måste vaska fram andens guld ur deras lortiga tankar.

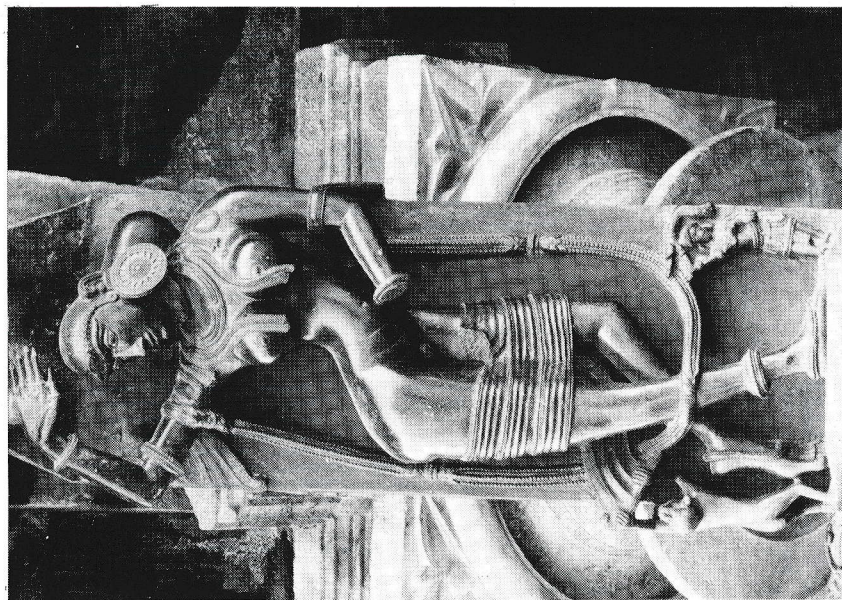
Då först kommer författarmassornas gröna bussar fram. Alla vi dignitärer med Nehru, Radhakrishnan, guvernör och delstatsministrar beger oss skyndsamt mot den inhägnade terveserveringen uppe vid resthuset. Soldaterna bevakar oss. De ser till att vi inte tvingas blanda oss med packet. Här står vi nu med våra tekoppar i händerna och är bara kultur och jämlikhet. Nehru talar om Indien i världen hör jag. Indien är respektat. Runt honom gör man instämmande ljud i halsen. Därutöver står de två busslasterna indiska författare. De ser respektfullt på oss där vi ståtar kulturellt innanför soldatbevakningen, dricker te, äter

småkakor och talar kultur. Hela tiden skrockar Radha Kumud Mookerji.

– Minns du vad jag sade i Puri, viskar han till Gun. They are all crooks!

Vi tågar tillbaka till våra fjorton svarta limousiner. Författarpaketet får ta sig hem bäst det kan i sina två gamla gröna bussar. Kanske stannar de och tittar på soltemplet. Vem vet.

Tjugoett år senare är vi tillbaka. Av alla dignitärerna från den gången är det väl bara Gun och jag som är kvar i livet. Men den indiska samhällspyramiden är densamma. Dock den na gång är vi i Konarak för templets skull. Vi bor i det nya turisthemmet. När det blir eftermiddag badar vi i havet. På morgonen ser vi soluppgången över templet.

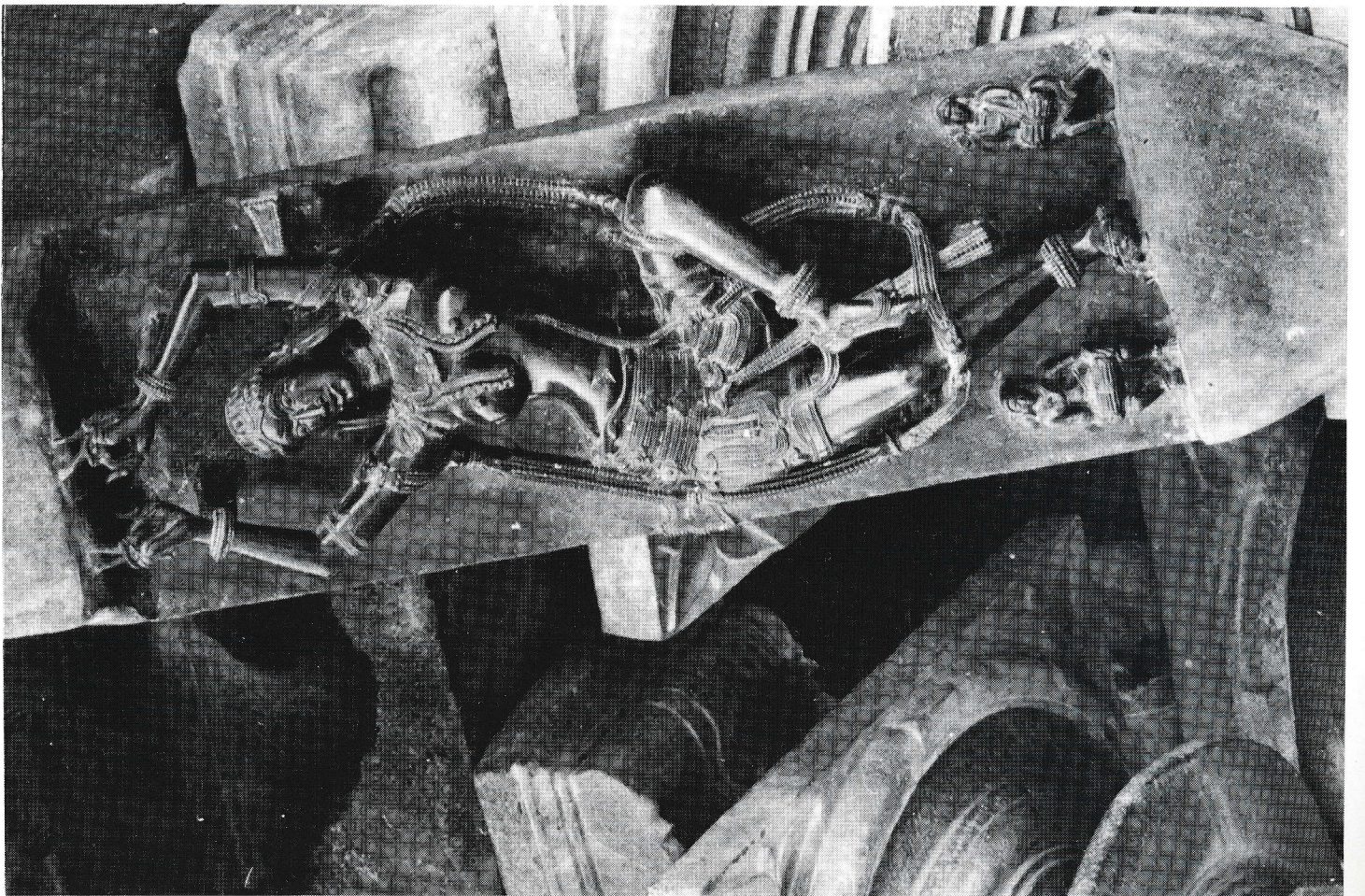
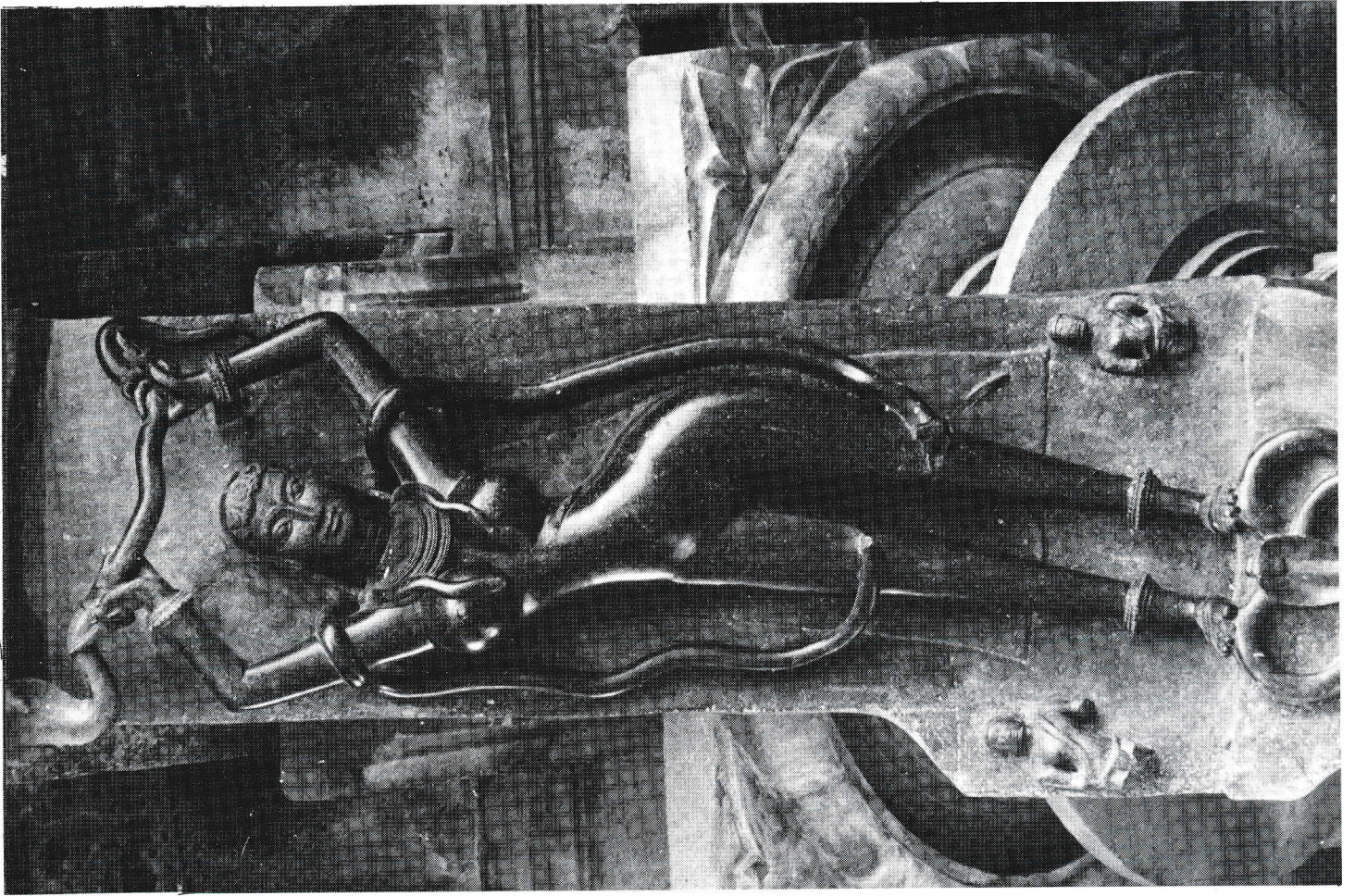
Indiska kvinnobilder

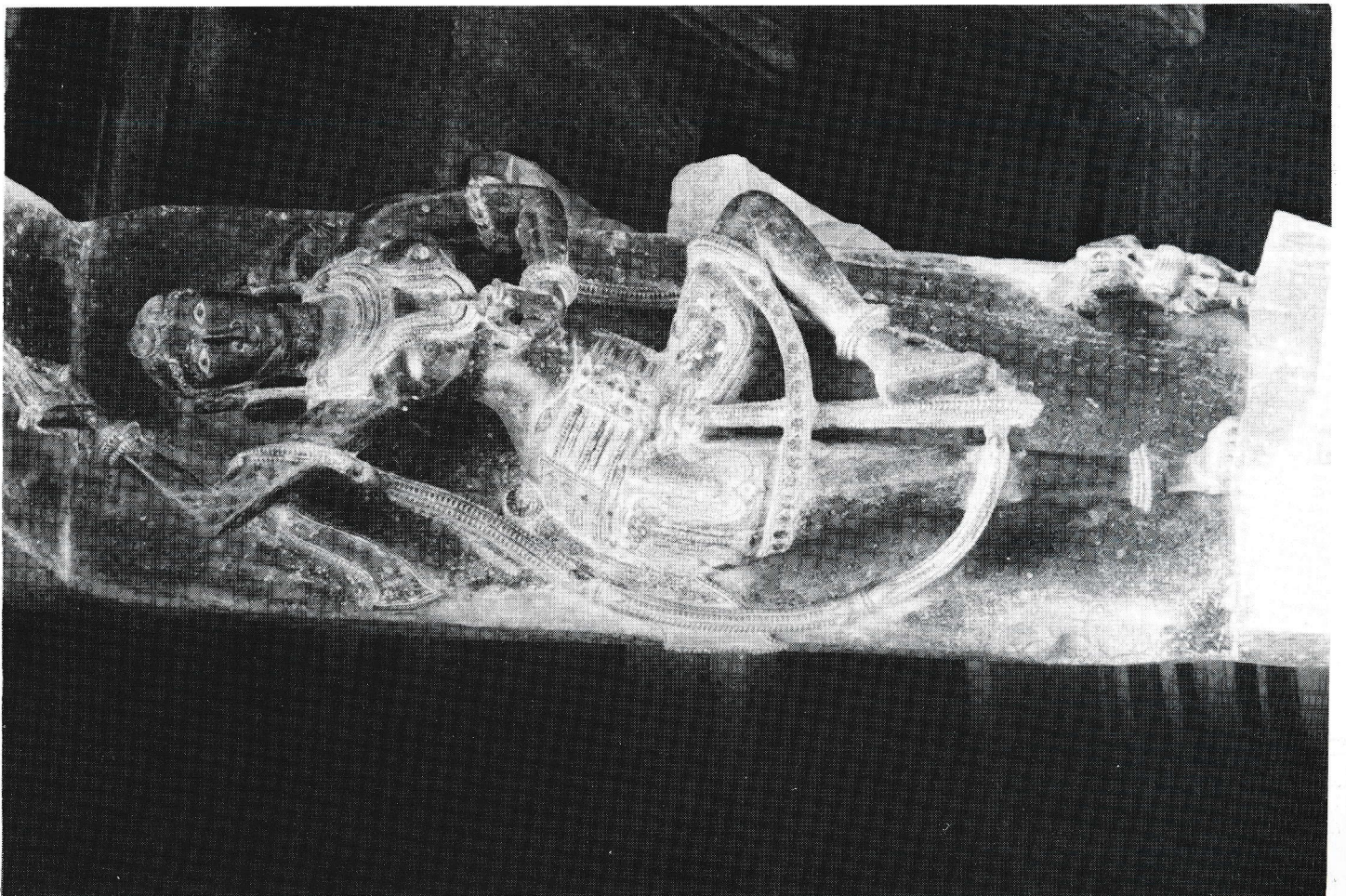
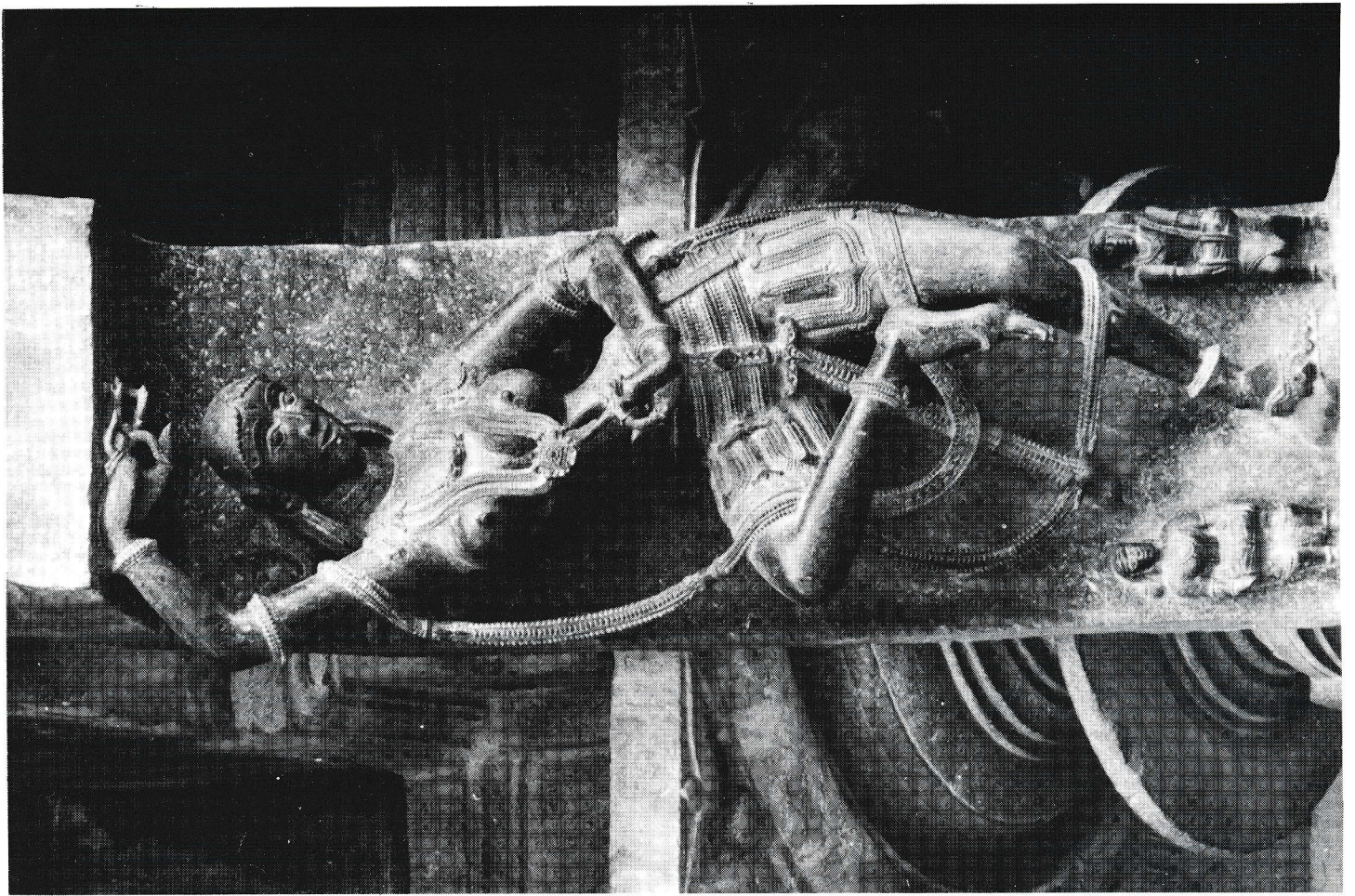
av *Gun Kessle*

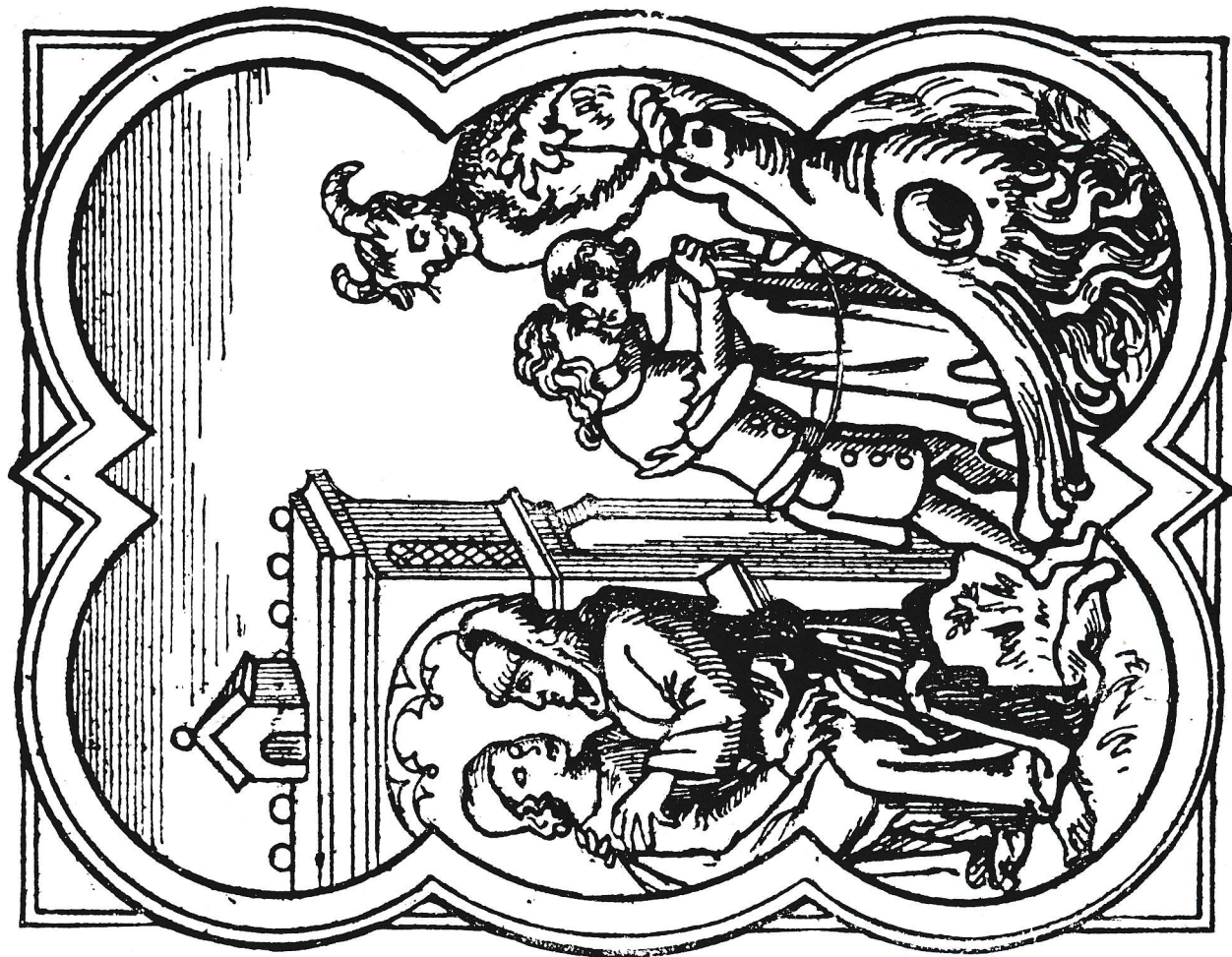
Kvinnobilden i indisk konst blir ofta vanställd när den presenteras i Europa. Man gör den feodala kvinnobilden så som den visas i vissa tempel i Bhubaneswar och Khajuraho till den verkligt indiska. Då ser man inte dess sammanhang (att man gör de erotiska scenerna i Khajuraho till "frigjordhet" är också bara konstigt). Här vill jag visa en lite annorlunda kvinnobild i indisk skulptur.

Dessa kvinnofigurer är från Ramappa-templet vid Palampet bortom Warangal i norra Andhra Pradesh. Templet kan dateras till 1213.

Templet byggdes åt kakatiya-konungen Ganapatis general Recerla Rudra och stenhugsnarnas arbete med den högpolerade svarta basaltstenen är mästertligt. Man kan också tillägga att kring dessa tempel utvecklades den folkliga litteraturtraditionen på folkspråket av Shiva-anhängarna fram till våra dagar.

Emmanuel Le Roy Ladurie Berättelsen om Béatrice de Planissoles

Översättning från franska av Jan Stolpe

Vi har nu kommit fram till kyrkoherde Clergues största kärleksäventyr. Béatrice de Planissoles var av lågadel från Ariège och hade levat hela sitt liv på landet och i bergstrakterna. Hon var hustru till slottsfogden i Montailou; vid denna tid var Pierre Clergue en ung och vital kyrkoherde i denna församling, som han för övrigt härstammade ifrån. Béatrices far Philippe de Planissoles hade vissa förbindelser i städerna och städernas omgivningar: Planissoles är en plats i närheten av Foix, i området La Bargilière; Philippe hade titeln riddare och hade bevitnat fördraget om skydds rättigheter för Tarascon-sur-Ariège år 1266. Men sina rötter hade fadern i bondbyarna i övre Ariège: han var ägare till godset Causou och gifte bort sin dotter till Béranger de Roquefort, slottsfogde i Montailou. Philippe var vänligt inställd till katharismen och blev prickad av inkvisitionen, som dömde honom till att bära

gula kors. Hans dotter skulle senare – föräldres – försöka dölja det pinsamma minnet av dessa kors för Jacques Fournier. I barndomen och ungdomen tycks Béatrice inte ha varit särskilt begiven på att läsa böcker; olika detaljer tycks tyda på att hon var analfabet. (Hennes döttrar fick däremot en viss utbildning i Dalou: vicepastorn gav de fåtaliga skolbarnen i församlingen en viss undervisning och fick elevernas mödrar att ge honom ögon.) Béatrice hade alltså inte läst de kätterska skrifterna; men förutom med fadern hade hon redan under ungdomsåren kontakt med människor som sympatiserade med albigenerna. Omkring 1290, i Celles – en by sydöst om Foix i mellansta Ariège – hade en murare vid namn Odin i närvaro av Philippe de Planissoles dotter uttalat vissa meningar som tydde på kätteri. Hon hade skratat och berättat om dem för människor i sin omgivning. Det var tanklöst gjort, ty

Rapport från en pyreneisk by

Berättelsen om Béatrice de Planissoles härintill är hämtad ur den franske historikern Emmanuel Le Roy Laduries bok *Montaillou. En fransk by 1294-1324*, som i höst har utkommit på svenska på förlaget Atlantis. Det franska originalet utkom 1975.

Le Roy Laduries bok är en mongrafisk skildring av byn Montaillou i nuvarande franska Pyrenéerna. Tiden är tidigt trettonhundretal, då Montaillou tillhörde ett självständigt furstendöme, grevskapet Foix. I trakten hade albigenserkätteriet eller *katharismen* ett av sina sista fästn. Den katolska kyrkan slog till mot avvikarna, och under ledning av trakts nitiske biskop Jacques Fournier – sedermera påve i Avignon under namnet Benedictus XII – angreps Montaillous fattiga bönder och herdor av inkvisitionen. De fördes inför dess domstol och förhöordes noggrant om allt mellan himmel och jord. Förhören protokolldes noggrant, och det är de bevarade latinska förhørsprotokollen som ligger till grund för Le Roy Laduries undersökning av byn.

Boken om Montaillou ger en unik inblick i fattigt folks liv och tänkesätt i en bergsby för sexhundra år sedan. Boken har blivit en bestseller och översatts till många språk. Le Roy Ladurie är annars specialist på jordbrukets historia; hans främsta verk är *Les Paysans de Languedoc*. Men han har också skrivit en bok om klimatets historia och hans senaste bok *Le Carnaval de Romans*, är en undersökning av hur de sociala konflikterna i en stad i Dauphiné utlöstes i blodiga strider under de traditionella karnevalsfestligheterna år 1580.

Jan Stolpe

präster och skvallertanterna i byn förde det vidare till Jacques Fournier: Om nattvarden verkligen vore Kristi kropp – sade Odin och alla andra av hans sort – skulle han inte låta prästerna äta upp sig. Och även om Kristi kropp vore lika stor som berget Margail nära Dalou, skulle prästerna för länge sedan ha ätit upp honom. Detta var bara ett litet utdrag ur en hel folklore riktad mot nattvarden som var allmän i Pyrenéerna: bönder förlöjligade det heliga sakramentet genom att lyfta skivor av rovor mot himlen; människor på dödsbädden öste smädelsor över prästen som kom med hostian och kallade honom en stinkande, äcklig bondlurk; trollkvinor profanerade Kristi lekamen.

Bland den unga Béatrice de Planissoles katterska kontakter märks också medlemmar av familjen Authié, som senare skulle bli katolska missionärer: Guillaume Authié blandade sig med mängden av dansande vid Béatrices och Béranger de Roqueforts bröllop. Och Pierre Authié hade fungerat som notarie vid försäljningen av ett stycke egendom tillhörigt Roquefort där Béatrice hade ett hypotek som en del av sin hemgift. Faderns gula kors, muharens hädelse, kontakterna med bröderna Authié: den unga flickan de Planissoles, gift Roquefort, luktade kätteri redan som liten. Och ändå var hon hängiven Jungfru Maria; längre fram blev hon skriftebarn till en minorterbrosder som gärna tog emot bikt; i själ och samvete upphörde hon aldrig att i någon mån känna sig tillhörig den katolska traditionen.

Béatrice giftes bort med Béranger de Roquefort. Sedan blev hon änka. Sedan omgift. Sedan änka igen. Mellan änkeperioderna hade hon alltså prövat äktenskapet på nytt och gift sig med Othon de Lagleize, som inte blev gammal i hennes sällskap. Dessa upprepade änkeperioder var vardagsmat under l'ancien régime. Längre fram återfinns man dem överallt i församlingsregistren. Om Béatrices två män Béranger de Roquefort och Othon de Lagleize finns inte mycket mer att säga än att de båda tillhörde Arièges lågadel, och att de hos den kvinna som de delade säng med bara väckte en viss likgiltighet, som eventuellt berikades av någon vag form av tillgivenhet. Även

om Béatrice inte älskade sina män var hon mycket rädd för dem. Hon dolde sina eskapader för dem, även om dessa förblev obetydliga så länge mannen var i livet. Hon var alltför rädd för att de skulle slå ihjäl henne eller hennes älskare om de kom hemligheten på spåren.

Det var ingenting märkvärdigt med detta. Trubadurerna, dessa goda vittnen om erotiken i Languedoc, har ägnat sig mycket åt temat "den olyckliga gifta kvinnan"; de definierar mannen som en "svartsjuk skurk", snåljäp och hanrej, "en som klar en annans arsele", som Marcabru uttryckte det, medan hustrun om möjligt "kommer undan en annan väg". Poeterna i Languedoc betraktade det som dålig smak av en hustru att älska sin man, och enligt dem gick hustrun i ständig fruktan för att mannen skulle slå henne eller låsa in henne. De utförliga rapporterna inför inkvisitionen i Pamiers bekräftar att detta inte bara var ett litterärt tema: äktenskapet i Occitanien eller södra Occitanien under perioden före 1340 var inte – trots några positiva exempel – bästa platsen för emotionell lycka, omfluten av den

mänskliga ömhetens mjölk. I det avseendet var Béatrice på intet sätt avvikande.

Inom de två äktenskapens ram riktades Béatrices kärleksomsorger snarare mot barnen än mot mannen. Hon blev också återgäldad: när biskop Fournier hotade att fängsla henne var det hennes fyra döttrar Condors, Esclarmonde, Philippa och Ava som göt floder av uppriktiga tårar och suckar: de avgudade sin mor, som alltid hade tagit hand om dem med kärlek och omtanke.

Som ung och vacker hustru på 1290-talet hade Béatrice en första kärlekshistoria medan hennes förste man ännu levde; den fullbordades emellertid aldrig. Béranger de Roquefort var dum som alla äkta män (på den tiden) och märkte ingenting. En småbonde från Aillon – som senare dyker upp i dokumenten som gammal, gift och strävande med sin egen torva – var den ganska ömklige hjälten i denna idyll som kom av sig.

I slottet i Montaillou styrde Raymond Roussel över sire de Roqueforts och hans hustru Béatrices hushåll. Som brukligt i Occi-

kade hon inte ett ögonblick att anförtro sina små hemligheter för Béatrice: *Ja, det är sant, min son Raymond Azéma skall gå med mat till de fromma männen.*

Slottsfrun de Roquefort var inte sen att inleda ett mer eller mindre intimt vänskapsförhållande med förvaltaren Raymond Roussel. Denne var kathar liksom folk i allmänhet och besvor Béatrice att fly med honom till Lombardiet, som vid den här tiden var kättarnas favoritbarn; många fullkomliga från Languedoc som förföljdes i sina hemtrakter brukade ta sig dit för att samla krafter. Men Béatrice avvisade förslaget mildt men bestämt; hon påpekade för förvaltaren och frestaren att det skulle bli mycket skvaller om de gav sig iväg tillsammans: *Jag är ännu ung. Om jag ger mig iväg med dig, Raymond, genast, kommer tungorna att löpa. Folk kommer att säga att vi har lämnat trakten för att tillfredsställa vår njutningslystnad.* Men tanken på resan pigga- de upp henne och hon funderade på en kompromisslösning. Hon var beredd att ge sig iväg med Raymond, men bara i sällskap med några duennor, vilkas närvaro skulle rädda hennes rykte som ärbär kvinna. Raymond Roussel sade inte nej till denna lösning: han gick så långt att han skickade två kvinnor från trakten till Béatrice vilka föreslog att de skulle resa med henne till Lombardiet. Det bör påpekas att dessa två var allierade med huset Clergue: den ena, Alazais Gonela, var älskarinna till Guillaume Clergue, kyrkoherdens bror, den andra, Algaia de Martra, var syster till gamla Mengarde, Pierre Clergues mor. De presumptiva duennornas framstöt ledde inte till något. Men det kan vara värt att påpeka att den ägde rum, ty det var första gången som klanen Clergue dök upp i Béatrices liv.

Raymond Roussel var liksom senare Pierre Clergue en bonde som kunde lägga ut texten. Stitt prat om flyktplaner varvade han med en del rätt slippiga idéer om själavandring. Han förklarade för (den havande) Béatrice, som intresserat hörde på, hur ett ofött barns själ kunde ta sig in i fostret i kvinnans mage genom alla delar av kvinnans kropp.

– Och varför talar i så fall inte barnen när de föds, eftersom de således ärver gamla sjä-

tanien menas härmad inte bara att Raymond hade hand om rutinerna inomhus i detta blygsamma adelshus; han var säkert också ansvarig för jordbruket: han sådde, kommenderade drängarna på gården och tog årdrets billar till smeden för att få dem vassade eller förstärka.

Vad jag tidigare har sagt om lågadeln i bergstrakterna gäller också för Béatrices förhållande till byinvånarna i allmänhet och i synnerhet till hennes förvaltare. Avståndet var inte stort till denna tillfälliga slottsfru, som sedan, när hon blivit änka, kom att bo i ett högst vanligt hus i Montallou: Béatrice satt helt ogenerat tillsammans med kvinnorna i byn vid eldstaden och värmd sig; hon var med och avhandlade det senaste kathariska skvallret; bondmorän Alazais Azéma kunde mycket väl komma med förtretligheter till den före detta slottsfrun: *'Ni har stora ögonbryn, ni är mällig; jag talar inte om för er vad min son håller på med.* Men det där var bara retoriska figurer: som alla käringar gillade Alazais Azéma att bli trugad, och minuten efteråt tve-

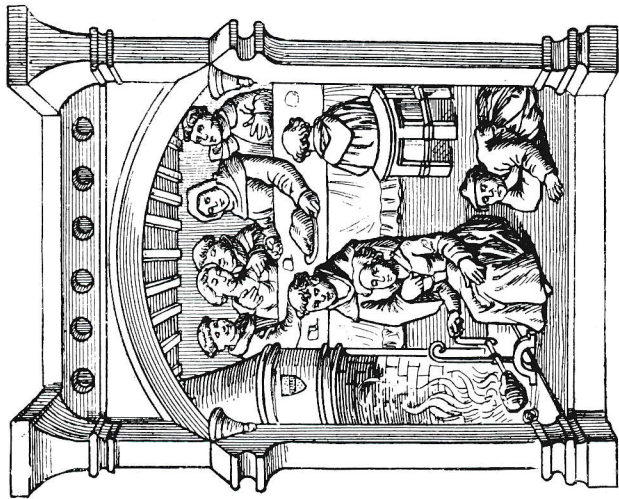

lar? frågade Béatrice oskuldsfullt sin tillbedjare.

– *Därför att Gud inte vill det!* svarade Raymond Roussel, som aldrig blev svarslös.

Så långt var allt i god samstämmighet med trubadurens tradition; de var goda kännare av traktens etnografi. Den unga och vackra frun i Montallou hade en "älskare" från ett lägre samhällsskikt än hon själv. Raymond var samtidigt bybo och ofrälse. Sålunda bidrog Béatrice – fast hon aldrig skulle komma på tanken att teoretisera om saken – till den demokratisering av kärleken som var ett av Languedoc-poeternas stora ämnen. Gentemot en älskare som var "tålmodig, hövisk och diskret", och som erbjöd henne både respekt och frestelser, spelade Béatrice rollen av inspirerande musa, och hon uppfostrades i sin tur av sin tillbedjare. Kätteriet gav Raymond ett tacksamt tillfälle att göra henne sin kur och spela upp. Och allt skulle ha varit gott och väl och Béatrices man Béranger de Roquefort skulle inte haft något att invända – om Ray-

mond hade nöjt sig med att vara denne trånande älskare, denne "älskare av smaragd och sardonyx", som Marcabru önskade varje kvinna som verkligen blev uppvaktad. (Enligt *Bréviaire d'amour* symboliserar smaragden bortträngningen av de sexuella instinkterna och sardonyx den kyska ödmjukheten.) Men till Raymond Roussels stora olycka ville han också spela det stora spelet och sova med den älskade, ett annat viktigt ämne för den occitanska lyriken. "Jag skulle vilja finna henne ensam, insomnad eller i låtsad sömn och stjäla en ljuv kyss av henne eftersom jag är ovärdig att be henne om en", skrev Bernard de Ventadour. *En kväll, berättade Béatrice, hade Raymond och jag ätit middag tillsammans. Efteråt gick han i hemlighet in i mitt sovrum och gömde sig under min säng. Under tiden hade jag städlat i huset. Jag gick och lade mig. Alla i huset sov och även jag. Då kom Raymond fram från sitt gömställe och kröp ned i min säng, iklädd skjorta. Han visade att han ville ligga med mig. Och jag skrek till: Vad står på?*

Denne Pathau var oäkting. Men han var släkt med Pierre Clergue och tillhörde således en uppsatt familj i byn även om han inte var adlig. Pathau gjorde inga onödiga krumbukter. Gentemot kvinnorna använde han samma kavaljersmässiga tillvägagångssätt som redan hans avlägsne landsman Vilhelm av Akvitanién hade praktiserat. För oäktingen var Béatrice bara en "häst"; "man rider in henne och låter henne känna på skrapan". Utan att geniera sig våldtog Pathau Clergue Béatrice medan Bérenger de Roquefort ännu levde. Uppenbarligen lät sig inte denne oförvägne sälle skrämmas av slottsfogens vrede. Vi kan dessutom tillägga att "våldträkten" inte tycks ha varit någon särskilt traumatisk upplevelse, ty när Bérenger dog och Béatrice var ledig och därmed hamnade ett steg längre ned på den sociala skalan, blev hon älskarinna till Mont-aillous satyr, som kort tid dessförinnan helt skamlöst hade våldfört sig på henne i slottet. *Pathau hade mig nu helt öppet som älskarinna*, förklarade hon för biskop Fournier när han frågade ut henne om hennes privatliv.

Men denne Pathau var bara ett mellanspel; den verkliga, den stora affären under Béatrice's första änkeperiod var Pathaus släkting kyrkoherde Clergue. Pierres förbindelse med den före detta slottsfrun kretsade från början till slut kring sakristian; den började med en bikt och den slutade i kyrkan, där Pierre Clergue i sitt bottenlösa förärv en mörk natt lät reda sin älskarinnas läger.

Till att början med var Béatrice bara en av många som biktade sig. Sedan lång tid tillbaka umgicks hon med klanen Clergue och tillbringade långa kvällar i deras sällskap vid eldstaden. En dag kom hon till församlingens kyrkoherde för att biktas sig bakom Jungfru Marias altare. Pierre gav henne inte tid att bekänna några synder. Han förklarade: *Jag tycker mer om dig än någon annan kvinna i världen*. Han kysste henne häftigt. Hon gick genast sin väg, tankfull och överrumplad men inte upprörd.

Det var bara början. Clergue tog tid på sig för sin stora erövring. En erövring där det för övrigt inte var fråga om kärlek och passion, utan bara om ömsesidigt begär och tycke.

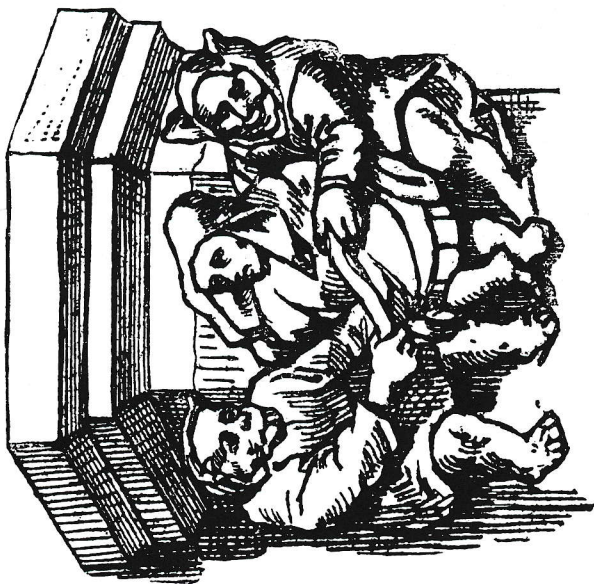
Varvid Raymond sade till mig: – Var tyst. Var till jag svarade: – Din bondlurk! Varför skall jag vara tyst?

Och jag började skrika och ropa på minas pigor som sov i närheten av mig, i andra sängar i samma rum. Och jag sade till dem: – Det är en man i min säng.

Raymond lämnade genast min säng och gick ut ur rummet. (...) En tid därefter lämnade han sin tjänst i vårt hus och återvände till sitt hus i Prades.

I det yttersta ögonblicket återfann slottsfrun således sitt "klassmedvetande", som blivit något avtrubbat under den långa flirt som föregått förvaltarens djärva attack. Hon fördrev bonden från sin säng. Hon ville inte göra som Marcabru uttrycker det – "likt vinthynan som ger sig till en mops". Men det hade inte hindrat henne från att i flera veckor låta sig kurtiseras av sin förvaltare: kurtis men inte kärlek.

Men allt har ett slut, också den relativt platoniska kärleken mellan en slottsfru och en bonde. Exit Raymond Roussel. In träder i stället Pathau.

Béatrice och Pierres ömsesidiga känslor uttrycks i den latinska texten med verbet *diligere* (tycka bra om); men den ömsesidiga passion som längre fram skulle driva den före detta slottsfrun och Barthélemy Amilhac i armarna på varandra beskrev skrivarna av Jacques Fourniers protokoll med orden *adamaré* och *adamari*, som uttrycker den passerade kärleken.

Efter uppvaktning av normallängd, från fastan till början av juli, gav Béatrice slutligen efter för prästens charm och våltalighet: Pierre var en formidabel talare i den äldra tradition som längre fram skulle leda till den sydtyska våltaligheten. Under Petrus och Paulus åttadagarshelg, under en av tolvhundratallets sista somrar, "denna sköna sommar som är full av rikedomar och ger upphov till utsvävningar", gav sig Béatrice åt Pierre. Hon förblev en lärorikt älskarinna; för att glädja honom begick hon till och med helgerän; hon sov med honom under julnatten, och även – som vi har sett – i en bykyrka. Béatrice var beredd till alla våghalsigheter, trots sin naturliga förbehållsamhet, och därmed blev hon

också befriendad i rätt nedstigande led med den languedocska litteraturens mest dristiga älskande kvinnor: *dame de la Serre*, Brunisende, Flamenca, frun med papegojan, Floripar och många andra som verkligt liknade verklighetens förälskade kvinnor som levde i Occitanien.

Pierres och Béatrice's förbindelse gav såvitt vi vet båda glädje: i två år träffades de älskande i hemlighet (?) så gott sig göra lät, två-tre nätter i veckan; och på en natt förenades de *två gånger eller mer*. I sängen, vid eldstaden, vid fönstret löskade Béatrice Pierre, och i denna handling förenades omsorgen om rudimentär hygien och tillgivenhetens konventionellt ritualiserade åtbörder. Vad beträffar Pierre höll han sina långa anföranden för Béatrice som växlade mellan familjesociologi, albigensisk teologi och magisk-praktiska preventivåtgärder.

Men efter två år bröt Béatrice förbindelsen: det var hög tid. Den före detta slottsfrun kände sig intellektuellt kringskuren på alla sidor av den kathariske kyrkoherdens mäktiga dialektik. Hon slets åt olika håll: dels lockade de

Pierre i spetsen: alla bönföll faktiskt den före detta slottsfrun att inte bege sig ned till läglan- det; där skulle hon bara förlora sin själ bland den romerska kyrkans vargar och hundar. Vi har förlorat er; ni vill gå ned till vargarna och hundarna, sade folket i Prades som kom i delegation till henne; Béatrice var populär i byarna.

Men den unga kvinnan vägrade att ge efter för de tillgivna vännernas upmaningar. Hon slog sig ned i Crampagna, Dalou, sedan Varilhes; dessa orter, som ligger 15–20 kilometer norr om, och längre ned än Aillon, motsvarade de olika boplatserna för hennes nye man Othon de Lagleize, vars namn på franska helt enkelt blir Othon de l'Eglise (de l'Eglise = "av Kyrkan"). Under dessa omständigheter blev förbindelserna mellan Pierre Clergue och den nya "Béatrice av Kyrkan" sporadiska. De var fortfarande fästa vid varandra. En gång gav sig kyrkoherden ut för att vara präst från Limoux och sökte upp sin gamla älskarinna i Dalou: där förenades deras kroppar i källaren medan en piga vaktade vid dörren. Men därefter hade de båda älskande blott andliga kontakter, vilka sedan Béatrices andre man dött markerades av en kysk och kort visit; vid det tillfället frågade Pierre sin gamla älskarinna hur det var med hennes hjärta; sedan skickade han henne, som en sista gåva, ett graverat glas och ett stycke socker från saracenernas land. Det var små gåvor, små tecken på omtanke som visade att kyrkoherden inte var någon ox: han kunde "mjölka kärleken ur begäret" och skapa ett förtroende hos sin väninna, baserat på hjärtats uppriktighet. I fortsättningen var Béatrice bara en fjärran prinsessa för honom, och hon bekräftade Jaufré Rudels yttrande: "Sången från fåglar långt borta är livjuv."

Men när Béatrice nu var borta avlägsnade sig Pierre Clergue alltmer från denna romantiska modell: var det ett botemedel mot melan- koli? eller var det den åldrande prästens tilltän- gande liderlighet? I alla händelser blev han mer ombytlig än någonsin och "älskade så att byxorna sprack" med kvinnorna i Ax-les-Thermes och Montailhou; han förförde dem med sin charm (?) och än mer med sin makt och sina hotelser.

kätterska bergen, där hennes kärlek och hennes vänner fanns; dels kände hon lockelsen från det återkatolicerade läglan- det. Hon gav efter för förförelsen från slätten, där utsikterna till ett andra äktenskap hägrade; till detta beslut påverkades hon av minoriterbrödernas predikningar och av sin syster Gentiles envisa påtryckningar: denna var bigott katolik. Béatrice måste alltså bestämma sig: i viss mån betraktade hon fortfarande Pierre som en god, värderad och kunnig man. Men för en from flicka som i sin ungdom vikt färgade ljus till Jungfru Maria var Pierre djävulen. Denne djävul delade säng med henne; han ansatte henne ständigt med kathariska argument; för hans skull riskerade hon att en dag sluta på bålet i väntan på helvetets avgrund. Den unga änkan tröttnade på denna kamp med Satan, höft mot höft. Hon beslöt sig för att lämna kyrkoherden och bege sig ned till slätten för att gifta sig med den adlige Othon de Lagleize. Och detta trots förebörelserna från vännerna i Aillon med

De två år som Béatrice var tillsammans med Clergue väckte senare mycken längtan hos henne och drömmar om att återvinna den tid som flytt. Hennes andra äktenskap gav inte mer emotionell tillfredsställelse än det första; hon var knappast besviken eftersom hon inte väntat sig något annat av det än en plats i livet. Hur som helst var hon en trogen hustru till Othon de Lagleize, med undantag av den enda händelsen i källaren då hon helt flyktigt åter- såg Pierre Clergue. Othon dog kort tid därefter. Béatrice blev alltså återigen tillgänglig för det stora äventyret. Och för den stora passionen.

Béatrices andre älskare var också präst. Han var en liten vicepastor i församlingen, men så helt obetydlig var han ändå inte: längre fram vände sig Bernard Clergue med stor respekt till honom och kallade honom *herr kyrkoherde* (det var när Bernard satt i fängelse). Barthélemy Amilhac var dock bara en blek imitation av Pierre Clergue och nådde honom inte ens till fotknöarna. Han kunde vara liderlig, men var inte kathar. Och han blev angivare bara när han blev tvingad. Men då var han det utan samvetsqual.

Det var i byn Dalou som Béatrice, nu änka för andra gången, lärde känna honom. Hon hade skickat sina döttrar Ava och Philippa till skolan, där den lille vicepastorn undervisade dem. Redan något till åren (*Jag hade passerat livets höjdpunkt*) greps Béatrice av passionerad kärlek (uttryckt med verbet *adamare*) till den unge prästen. Hon kastade sig om hans hals. *Det var hon som gjorde de första närmandena*, berättade Barthélemy Amilhac senare; *en dag då jag kom och skulle undervisa mina elever, bland dem Ava och Philippa, sade Béatrice till mig:*

– Kom hem till mig ikväll.

Och det gjorde jag.

När jag kom in i hennes hus fann jag henne ensam. Jag frågade henne:

– Vad vill du mig?

Och hon sade:

– Jag älskar dig; jag vill ligga med dig.

Och jag sade henne:

– Ja.

Jag låg genast med henne i det lilla rummet

i huset. Och sedan ägde jag henne ofta. Men aldrig på natten. Alltid på dagen. Vi väntade tills Béatrices döttrar och piga hade lämnat huset. Och då begick vi den kroppsliga synden. Béatrice var passionerad, beredd till djärva dåd för den hon älskade, och hon förtjänar verkligen de ord som Baudelaire använde om Emma Bovary (som i övrigt var så annorlunda än den före detta slottsfrun: planissolismen har ingenting med bavyrismen att göra). "Och ändå ger sig Emma", skrev Baudelaire. "Hon ger sig magnifikt, generöst, till idioter som inte är hennes likar. (...) Inom byns tränga ram följer hon sitt ideal. Det är Caesar i Carpentras." Béatrice älskade Barthélemy lidelsefullt, han älskade lidelsefullt sin älskarinna: *Beatrix Batholomeum nimis adamabat (...)* et ipse dictam Beatricem adamabat. Visserligen var den unge vicepastorn en svag karaktär. Han var också feg, ovärdig sin väninna (till slut lämnade han henne, delvis därför att han fruktade att bli indragen med henne i an-

klagelser för kätten). Vad hon älskade hos honom, kanske fylld av illusioner om denne andre älskare, var prästens ömhet och lystenad, ty han var ömmer och mer hängiven än de andra männen och de enkla lekmännen. I ett sannings ögonblick kastade Béatrice denna tanke i ansiktet på Barthélemy: *Ni präster, priorer, abbeer, biskopar, ärkebiskopar och kardinaler – ni är de värsta! Ni syndar mer än i köttet, och ni har begär till kvinnan mer än andra män.*

På det sättet, förklarade Barthélemy filosofiskt (som ett försök till kommentar till detta yttrande av sin älskarinna), *försökte Béatrice rättfärdiga att hon syndade i köttet med mig.* Det är riktigt att Béatrice hade vissa bestämda föreställningar om prästerna. Hon led av presbyterasti. Hon älskade den unge Amilnac så till den grad att hon – liksom de bigotta i Loudun anklagade sin förförare Urbain Grandier – anklagade honom för att ha förtrollat henne: *Jag har aldrig begått syndig trolldom,* förklarade hon en dag. *Men jag tror att prästen Barthélemy riktade en trollformel mot mig, ty jag älskade honom alltför lidelsefullt; och när jag lärde känna honom hade jag ändå passerat klimakteriet.*

Fortsättningen på en historia som börjat med sådan glöd saknade inte energi och färg. Så snart Béatrice blivit älskarinna till vicepastorn i Dalou ansattes hon ständigt av byskvallret, av viskningar och stick som spreds om henne av församlingens sladdertaskor med kyrkoherden i spetsen. Man drog sig inte ens för att driva narr med henne, både i hennes närvaro och i hennes frånvaro. Den olyckliga kvinnan blev också ett offer för sina bröders trakasserier, ty enligt gott occitansk mönster inrättade dessa sig som väktare av systemens svaga dygd. Béatrice var rädd att de skulle

Bilderna är tagna ur: (Jules Husson kallad Fleury): *Histoire de la caricature au Moyen Age*. Paris, 1872.

misshandla henne och planerade därför att flytta med sin kärlek till trakten av Palhars: det var ett gudsförgätet stift i Pyrenéerna mellan Aragon och Comminges-Couserans. Omkring år 1300 hade prästerna i detta stift fortfarande – enligt gammal god förgregoriansk och nicolaitisk tradition – rätt att leva tillsammans med sina hushållerskor, konkubiner och pigor. Rätten att leva tillsammans beviljades enkelt och smärtfritt av biskopen i stiftet mot en avgift. Under dessa förhållanden beslöt sig Béatrice för att ge sig iväg till Palhars med sina kläder och med tretio *livres tournois*; hon for till Vicdessos, där Barthélemy skulle träffa henne. Därifrån begav de sig båda till trakten av Palhars: en präst och notarie "vigde" dem, men utan välsignelse. Där bodde de tillsammans i ett år i samma hus utan att vålla minsta skandal. De överlevde. De levde på de tretio *livres tournois* vilka tjänat som hemgift till den före detta slottsfrun. Barthélemy upptäckte bit för bit sin älskarinnas kathariska förflutna. Han fick kalla fötter. Det blev scener. *Elaka käring, kåttare!* skrek vicepastorn. De bröt.

Sedan återsågs de inte förrän strax innan de kastades i fångelse. Barthélemy drog sig fram; han tog plats än här än där som vicepastor eller vikarierande präst ute på landet eller i bergen. Béatrice ansattes redan av inkvisitionen; hon sökte på nytt hjälp från sin förre vän. Ytterligare en gång, liksom tidigare med kyrkoherde Clergue i källaren i Dalou, älskade hon med den lille vicepastorn i en vingård, medan hennes trogna piga höll vakt; den här gången hette hon Alazais. Försättningen på deras äventyr tillhör biskop Fournier: han spärrade in den före detta slottsfrun och den unge prästen. Ett år senare lät han släppa dem på samma dag (den 4 juli 1322). Henne med dubbla kors. Honom utan kors.

Kvinnors arbete i nordtysk vikingatidsby

En studie av föremål av trä och läder

av Gertrud Grenander-Nyberg

Längs den tyska nordsjökusten bodde under vikingatid ett folk som levde av jordbruk och boskapsskötsel.

På deras gamla boplatser har forskarna grävt fram många föremål av läder och trä, bland annat den äldsta kända stötkärnan för att kärna smör.

Gertrud Grenander-Nybergs artikel formar sig till en rundmålning av detta folks levnadsvillkor och olika sysslor.

Arkeologins viktigaste källa till vetenskap om förhistoriska levnadsförhållanden är ju de förhistoriska föremålen. Hur dessa på bästa sätt skall behandlas har varit föremål för diskussioner mellan företrädare av olika skolor, vilka varit mer eller mindre dominerande under tidernas lopp. Den typologiska metoden har varit grundläggande men har med tiden blivit modifierad och kompletterad med många andra som syftar till att göra föremålen mer levande för vår föreställning.

För att få ett grepp om hur föremålen används har arkeologerna vänt sig till folklivsforskarna. I regel innehåller de arkeologiska fynden från exempelvis vikingatid järn- och andra metallföremål samt keramik, vilka lättare bevaras i jorden än saker av trä, läder, ull, lin o dyl. Folklivsforskarna kan hjälpa till med att komplettera de vapenmiljöer som framträder ur gravfynden. Människor har nämligen

levt i en sorts träålder såväl under förhistorisk tid som i vissa miljöer långt in på 1900-talet. En allsidig belysning av tingen ur geografisk, historisk, funktionell och social synvinkel förordades av den svenska etnologins lärofader Sigurd Erixon. En del av hans lärjungar var anhängare av den s.k. funktionalistiska skolan.

På senare tid har emellertid den etnologiska forskningen inriktat sig mer på den sociala odlingen och på sociala förhållanden än på den s.k. sakforskningen som behandlar den materiella kulturen. Detta gäller i Sverige liksom i många andra länder, bl.a. Tyskland. Sakforskningen måste dock fortgå inom museiväsendet, men samlandet av saker har där mer och mer kommit att gälla hela verksamhetsområdet, där sakerna utgör delar av mänskliga miljöer. På senaste tid har emellertid forskare funnit att de av många så föraktade museiföre-

målen kan vara tecken eller vittnesbörd om förhållanden som ej längre existerar och för vilka inga skriftliga källor går att få tag på. Sålunda har forskare i ekonomisk historia behandlat museiföremålen för att belysa jordbrukets medeltida historia. Följande framställning är ett försök att visa hur föremål kan bli vittnesbörd om hur kvinnor haft det i en nordtysk stad under en period som motsvarar vår vikingatid.

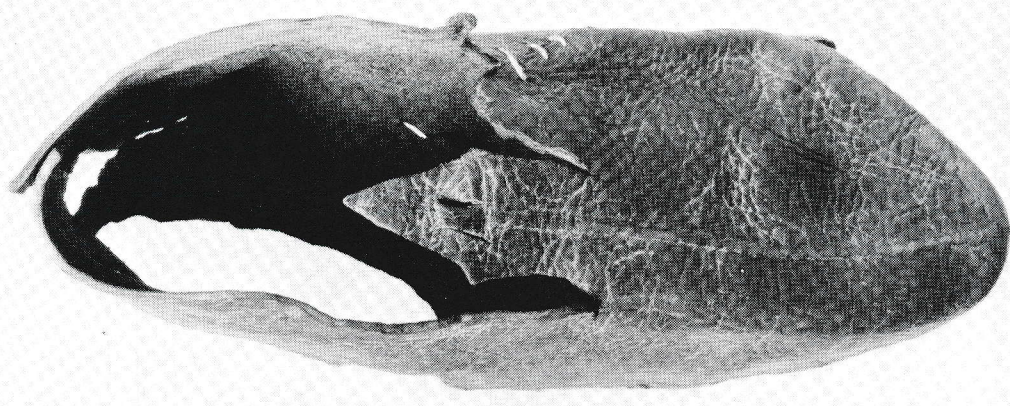
På 1960-talet skedde en utgrävning i nordligaste Tyskland på en plats nära danska gränsen, numera kallad Elisenhof, tidigare Olversum, vid floden Ejders norra strand. Den anlades på 700-talet av friser, ett folk som hade en handelsväg per båt från Nordsjökusten på denna flod och dess biflod Treene över jylländska näset till den dåtida stora handelsplatsen Hedeby, numera på tyska kallad Haithabu. På så sätt slapp man ta den farliga sjövägen runt Jyllands nordspets för att komma till de olika handelsplatserna runt Östersjön, bl a till det svenska Birka i Mälaren. Vid utgrävningen frilades husgrunder och föremål av järn, keramik osv. Det märkliga var att man också fann saker av läder, horn, ben, ull och trä samt andra växtdelar. På 1 000-talet hade byn övervägande av havsvågor och i gytjian har botaniska och animala material bevarats. De flesta träföremålen är från 800-talet.

Dr A. Bantelmann som var ledare för utgrävningen beskrev bebyggelsen i det första bandet av Elisenhofserien. Tyska experter har sedan publicerat föremål från olika materialområden såsom växterna, textilierna osv. De viktigaste skoformerna har beskrivits tillsammans med andra förhistoriska skor från Nord Europa av danskan Margrethe Hald. För att få träföremålen behandlade vände sig dr Bantelmann till Nordiska museet i Stockholm, en institution som är välkänd för sin föremålsforskning. Där hade bl a den ovannämnde Sigurd Erixon verkat. Docent Matyas Szabo åtog sig uppdraget att analysera träföremålen och beskriva dem. Han bildade ett forskarlag bestående av honom själv, Janken Myrdal och undertecknad som också beskrivit läderföremålen; två kortare perioder har vi haft hjälp av Ingrid Frankow.

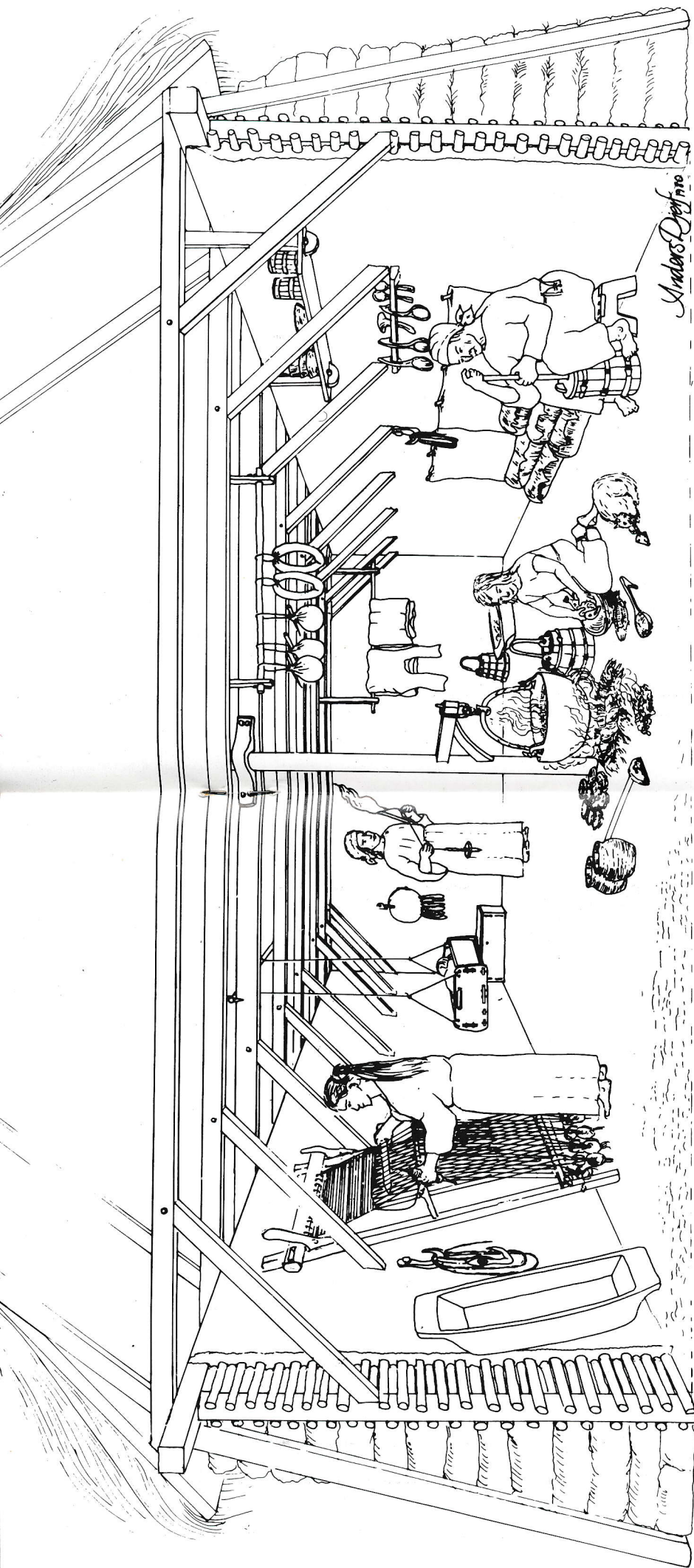
Att höslåttorn varit mycket viktig bevisas av att man här funnit de äldsta kända exemplaren av räfsan med kluvet skaft – en för sin tid avancerad räfstyp. I det halländska fyndet från Käringsjön från järnåldern fanns också ett räfshuvud, men det har endast ett hål i mitten där skaftet gått in. Räfsorna i Elisenhof har däremot två hål i huvudet så att det kluvna räfskaftet får en dubbel förankring. Sigurd Erixon har visat att den förra räfstypen används i norra Sverige ännu under de sista sekulerna, medan man söderut brukat den kluvna räfsan och i Skåne en speciell, ännu mera utbyggd räfstyp, den så kallade båggräfsan. Utbredningen av de olika räfstyperna i nutid sammanhänger med skilda markförhållanden, arbetsorganisationer m m.

På grundval av nutida nordiska förhållanden kan man anta att kvinnorna deltagit i såväl tamdjurens skötsel som foderanskaffning. Det gäller inte minst de mindre djuren. Bland tamdjuren märktes också katten som hade stor betydelse för att skydda förråden från musangrepp, ty i Elisenhof var det tydliga fråga om en utpräglad förrådshushållning. Endast periodvis under året kunde gräset slå och skördas, den bärgas av andra växter, tidsvis stod korna i sin, och vid en viss tidpunkt var de lämpade för slakt osv. Djurens skötsel fördrade uppmärksamhet och kunnskap. Några av de viktigaste föremålen som påträffats är delar av stötkärnor för smörtillverkning. Smöret var nämligen en betydande handelsvara, betalnings- och bytesmedel, vilket är litterärt belagt i medeltida källor.

Smörtkärnorna i Elisenhof bestod av runda laggade kärl med lock. I dem stötte man grädden med hjälp av en stav, försedd med en trissa, som hade perforerade hål, i vilka grädden pressades fram vid stötning av staven upp och ned. De delar av stötkärnor som påträffats i Elisenhof är de äldsta kända över huvudet taget. Tidigare hade man begagnat sig av ett kärl som man skakat, vilket beskrivits av den romerske författaren Plinius i hans stora verk Historia Naturalis. Stötkärnor har brukats ännu på 1900-talet, bl a i Skandinavien och Tyskland, även om de då tillverkats i större format. Att man relativt tidigt i Elisenhof an-

Sko med sammanhängande ovanläder och sula. (Hopsydd vid konserveringen).
Foto: Nordiska museet.

Interiör av ett hus i den friska byn Elisenhof.

Rekonstruktionsteckning av Anders Djerf efter anvisningar av Janken Myrdal och Gertrud Grenander-Nyberg till utställningen Tusendåriga vardagsföremål i Nordiska museet.

Vänt ett redskap som visat sig funktionsdugligt in i nutiden antyder att smörproduktionen där var en viktig specialitet, ett förhållande som var utmärkande för andra friska bosättningsarter utefter Nordsjökusten.

En annan specialitet var tillverkning av vävnader. Det finns tydliga spår av vävstolar i nästan alla hus. Det är fråga om vävstolstypen med tyngd varp, som är den vanliga sorten under förhistorisk tid. Den består av två kraftiga sidostolpar och en överliggande bom, varifrån vävens varp hänger ned. Varpens trådar sträcks genom att tyngder hängts på nedtill. Det är dessa tyngder, i Elisenhof gjorda av

bränd lera, som hittats och utgör spåren av tyngdvävstolen, vars trädelar dock inte har kunnat identifieras. Däremot har flera föremål av trä kunnat tolkas som sammanhörande med vävning, bl a bandknivar, garnhållare osv.

Friserna har blivit bekanta för det s k friska klädet, ett ylletyg som de sålde. Hur detta såg ut finns det många meningar om bland forskarna. Efter vad som framgår av utgrävningen har det inte funnits specialiserade hantverkare i Elisenhof utan tillverkningen av t ex tyger och skor har försiggått i de enskilda hushållen. Troligen har det varit kvinnorna som skött om att befolkningen fått kläder på krop-

pen. Förmodligen har de även tillverkat tyger för export. Enligt Margrethe Hald har man i Elisenhof begagnat för sin tid avancerade skomodeller men om dessa varit importgods vet man ej.

Det finns bevis för att man odlat lin i Elisenhof och även bearbetat linstjälkarna, men inget linne är bevarat. Lin kan ha använts till nät men också till vävnader, vilket dock inte kan konstateras. Däremot har ett stort antal prov på yllevävnader påträffats, vilka beskrivits av tysken H-J Hundt.

Kvinnorna har emellertid inte bara vävt tyger utan även framställt materialet till dem.

Vissa träföremål kan tolkas som redskap för en sådan framställning. Genom analys av benresterna efter tamdjuren har konstaterats att Elisenhofborna låtit fåren bli gamla, vilket tyder på att man ansett fårullen vara viktigare än köttet. Ullen har spunnits med slända. Arkeologiska boplat fynd innehåller ofta sländrisor av ben eller lera, men här har också sländtenar påträffats, dvs pinnar på vilka trissorna har varit trådade. En del av dessa tenar har hak inskurna i ena änden, där ullsträngen varit fäst, då sländan snurrats, och strängen snotts och förvandlats till en spunnen tråd. Några sländtenar är grovt gjorda, medan andra är

finare och i vissa fall även försedda med inristad dekor. Detta tyder på att man tillverkat tråd av olika kvaliteter.

En dekorerad sländten kan ha varit en gåva som skänkts som bevis på vänskap eller kärlek. Populärt brukar sådana redskap för "kvinnligt" arbete kallas fästmansgåvor. De har tjänat som meddelanden utan ord människor emellan, vilka kan ha bevarats till eftervärlden. Detsamma gäller bomärken, som observerats på ett par föremål av trä. De markerar ägandet, som måste ha haft stor betydelse i ett samhälle med förrådshushållning som här. Långhusen med många kreatursbåsar tyder på att ägandet var samlat i gårdsenheter, troligen mest byggda på familjebas. Dekorerade föremål var för övrigt få i Elisenhof och den konstnärliga utsmyckningen var satt på nyttoföremål.

Bostadsdelen i långhusen har inte många spår av inredning. Det viktigaste tecknet på bostad är märken efter eldhärden, som brukade ligga ungefär mitt i rummet. Även en grop i närheten har observerats, vilket tyder på att man haft en stolpe för att bära upp en grytarm. På eldstadens flata hård har man kunnat baka bröd, som tillverkades utan jäst. För att skjuta undan glöden har man använt rakor av trä på korta skaft. Bakning på håll utan ugn har i nyare tid varit utmärkande för ö- och kustområden i Västeuropa.

Bland lädersaker finns en liten väska i kuvertmodell. Liknande väskor har på senare tid använts till att förvara elddon i, dvs stål att slå eld med, flinta och ibland även fnöske som brukats som tändmaterial. Det kan tänkas att väskan suttit fast vid ett kvinnobälte.

Det har påträffats många delar av träkärl i Elisenhof. De största är trägen, av vilka ett större har tolkats som ett slaktråg och ett mindre möjligen använts till att hålla upp mjölk i för gräddsättning. Träkärlen är tillverkade i olika tekniker, laggade som smörkärnorna, täljda som trägen, svarvade eller svepta. En nästan fullständig täljd skål är rund och liknar dem som t ex de nomadiserande samerna använt, bl a i vårt land, i sen tid. I en sådan skål fann man vid utgrävningen en hel fisk – ett prov på mathållningen. Viktiga rätter förutom

fisk var böngröt och sk sod, en typ av soppa som kunde göras av både vegetabilisk och animalisk föda. Det fanns tydligen möjlighet att skaffa sig en allsidig föda inom samhällets råmärken, även om tillgången växlade med årstiderna, ekonomiska villkor m m. Att samla, tillreda och servera mat var säkerligen kvinnliga arbeten.

Det fanns få svarvade kärl i Elisenhof, och troligen var de införskaffade från annat håll, möjligen från Hedeby, där hantverkare av olika slag var talrika. Runda bottenar med hål i kanterna vittnar om svepta kärl. Den svepta kärnväggen av träspån, som suttit fast med pluggar i hålen, har förstörts i jorden.

De olika kärityperna av trä har använts till olika ändamål, till förvaring bl a av föda, samt till servering men också till att äta och dricka ur. Runda plattor med upphöjd kant kan ha tjänstgjort som en sorts tallrik att lägga mat på.

Skedar av olika slag har påträffats. En del har skaffet utgående från ena långsidan av kupan, som är oval. Den sortens sked, som kan kallas hällsked, är lämpad att ösa och hålla ur, då brättet är liksom utvikt på ena sidan. Det finns dessutom många ganska små, platta skedar som kan ha brukats som en sorts påpetare då man åt. Somliga tolkare menar att de använts till att ta smör med, bl a torrfisk, eller till honung.

Möblerna var få i bostaden. Ett stycke trä som är utformat med två ben utgör troligen det ena underredet till en låg bänk eller pall. En annan, något större träbit har tolkats som ett gavelstycke till en vagg, som varit upphängd i taket. I den rektangulära träbiten finns hål för intappade långsidor av vaggan och hål för upphängningssnören. Vaggan kan rekonstrueras efter nyare förebilder i Nordösteuropa. Den kan tas som ett tecken på kvinnornas barnavårdande verksamhet.

Det är troligt att man inte bara hängde upp vaggor utan också hade hänghyllor, där förva-

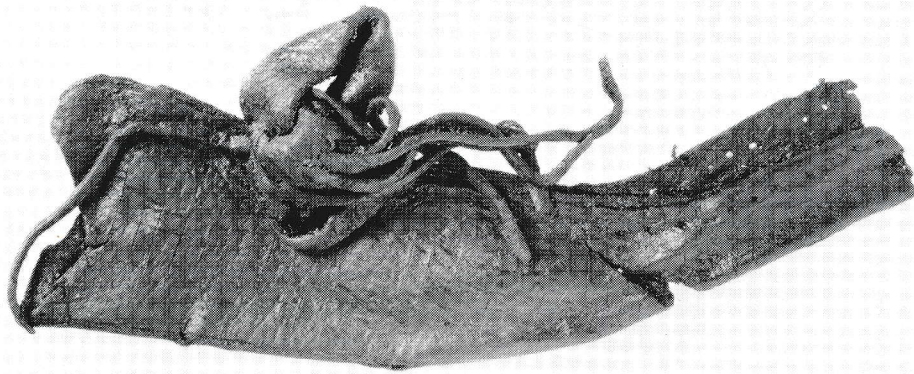
ringsskärlet kunde ställas upp till skydd för möss och andra skadedjur. Troligen hängde man även upp redskap, kläder och tygskynnen. Krokar av olika slag tyder på det. Golvvet som bestod av torv lämpade sig inte att sätta träsaker på. Det var fråga om en sorts hängkultur.

Det finns inga spår efter väggfasta sängar eller lavar. Det är möjligt att man legat på skinn eller något textilt bäddunderlag som under dagen rullades ihop och möjligen fungerade som sittplats då.

Elisenhof är en typisk bondby och i den egenskapen särskilt intressant. Samtida fyndplatser är nämligen i regel handelsplatser såsom Hedeby, Ribe och Birka. Elisenhofborna har koncentrerat sig på produktion av varor från boskapskötsel. Man får tänka sig att kvinnorna deltagit i den exportproduktion som gällde smör- och textiltillverkning. För de egna hushållen har kvinnornas verksamhet varit mångsidig i stil med den självhushållning som rätt i lanthemmen fram till industrialiseringen. Under vikingatiden får man anta att självhushållningen var ännu mer allsidig än under medeltiden, då hantverket blev allt starkare.

I ett utpräglat produktionssamhälle av agrar typ som Elisenhof med differentiering inom hushållen hade kvinnan många betydelsefulla uppgifter. Kvinnorna i Elisenhof har emellertid inte bara producerat olika varor utan även haft hand om det nödvändiga vårdarbetet för barn, gamla och sjuka samt varit förrådsförvaltare. Många av de nycklar som påträffats har säkerligen tillhört kvinnor.

Arbetena inom hushållen torde ha varit uppdelade på medlemmarna efter ålder och förmåga. Barnen lärde sig tidigt att utföra olika sysslor och dra nytta av miljöns naturliga förutsättningar. I likhet med förhållandena i senare bondesamhällen har det säkerligen i Elisenhof rått ett visst samarbete och utbyte av tjänster gårdshusen emellan.

Knivslida med hänggla och prydnadsfrans.
Foto: Nordiska museet.

Gas! Träsnitt av Torsten Jurell.

Dödsfåglar
Träsnitt av
Torsten Jurell

Härlig är jorden – konstutställning från Göteborg

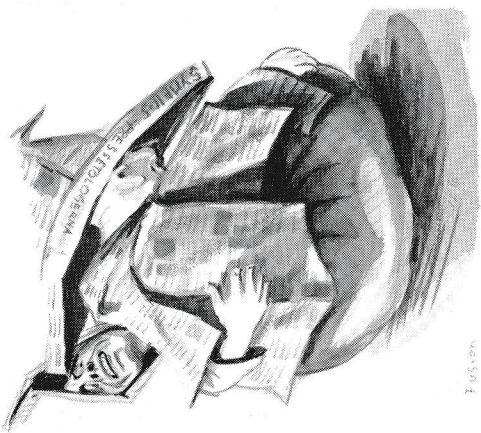
Under tiden 7.5–16.8 i år visades i Frölunda Kulturhus i Göteborg en utställning som varnade för risken av ett nytt världskrig. I utställningen och i katalogtexten till den, pekades Sovjetunionen ut som den största krigsfaran. De deltagande konstnärerna protesterade med sina bilder mot Sovjetunionens ockupation av Tjeckoslovakien och av Afghanistan.

Utställningen var ett verk av sju konstnärer och en arkitekt; Jim Berggren, Rolf Gustafsson, Britt-Marie Jern, Torsten Jurell, Johan Lagergård, Nils-Erik Mattsson och Björn Wessel. Den rönte stort intresse och sågs av tusentals besökare under den tid den visades.

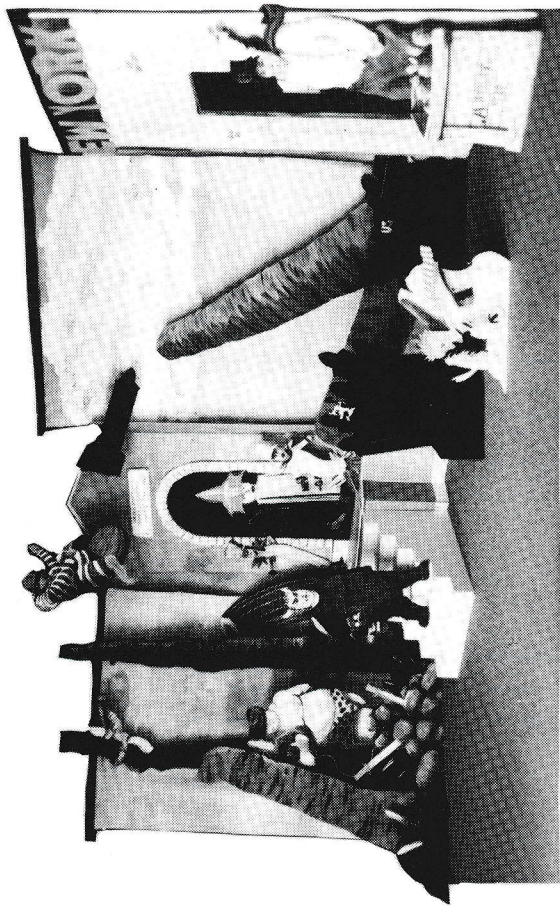
Sovjetunionen försökte genom sin generalkonsul stoppa utställningen (se ledaren sid 4), men misslyckades. För att omintetgöra Sovjetunionens planer på att tysta utställningen önskar konstnärerna att den visas igen.

I Förr och Nu visar vi här och på följande sidor ett axplock bilder från utställningen. Redaktionen

Fusion. Tuschlivering av Johan Lagergård.

Liksvepingen. Tuschlivering av Johan Lagergård.

Ny herre på täppan. Blandteknik av Rolf Gustafsson.

Och nästa rätt? Tuschlivering av Ulf Wrangö.

VÄRVA TVÅ PRENUMERANTER OCH DU FÅR EN BOK!

140 besökare lyssnade på Gun Kessle när hon berättade om Indien och visade sina bilder därifrån på Stadsmuseet i Stockholm den 21 september. Det var det första föredraget i en serie som Förr och Nu arrangerar en söndag varje månad.

Den 19 oktober fortsätter serien med Folke Isaksson som talar om författaren och samhället. Den 23 november berättar Svante Svensson om teknik och samhälle. Föredragsserien fortsätter i vår.

Tidskriften kostar mycket pengar att trycka. Ca 17 000 kronor betalar vi för varje nummer. Med 300 fler prenumeranter skulle Förr och Nu vara en riktigt god affär. Men för att få dessa ytterligare 300 prenumeranter kan vi inte lita till stora annonser och vi har aldrig tagit statsstöd och tänker fortsätta att stå oberoende av staten.

Hur kan du då försäkra dig om att också i fortsättningen kunna få läsa Förr och Nu? Det bästa sättet är att du hjälper oss att skaffa prenumeranter. Om du värvar två prenumeranter så får du en bok som tack. Om då 100 av våra läsare följer det rådet har vi fått 200 nya läsare. De behövs – och det gör vi också. Hjälp oss därför att se till att Förr och Nu får en stabil ekonomi – värva *dina* två prenumeranter.

Lycka till med prenumerantvärningen!

Förr och Nu:s nya adress, Hornsgatan 170, 2 tr., 117 28 Stockholm, pg 356072-9, tel: 08/84 73 14 (månd 18-20)

Din egen namn-

och adressuppgift

Namn och adress på prenumeranterna

Sex månader med Lenin

av Albert Rhys Williams, översättning Erik Göthe

■ Albert Rhys Williams för till Belgien som krigskorrespondent under första världskriget. En tid senare reste han in i Ryssland och blev vittne till några av revolutionens mest spännande händelser. Han bodde fjorton månader tillsammans med ryska bönder, soldater i Röda armén och fabriksarbetare. Han lämnade Ryssland i slutet av 1918, reste igenom Ukraina och studerade förhållandena i Sibirien.

Artikeln är hämtad ur *Asia*, tidskriften för American Asiatic Association, nr 8, i augusti 1919.

När jag först såg Lenin var det inte Lenin i kött och blod, utan Lenin i fyra unga bolsjevikers tanke och sinne. Kunniga, vakna och aktiva partiarbetare var de, och de medföljde den stora flod av landsflyktiga som strömmade tillbaka till Petrograd sommaren 1917. Dessa män försäkrade mig lugnt att Lenin i fråga om tankeförmåga och karaktär överträffade inte endast alla bolsjevikerna, utan även alla andra i Ryssland, Europa och hela världen.

För oss som varje dag läste i tidningen om Lenin, den tyske agenten, och dagligdags hörde de bourgeoisin förklara honom fredlös såsom en lymmel, förrädare och idiot, var detta snarligen en egendomlig teori. Det lät fantasiskt och fanatiskt. Men dessa män var varken dåaktiga eller känslosamma av sig. Kringflackande i världen hade bankat allt sådant ur dem. De var inte heller hjältedyrkare. Bolsjevikrörelsen var som en naturkraft och den var

lidelsefull, men den var vetenskaplig och realistisk och saknade släktskap med hjältedyrkan. Ändå stod dessa fyra män och förklarade att det fanns en ryss av storslagen redbarhet och intelligens och hans namn var Nikolaj Lenin. Ju mer vi såg av dessa unga trosivare, desto mer önskade vi att vi skulle få se den man som de erkände som sin mästare. Skulle de vilja föra oss till hans gömställe?

"Om ni bara lugnar er ett litet tag, så får ni se honom," brukade de svara. Slutligen fick vi verkligen se honom och det under de mest dramatiska omständigheter.

Ett larmande, sjungande myller av bönder och soldater, rusiga av novemberrevolutionens seger, klampade in i Smolny-palatset, Auroras kanoner förkunnade den gamla ordningens död och den nya födelse och hela världen höll andan.; Lenin steg upp på tribunen.

Vi hade redan skapat oss vår egen bild av honom.

Från ordföranden kungjordes: "Kamrat Lenin ska nu tala till kongressen."

Från våra platser vid tidningsreporterns bord var han först inte synlig. Under öronbedövande bifall gick han tvärs över podiet och bifallsyttningarna steg till ett klimax när han gick upp i talarstolen bara ett tiotal meter bort. Nu såg vi honom klart och vi blev nedstämda. Han var nästan raka motsatsen till den bild vi gjort oss av honom. Istället för att höja sig stor och imponerande, tedde han sig kort och underdåsig. Hans skägg och hår var rufsigt och ovårdat. Hans röst hade ett strävt och torrt tonfall och var knappast uttrycksfull. Han körde tummarna i västen vid ärmhålorna och gungade fram och åter på hälarna. I en timmes tid lyssnade vi i hopp om att urskilja de fördolda magnetiska egenskaper som skulle förklara orsaken till hans grepp om dessa fria, unga, handfasta själar. Men förgäves.

Han sade helt enkelt: "Vi skall nu behandla bildandet av den socialistiska staten," och gav sig in på en lidelsefri, torr och saklig diskussion. Bolsjevikerna hade med sin dåkraft och oförvägenhet fångat oss i våra föreställningar; vi väntade oss att deras ledare skulle göra detsamma. Vi ville att partiets ledare skulle träda fram inför oss, förkroppsligandet av dessa egenskaper, koncentratet av hela rörelsen, en sorts superbolsjevik. Men vi blev besvikna.

Så långt det första intrycket. Med utgångspunkt i denna första ogynnsamma bedömning, kom jag ändå sex månader senare dithän att jag förklarade Europas förste man och statsman vara Nikolaj Lenin. Detta råkade vara Raymond Robins' bedömning.

Till att börja med genomdrev bolsjevikerna, hemsökt av hunger, invasion och reaktion, sina åtgärder utan hänsyn eller tvekan, medan deras fiender letade igenom sina arsenaler av skällsord att överösa dem med. För bourgeoisin var Lenin despoten med järnåven. Vid denna tid talade de inte om honom som premiärminister Lenin, utan som "tyrannen Lenin" och "diktatorn Lenin".

Vid denna tidpunkt inträffade den lustiga

händelsen med bonden. Det var den kväll då de bondeputerades sovjet, som satt in sitt stöd åt den nya sovjetregeringen, firade med en glansfylld kärleksmåltid i Smolny-palatsets salar. Intelligentian hade fört bondbyns talan, det fanns nu ett krav att bondbyn skulle föra sin egen talan. En gamling i bondblus kom fram till podiet. Hans ansikte lyste rödblomligt genom det vita skägget. Hans ögon tindrade och dialekten var lantlig.

"Tovartije (kamrater), jag var glad ikväll när vi gick hit med fladdrande fanor och musik! Det var inte på jorden jag gick. Jag flög genom luften. Jag tillhör dem som lever i mörker, jag bor i en by i mörkret. Ni gav oss ljus. Men vi förstår inte allt och därför har de skickat hit mig för att jag ska ta reda på det. Men tovaritje, glada är vi allihop över vilka underbara förändringar som skett. Förr brukade *gijnovnikarna* vara mycket hårda mot oss och slå oss, men nu är de mycket artiga. Förr kunde vi bara titta på palatsen från utsidan och nu kan vi gå rakt in i dem. Förr bara pratade vi om tsaren men nu har jag fått höra, *tovartije*, att i morgon kan jag skaka hand med tsar Lenin själv. Gud må skänka honom ett långt liv!"

Auditoriet bröt ut i en explosion av bifall. Den gamle bonden satte sig, häpen inför storheten av skrätt och applåder. Men dagen därpå presenterades han för Lenin och senare blev han böndernas representant i Brest-Litovsk.

Dessa första veckor uppvisade strikt ordning och disciplin inom alla verksamhetsområden. Man kunde notera en åtsramning av arbetarnas moral, som om de lösa delarna i sovjetmaskineriet skruvades åt. När nu sovjeten skred till handling, som exempelvis när den tog hand om banksystemet, slog den till hårt och effektivt. Lenin visste när man skulle handla under stor hast och när man skulle gå långsamt fram.

En arbetardelegation kom en gång till Lenin och frågade honom om han kunde utfärda ett dekret om att deras fabrik skulle nationaliserar.

"Ja," sade Lenin och top upp en blankett. "Allt jag behöver göra är att ta dessa blanketter och fylla i namnet på er fabrik på den här raden och därefter skriva min namnteckning

Lenin vid skrivbordet. Bild: Arbetarrörelsens Arkiv.

på den här raden och namnet på kommissarien här." Arbetarna blev ytterligt belåtna och förklarade det vara "mycket bra".

"Men innan jag undertecknar denna blankett, skulle jag vilja ställa några frågor till er," återtog Lenin. "För det första, vet ni varifrån man får råvarorna till er fabrik?" Motvilligt medgav de att de inte visste det.

"Jag förmodar," sade Lenin, "att ni förstår er på bokföring och har utarbetat en metod för att upprätthålla produktionen".

Arbetarna sade att de tyvärr inte visste särskilt mycket om dessa småsaker.

"Får jag slutligen fråga er, kamrater," fortsatte Lenin, "huruvida ni har hittat en mark-

nad som ni kan sälja era produkter på?" Svaret blev återigen nej.

"Nå då så, kamrater," sade premiärministern, "då är ni inte beredda att överta er fabrik nu. Åk hem och ta itu med dessa saker. Ni ska se att det blir svårt. Ni kommer att begå många missgrepp men ni kommer att lära er. Kom sedan tillbaka om några månader, så kan vi behandla nationaliseringen av er fabrik."

Samma järnstyrka som Lenin ingöt i samhällslivet visade han också i sitt enskilda liv. *Sgti och bortsj*, tjocka skivor svart bröd, te och gröt utgjorde kosthållet för Smolny-palatsets skaror. Det var likaledes Lenins vanliga kosthåll, och hans hustrus och hans systers. Tolv

eller femton timmar om dagen befann sig revolutionärerna på sina poster. Aderton eller tjugotimmars var regelmässigt kraftprovet för Lenin. Fördjupad i sitt arbete, var Lenin som död för allt annat, även sitt eget uppehåll. Hans hustru brukade ta tillfället i akt när Lenin var inbegripen i konversation med någon och då dyka upp med ett glas te och säga: "Här, tovariti, du får inte glömma bort att dricka det höll sig till samma ranson som resten av befolkningen."

Revolutionen var ett stort vågstycke som de alla givit sig in på tillsammans. Soldaterna och ordonnanserna sov på järnbrisar i de stora, kala barackliknande rummen. Detsamma gjorde Lenin och hans hustru. Utmattade slängde de sig ned på sina ojämna nattläger, många gånger utan att klä av sig, redo att stiga upp vid varje brådsåkande ärende.

Trots den kraftfaderlåtning detta eldprov dygnet runt innebar för Lenin, dök han ständigt upp på podiet, kortfattad, vaken, med en diagnos av läget, föreskrift om botemedel och påbud till sina åhörare att sätta in detta. Känslomhet som sådan fanns inte med, men i gensvaret från hans åhörare kunde man se det känslomässiga värdet av logik och ren intellektualism.

Bara en gång såg jag honom missa. Det var vid Michajlovskij Maneje i december, när det första förbandet ur Röda armén skulle fara iväg till fronten. Fladdrande facklor lyste upp den vida rundeln och förvandlade den långa raden av pansarbilar till en grupp urtidsmonter. Över hela den stora arenan svärmade de nya rekryterna som mörka figurer, klättrande på bilarna, uselt utrustade ifråga om vapen men med stark revolutionär glöd. För att hålla sig varma hoppade de runt och stampade, och för att hålla det goda humöret uppe sjöng de sina revolutionära sånger och folkvisor från byarna. Ett kraftigt rop kungjorde Lenins ankomst. I halvmörkret sågs folkmassan titta upp och lyssna uppmärksam. Men de tändes inte av hans ord. Han slutade mitt i en applåd som var långt ifrån de sedvanliga ovationer. Hans tal var denna dag alltför flyktigt för att motsvara sinnesstämmningen hos män som var

på väg ut att dö. Idéerna var all dagliga och uttrycken nöta. Det fanns tillräckligt med skäl för att det blev på detta sätt dött – att han var utarbetad, upptagen av sina tankar. Men faktum kvarstod, Lenin hade mött ett betydelsefullt tillfälle med ett betydelselöst tal.

Och dessa arbetare kände det. De ryska proletärerna är inte blinda hjälteyrkare.

När Lenin klev ner, annonserade Podvojskij "en amerikansk kamrat som ska tala till er". Folkmassan spetsade öronen när jag klättrade upp på den stora bilen.

"Ja, väl – ni håller talet på engelska," sade Lenin. "Låt mig tolka er."

"Nej. Jag ska hålla tal på ryska," svarade jag och gav vika för en vanvettig impuls.

Jag sade till dem hur inspirerande det var att se arbetarklassen, som alltid kämpat i andra klassers intressen, nu gå ut till strid å sina egna vägnar. Jag ville berätta för dem att jag själv skulle bli glad åt att få enrollera mig i Röda armén, om det blev mycket kritiskt. Jag tvekar inte. Det ryska ordet för "enrollera" kunde jag inte. Lenin såg upp och frågade: "Vad är det för ord ni saknar?"

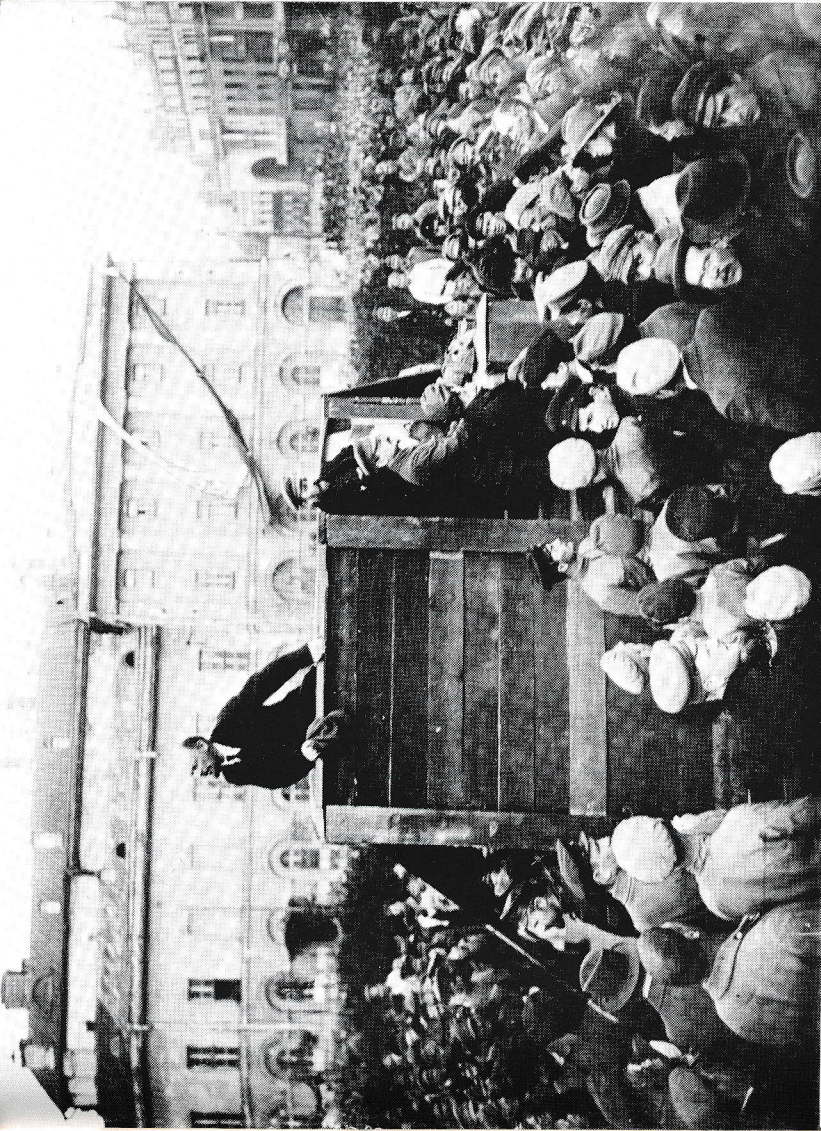
"Enrollera," svarade jag.

"Vstooopet," sade han omedelbart.

Så fort jag därefter fastnade på någonting kastade han till mig ordet och jag tog emot det däruppe och slungade ut det till åhörarna, givetvis modifierat av min amerikanska brytning. Detta och min blotta fysiska uppenbarelse där, en vidrörbar symbol för den internationalism de hört så mycket talas om, väckte stormar av skri och dundrande applåder, vari Lenin hjärtligt instämde.

"Nåja, det var ju i alla händelser en början på ryskan," sa han. "Men ni måste ligga i ordentligt. Och ni," sade han och vände sig till Bessie Beatty, "ni måste också lära er ryska. Det är bara att låta bli att läsa, skriva och tala annat än ryska. Prata inte med amerikaner – det är väl hur som helst inte nyttigt för er," tillade han skämtsamt. "Nästa gång vi ses, ska jag tentera er."

Det var verkligen nära att det aldrig blev någon nästa gång! När automobilerna med Lenin i svängde ut från Maneje hördes tre skarpa knallar och tre kulor smällde in i bilen, varav

Lenin talar 5 maj 1920. Trotskij till höger i trappan till talarstolen. Bilden är tagen av en svensk fotograf Bengtsson. Bild: Arbetarrörelsens Arkiv.

en sårade Platten, den schweiziske delegaten, som satt i baksätet med Lenin. Någon mördare på en sidogata hade gjort ett försök och misslyckats.

Bolsjevikledarna befann sig givetvis i ständig fara för livet. Huvudföremålet för de borgerliga ränksmidarnas uppmärksamhet var naturligtvis Lenin. Det var, som de sade, i hans aktiva hjärna som planerna för deras oundgäng utarbetades. Ah, om bara en kula kunde få stopp på denna hjärna! Det var den brinnande bön som varje dag steg upp från altaret hos den bourgeoisie som önskade den gamla ordningen åter.

I ett sådant hem i Moskva togs vi alltid emot med slösande gästfrihet. Det stora bordet med sin ångande samovar var överlastat med frukt och nötter, ett arrangemang av *zakuska* som fick en att tappa hakan och något som Arthur Ransome kallade "sötsaker", hans särskilda

svaghet. Kriget hade farit mycket väl fram med denna familj. Spekulation inom alla branscher, godsbefordran den underjordiska vägen till Tyskland och profitering i stort och smått hade försatt denna familj på grön kvist. Och så plötsligt dök bolsjevikerna fram ur intet och sågade av hela grenen. De ville göra slut på kriget. Dessa vilda, oresonabla bolsjevikar ville göra slut på spekulation, profitering, allt! Det enda man kunde göra var att sätta stopp för dem. Häng upp dem! Skjut ned dem! Börja i toppen med Lenin.

"Jag lägger upp en miljon rubel på ett ögonblick åt den man som dödar Lenin," upplyste mig allvarligt denne unge Moskva-mäklare. "Och det finns nittion andra män som jag kan få tag i direkt i morgon och som har varsin miljon till för saken."

Inga av dessa risker bekymrade dock Lenin. Längs en väg av minor och fallgropar

promenerade han med en fattning som anstod en lantjunkare, medan kriser som fick folks nerver att skaka och ansikten att blekna av honom möttes med kylig oberördhet.

Det enda, historiska sammanträdet med konstituerande församlingen var ett vilt och oroligt skådespel varunder de bägge lägren tog stryppgrepp om varandra. Atmosfären blev elektriskt laddad av delegater som skrek sina stridsrop och slog i sina bänkar, av talare som dundrade fram hotelser och utmaningar och av två tusen röster som lidelsefullt sjöng Internationalen och Revolutionär marsch. Allt eftersom kvällen led kände man att voltatlet steg och steg i lokalen. På läktarna grep vi om räckets, med kåkarna fast slutna och nerverna på helspänn. Lenin satt i en av de första bänkraderna och såg utträckt ut. Slutligen steg han upp och gick bort till bakre delen av podiet där han sträckte ut sig på den röda matta som klädde trappan. Han kastade en flyktig blick på den väldiga församlingen. Därefter lutade han huvudet i handen och somnade. Talarnas vältalighet och auditoriets vrålanden rullade fram över hans huvud men han slumrade fridfullt vidare. En eller två gånger öppnade han ögonen, och tittade sig blinkande omkring, varefter han åter slumrade in. Slutligen reste han sig och sträckte på sig och släntrade ner till sin plats i främre bänkraden. Vi såg vårt tillfälle, Reed och jag, och slank ner för att fråga ut honom om hur konstituerande församlingens förhandlingar gick. Han svarade ointresserat. Han frågade om propagandabyråns verksamhet. Han lyste upp när vi berättade för honom hur materialet trycktes tonvis och att det verkligen kom över löpgravarna och till den tyska armén. Men vi tyckte det var svårt att arbeta på tyska.

”Ja! Hur går det med ryskan, då?” frågade han med plötslig livlighet när han erinrade sig mina hjältedåd på pansarbilen. ”Förstår ni alla dessa tal nu? Ni måste gå systematiskt tillväga. Knäcka ryggraden på språket redan från början. Jag ska berätta vad jag har för metod.”

Han lutade sig över bänken med gnistrande ögon och underströk varje ord med kraftiga gester. Våra medreportrar tittade avundsjukt

på oss. De trodde att Lenin var i färd med att våldsamt hudflänga oppositionen för dess förbrytelser, eller avslöja sovjetens hemliga planer, eller sporra oss till större hänförelse för Revolutionen. I en kris som denna, kunde man väl vara säkra på att bara sådana ämnen kunde locka fram detta energiutbrott ur ledaren för den stora ryska staten. Men de hade fel. Rysslands premiärminister gav oss blott en framställning av hur man lär sig ett främmande språk och höll en liten vänskaplig konversation.

I de stora debatternas spänning när Lenins motståndare utsatte honom för obarmhärtiga hugg, brukade han själv sitta fridfullt samlad och till och med få ut något humoristiskt ur situationen.

Bara en gång såg jag honom skynda på eller jäkta. Det var i februari, när Tauriska palatset åter var scenen för en feberhet konflikt, debatten om krig eller fred med Tyskland. Plötsligt dök han upp och med snabba, kraftfulla kliv riktigt rusade han genom den långsträcktta salen mot uppgången till podiet. Professor Char-les Kuntz och jag låg i bakhåll och hälsade honom med ropet: ”Ett ögonblick, *tovarij* Lenin”.

Han stoppade upp sin brådstörtade flykt och ställde sig på nästan militäristiskt maner i givakt, bugade sig mycket allvarligt och sade: ”Skulle ni vilja vara så goda att låta mig gå denna gång, herrar kamrater? Jag har inte så mycket som en sekund till övers. Man väntar på mig inne i salen. Jag ber er att vara så snälla och ursäkt mig denna gång.” Med ännu en bugning och en handskakning hade han åter givit sig iväg med väldiga kliv.

Allt som oftast verkade han faktiskt artig i överkant, överdrivet artig. Detta kan ha berott på hans sätt att använda engelska språket, som han lyfte ut ur böckerna i odelade stycken i den artiga konversations utmejslade form. Troligare var att det var en del av hans teknik i socialt umgänge, ty Lenin var här liksom annorstädes högeligen effektiv. Han vägrade att ödsla tid på icke-väsentliga personer; det var inte lätt att nå honom. Det var svårt att komma åt Lenin, men lyckades man bara med det, fick man tag i hela honom. All hans själsförmögen-

Bondefamilj på den ryska landsbygden, 1920-tal. Bild: Arbetarrörelsens Arkiv.

het fick man inriktad på sig med sådan häftighet att det var besvärande. Efter en artig, nästan översvallande hälsning, drog han sig närmare tills hans ansikte befann sig bara ett par decimeter ifrån. Under samtalets gång kom han ofta ännu närmare, i det han intensivt blickade personen in i ögonen som om han sökte utforska de innersta vråna i hennes hjärna och titta ända in i hennes själ. Bara en framstående lögnare kunde stå emot den inållande effekten av denna forskande blick.

Vi träffade ofta en viss socialist som 1905 hade deltagit i Moskva-upproret och även stridit bra på barrikaderna. Karriären och livets bekvämligheter hade fjärmat honom från hans

första glödande hängivenhet. Han utstrålade nu välstånd i sin egenskap av korrespondent för ett engelskt tidningskonsortium och Plechanovs *Ejdensvo*. Borgerliga korrespondenter betraktades av Lenin som tidsödare. Men genom att spela på sina tidigare revolutionära meriter lyckades denne man säkerställa ett sammanträffande med Lenin. Han var munter till sinnes när han begav sig för att träffa Lenin. Några timmar senare påträffade jag honom i ett tillstånd av förvirring. Han förklarade:

”När jag klev in på hans kontor berättade jag att jag deltagit i 1905 års revolution. Lenin kom fram till mig och sade: 'Ja, kamrat, men

vad gör du för denna revolution?" Hans ansikte var inte mer än sex tum ifrån mig och hans blick var riktad rakt mot min. Jag talade om min gamla tid på Moskvas barrikader och tog ett steg bakåt. Men Lenin tog ett steg framåt, höll fast mina ögon med blicken och sade på nytt: "Ja, kamrat, men vad gör du för denna revolution?" Det var som en röntgenstråle, som om han såg allt jag gjort under de senaste tio åren. Jag stod inte ut med det. Jag var tvungen att titta nedåt som ett skuldmédvetet barn. Jag försökte prata men det tjänade ingenting till. Jag var tvungen att ge mig iväg. Några dagar senare drog denne man sitt strå till stacken i denna revolution och började arbeta för sovjeten.

Lenin var givetvis belåten över varje tillskott i leden, men han skulle inte rekrytera en enda genom att måla tjänsteförhållandena eller framtidsutsikterna i rosenrött. Han tenderade snarare till att måla saker och ting mörkare än de var. Ett återkommande tema i många av Lenins tal var: "Det mål bolsjevikerna strävar efter ligger långt borta – längre bort än de flesta av er drömmer om. Vi har lett Ryssland längs en ojämn väg men den väg vi följer skaffar oss fler fiender – mer hunger. Om den tid som gått varit svår så lovar oss framtiden svårare saker – svårare än ni kan föreställa er." Inget förföriskt löfte. Inte den vanliga maningen till vapen! Ändå slöt ryssarna upp kring Lenin så som italienarna slöt upp kring Garibaldi, som kom och erbjöd dem sår, fängelse och död. Detta var lite snopet för den som väntade sig att ledaren skulle förhållande sig sak och enträget uppmana den blivande proselyten att ansluta sig till den.

Lenin lät den enträgna uppmaningen få komma inifrån. Han betraktade sin uppgift som avslutad när han presenterat alla fakta i saken.

Och det var sannerligen alla fakta. Hans informationskanaler löpte ut i alla riktningar och skaffade honom väldiga mängder fakta. Dessa vägrade, granskade och prövade han. Därefter utnyttjade han dem som strateg, som förfaren kemist som arbetade med samhällets grundämnen, som matematiker. När Lenin angrep ett ämne lämnade man diskussionen vid dess slut med en känsla av att hela fältet

täckts och att han haft rätt att uttala sista ordet i saken.

Framstående bolsjevikiska ledare som Kamenov och Sinovjev ansåg att det var omöjligt att lyckas i den föreslagna novemberrevolutionen. Lenin sade: "Det är omöjligt att misslyckas." De andra ansåg att bolsjevikerna inte skulle kunna behålla makten även om de kanske kunde gripa den. Lenin sade: "Varje dag ska skänka oss nya krafter." Trotskij följde sin taktik att jonglera med tyskarna, locka dem med sig men vägra att underteckna avtalet. Lenin sade: "Lek inte med dem. Under-teckna det första avtal som erbjuds, hur dåligt det än är, annars kommer vi att bli tvungna att underteckna ett värre." Inte bara i stora angelägenheter utan även i småfrågor, hade senare händelser en förmåga att motsvara hans bedömningar. Och samtidigt som han talade som en person med myndighet, uttryckte han uppriktigt sina tvivel när han hyste sådana.

Statsmannens-politikerns-bluffmakarens vanliga utstyrsel, glittrande ordflöde och framgångspsykologi, saknades hos Lenin. Man tyckte att han inte kunde lura andra även om han önskade göra detta, och det av samma skäl som gjorde att han inte kunde lura sig själv. Hans vetenskapliga hållning i tankesättet. Hans lidelse för fakta. I detta förhållande av fakta, kala, nakna fakta, fanns något besläktat med brutalitet. Det gjorde att han med bitande förakt behandlade den känslösamma, slagordshojaren, dem som tog sin tillflykt från verkligheten i fraseologi. Han tyckte det var han plikt "att hålla ättika och galla i den revolutionära demokratiska välta-lighetens sötade vatten."

När tyskarna satt in sin stöt mot den Röda huvudstaden strömmade en flod av telegram in till Smolny-palatset från hela Ryssland med uttryck för förvåning, skräck och upprördhet. De avslutades med paroller som "Leve det oöverbärliga ryska proletariatet", "Död åt de imperialistiska rövarerna", "Med vår sista droppe blod försvarar vi Revolutionens huvudstad."

Lenin läste dem och skickade därefter ett telegram till alla sovjeterna och bad dem att vara så snälla och inte skicka revolutionära fraser till Petrograd, utan trupper; och också

att precis uttala sig om antalet rekryterade soldater och lägga fram en exakt lägesrapport beträffande vapen, ammunition och livsmedel. Med tyskarnas framryckning kom utlämningsarmas flykt. Ryssarna gav uttryck för mild överraskning över att alla de som högt ropat "Döda hunnerna!" till dem nu flydde bråds-törtat när hunnerna kom inom räckhåll för att dödas. Det skulle ha varit gott att ansluta sig till hedjran*, men där stod jag med mitt löfte som jag avlagt på pansarbilen. Därför gick jag för att ansluta mig till Röda armén. Bucharin, vänster-bolsjevik, ville enträget att jag skulle träffa Lenin.

"Jag gratulerar! Mina lyckönskningar!" sade Lenin. "Det ser mycket dåligt ut för oss just nu. Den gamla armén kommer inte att strida. Den nya finns i det stora hela kvar på papperet. Pskov har just omringats utan motstånd. Detta är en förbrytelse. Presidenten för denna sovjet borde skjutas. Våra arbetare har en god del självuppföring och hjältemod. Men ingen militär utbildning. Ingen disciplin."

I omkring tjugo korta meningar sammanfattade han läget och slutade med: "Allt jag kan se är fred. Ändå kan det hända att sovjeten är för krig. Hur som helst lyckönskar jag er för att ni ansluter er till den revolutionära armén." Han funderade ett ögonblick och tillade: "En utlämning kan inte strida mycket. Kanske ni kan hitta andra." Jag sade till honom att jag skulle försöka bilda ett helt förband omedelbart.

I kvällen hade vi bildat Internationella legionen och utfärdat vår maning i vilken vi kallade samman alla utlandspråkiga för värvning till det nya kompaniet. Men Lenin lät inte saken stanna därvid. Han blev inte nöjd med att blott och bart inviga något med storslagna gester. Han följde upp det hela outtröttligt och i detalj. Två gånger telefonerade han Pravdas redaktion och gav dem instruktion att trycka maningen på ryska och engelska. Därefter telegraferade han den ut över landet. Medan Lenin således motsatte sig kriget och i synnerhet dem som berusade sig med revolutionära fraser om kriget, mobiliserade han varje styrka för att bereda sig för det. Han skickade en

automobil med rödgardister till Peter-Paul-fästningen för att hämta en del av den kontrarevolutionära staben som satt fängslad där.

"Mina herrar," sade Lenin när generalerna kom in på rad till hans kontor, "jag har fört er hit för att få expertråd. Petrograd är i fara. Vill ni ha godheten att utarbeta militärtaktiken för dess försvar?" De samtyckte.

"Här är våra styrkor," återtog Lenin i det han på kartan visade var de Röda trupperna, vapenföråden och reserverna befann sig. "Och här är våra senaste rapporter angående de fiendliga truppernas antal och dispositioner. Vad helst generalerna önskar i övrigt får de kalla på."

De satte igång att arbeta och mot kvällen överlämnade de resultatet av sina överläggningar till honom. "Vill premiärministern ha godheten att tillåta oss bekvämare inkvartering?"

"Jag beklagar ytterligt djupt", svarade Lenin. "Någon gång, men inte just nu. Er inkvartering, mina herrar, är kanhända inte så bekväm, men den har den förtjänsten att den är mycket säker." Staben återbördades till Peter-Paul-fästningen.

Lenin tog hänsyn till inte endast militära experter, utan till experten inom varje område. Om Karl Marx för honom var auktoriteten ifråga om revolutionär taktik, så var Taylor auktoriteten ifråga om effektiv produktion. I sitt inledningstal till sovjeten rekommenderade han proletariatet att uppmärksamma såväl vad den senare som vad den förre lärt och inte låta sitt handlande väglidas av vad som diktteras av den ene såväl som av den andre. Amerikanska tekniker, ingenjörer och administratörer satte Lenin särskilt stort värde på. Han ville ha 5 000 av dessa, han ville ha dem genast och var beredd att betala de högsta löner till dem.

Man kunde säga att Lenin för två motsatta klasser hyste något som kan jämföras med passion. Hans entusiasm omfattade både å ena sidan den högt tränade och utbildade och å andra sidan den stora massan utbildade och okultiverade. De förra bidrog med den färdighet och teknik som behövdes för att göra revolutionen framgångsrik, den senare bidrog med

Bokanmälningar

Carl Erland Andersson. JORDSMÅKARE. 138 s. Wahlström & Widstrand 1980. Pris: ca 60:–

ISBN 91-46-13537-5

Det är inte uteslutet att det någonstans finns något litet men väl hopsnackat inlägg som kan känna igen sig i jargongen i den här romanen. Den läsare däremot, som har krav på att en boks språkliga stoff ska vara organiserat så att ett meningsfullt innehåll går att urskilja, han blir grymt besviken. I den pretentiösa baksidestexten fastslår författaren att "levandegörandet" är läsarens sak. En hopplös uppgift emellertid, ty författaren gör vad han kan för att lägga hinder i vägen. Lika obegränsad som texten är, lika obegränsat är det att den alls har kunnat bli utgiven.

Eva Bäckstedt

Gunder Andersson. KOMMA IFATT. 467 s. Norstedts 1980. Pris ca: 95:–

ISBN 91-1-801032-6

Den andra och avslutande delen av romansviten "Uppryckt". På nästan 500 sidor berättas de rakt upp och ner på ett ibland väl nonchalant språk, skildras skogsarbetarsonen Thomas Granat som börjar på universitetet och sugas med i studentvänsterns ändlösa diskussioner. Han fjärmar sig snabbt från sitt ursprung, som han förvisso inte delar med den 68-vänster han kommer att identifiera sig med.

Romanen innehåller en god portion folkförakt. Thomas framställs som dum och tafatt tills han blir vänster och kommer aldrig till insikt om hur tarvlig han varit mot sin tidigare fästmo.

Att "komma ifatt" innebär ett otal kärleksäventyr, detaljerat återgivna och ett tillägnande av vänsterjargongen. Där finner han sitt nya hem. Då romansviten slutar här får man anta att Andersson menar att det är gott.

Barbro Sjöström

Lenin förklarade. Den effektfulla episoden i november 1917, med folkmassor som drabbades samman med den gamla ordningen och inledde en ny, det var inte revolutionen. Men dessa massor, när de blivit medvetna om sin historiska mission, frivilligt underordade sig disciplin och ordnat arbete och givit spelrum åt sina storslagna skapande och konstruktiva krafter, det vore revolutionen.

"Och ännu så länge är revolutionen bara ytlig," sade Lenin. Massorna är inaktiva. Och nog finns det skäl till det. De är krigströtta, hungriga och utmattade. Men med vilan kommer en stor psykologisk förändring. Om den kommer i tid, är Sovjetrepubliken räddad."

Lenin var aldrig säker på att Sovjetrepubliken var räddad. "Tio dagar till!" utropade han. "Då har vi hållit ut lika länge som Paris-kommunen."

I inledningen av sitt tal till Tredje allryska kongressen i Petrograd sade han: "Kamrater, tänk på Kommunen i Paris. Den höll ut i 70 dagar. Vi har redan hållit ut i två dagar mer än så."

I över sju gånger sjuttio dagar har den stora ryska kommunen hållit ut mot en värld av fiender.

Lenins glödande tro på proletärerna finner omfattande stöd i deras uthållighet, deras ihärdighet, deras förmåga att utstå lidanden, och deras ekonomiska, militära och kulturella framsteg.

den levande kraften som gjorde revolutionen möjlig.

Arbetarna och de fattigare bönderna är de människor till vilka denne man riktar alla sina maningar. I hans filosofi kan en ny värld komma endast genom dem, eftersom man endast hos dem kan hitta den beslutsamhet, trohet, heroism och självuppgifring som krävs för uppgiften. Från de högre klasserna väntar han sig ingenting alls. Utifrån själva karaktären av det samhälle i vilket de befinner sig, drivs de att handla grymt, själviskt, imperialistiskt.

"Om ni ska resa tillbaka till Amerika, borde ni börja mycket snart, för annars kommer den amerikanska armén att möta er i Sibirien," sade Lenin till mig i april 1918.

Det var ett förvånande uttalande, eftersom vi vid den tidpunkten i Moskva kommit till uppfattningen att Amerika hyste endast den största välvilja gentemot det nya Ryssland. "Det är omöjligt," protesterade jag. "Raymond Robins tror ju rentav att det finns en möjlighet att sovjeterna ska erkännas."

"Ja, men Robins representerar Amerikas liberala bourgeoisie," sade Lenin. "Den avgör inte Amerikas politik. Det är finanskapitalet som gör det. Därför kan ni inom kort vänta era landsmän i Sibirien. Tysken kanske där efter går mot Moskva och Petrograd. Gör de det, kommer vi att drivas upp i Uralbergen, vilket blir en bekymmersam ställning. Men om revolutionen verkligen når våra arbetare och bönder, kan vi bli räddade."

Ill.: Kaj Stuart-Beck

Ingemar Andersson. KATTUNGEN LEKTE MED SITT LILLA NYSTAN. 208 s. Norstedts 1980. Pris: ca 62:--

ISBN 91-1-791731-X

Asser Edvinsson vars lilla verkstad gått överstyr arbetar numera som produktchef i en grossistfirma för konserver. Ängslig att inte räckta till presterar den duglige Asser naturligtvis ett 110-procentigt jobb och hävdar sig mot kolleger med högre utbildning. Han håller sig fysiskt i trim. Ännu inga prostatabesvär, konstaterar han.

Asser lever spartanskt. Stark och kompetent men hämmad av gammaldags föreställningar ser han sammanbitet andra hugga för sig, inte minst invandrare och kvinnor. De senare lystna men svåråtkomliga, som betraktade genom ett fönster. Och våldet ligger hela tiden på lur. . .

Den skicklige Ingemar Andersson levererar en samtidskildring av hög kvalitet. Somliga åsikter kan vara motbjudande: de finns och de kan förklaras.

Siwe Raadik

Kurt Aspelin. "POESII SAK". Estetisk teori och konstnärlig praxis under folklivsskildringarnas skede. Studier i C.J.L. Almqvists författarskap åren kring 1840. Del II. Appendix: Något om narrativa grundstrukturer i C.J.L. Almqvists folklivsbetäckelser; C.J.L. Almqvist Om poesi i sak. 138 s. Norstedts 1980. Pris: ca 85:--

ISBN 91-1-793501-6

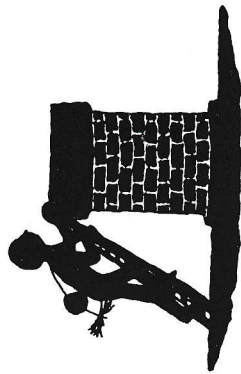
Under åren 1838-1840 översvämmar Almqvist bokmarknaden. Det är också då Sara Videbeck träder fram livs levande. Samtidigt börjar han medverka i pressen och i juli 1839 publiceras programessän "Poesi i sak till åtskillnad ifrån Poesi i blott ord".

Aspelin frilägger och karakteriserar Almqvists litterära ståndpunkter: realism, social nytta, samtidsinriktning och nationell folklig appell. I "Det går an" förverkligar Almqvist programmet. Realismen stannar inte vid detaljerna; Sara förenar det prosaiska och det himmelska; romanens tendens växer fram ur dess

egna förutsättningar; det rent artistiska är tillika sant.

Aspelin för genom sin analys in Almqvist i vår diskussion om realismen.

Lars Andrée

Lars Åke Augustsson. ARBETET OCH DÖDEN. Berättelser. 206 s. Norstedts 1980. Pris: ca 69:--

ISBN 91-1-791812-X

Lars Åke Augustssons tredje bok om massindustriens Dalsland består i motsats till de tidigare delarna "Fredstid" och "Orostd" av fyra olika berättelser som kan läsas var för sig men som tillsammans ger sammanhang och styrka.

Kriserna och nedläggningshoten kryper människorna in på livet. Allt liv, allt hopp kretsar kring, kommer från bruket. Döden och personliga tragedier är ständigt närvarande och läsningen blir ibland smärtsam, så smärtsam som verkligheten kan vara. Men "Arbetet och döden" ger mer, där finns också kamratskapen och kampandan, inte den "rena" med svällande muskler och knutna nävar, men en som känns igen från arbetsplatserna.

Skall en av berättelserna lyftas fram är det utan tvekan den andra i ordningen, "En läsande arbetares död". Den är värd en bred läsekrets.

Seppo Sinimaa

Jurek Becker. SÖMNLÖSA DAGAR. Övers. Lars W. Freij. 162 s. Norstedts 1980. Pris: ca 58:--

ISBN 91-1-801091-1

Ett uppror i största anspråkslöshet är ämnet för denna roman, desto ovanligare som den tilldrar sig i DDR. Den handlar om läraren Simrock som beslutar sig för att ändra sitt liv. Han skiljer sig och börjar bete sig i skolan så som han anser att en bra lärare egentligen bör. Han får så småningom också betala det pris som han försiktigtvis kalkylerat med redan från början.

Simrock är en förtänksam och lite omständlig antihjälte. Varken ur politisk eller privat synpunkt är hans uppror särskilt storslaget, men det avslöjar ändå det gängse hyckleriet och de tomma konventionerna som i DDR draperas i socialistiska fraser.

Eva Bäckstedt

Bengt Berg, Per Helge. AV SKOG ÄR DU KOMMEN. Foto Kay Cuthbert och Staffan Joffell. 96 s. Norstedts 1980. Pris: ca 48:--

ISBN 91-1-791791-3

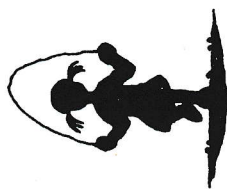
Berg och Helge har redan tidigare, i tidskriften Rallarros, fastslagit nödvändigheten av att försvara skogen (livssymbolen) mot skövling och profithunger. Kraven inskräps här ytterligare på ett förtjänstfullt sätt. Bokens höga poetiska kvalitet är ett resultat av samspelet mellan text och bild.

Skogen, naturen, är livsavgörande för bygden och människorna och i diktsamlingen ges träffsäkra porträtt av utvecklingen i skogsskövlingens spår; hur människorna arbetat i samklang med skogen och hur frukterna av deras arbete hotas.

Starkast beskrivs detta i slutdikten, där förvisningen om att utvecklingen går att vända är ekelöfskt lågmäld men stark:

"I varje människa bor en skog, befolkad av liv och röster, av historia och av susande hemligheter."

Trygve Lundh

Lasse Carlsson. FRÖJDEN. 210 s. Prisma 1980. Pris: ca 69:--

ISBN 91-518-1326-2

"Fröjden" - författarens andra roman - dedicerats till socialministern. Om denna läser boken kommer hon att ställas inför en pessimistisk berättelse om svensk socialvård. En nyttig upplevelse också för socialministrar.

"Fröjden" är ett nytt svenskt bostadsområde och dessutom namnet på ett socialarbetsprojekt. Inplacerade bland "vanliga" medborgare skall 20 klienter erbjudas mer än gängse "matkupong och slafapp".

Carlsson - med egna erfarenheter både som utslagen och som socialarbetare - beskriver övertygande socialarbetsvardagen och projektets utveckling. Vissa scener ur de utslagnas tillvaro är plågsamt realistiska. Vårre är det på det psykologiska planet, där mångfalden av människooöden gör skildringen ytlig. Människorna tjänar till slut bara som exempel på idéer och förhållningssätt.

"Fröjden" är en svart roman, trots humoristiska inslag, och erbjuder inga lösningar. Något som är påtagligt skrämmande genom just Carlssons dubbla erfarenheter.

Bengt Eriksson

Eva Dahlgren. KVINNOR PÅ BRUKET. III. Hans Tollsten. 141 s. Författarförlaget. "Liv i Sverige"-serien 1980. Pris: ca 40:--

ISBN 91-70543143

Ester Eek, Stig Eek, ARMODETS BARN. Förförd Heidi von Born. 114 s. Författarförlaget, "Liv i Sverige"-serien 1980. Pris: ca 40:--

ISBN 91-70543208

Domnarvets järnverk i Borlänge är miljön i Eva Dahlgrens bok. Fem kvinnor, alla över 80 år gamla, berättar om sina liv i skuggan av Domnarvet. Det är berättelser om slitet för det dagliga brödet, om trångboddhet och elände. Men där finns också kampen, sammanhållningen och framtidstron.

I "Armodets barn" samtalat Ester Eek med sonen Stig. Ester berättar om sin uppväxt som statarunge under 1900-talets början, om livet som ensamstående mor på 30-talets söder.

Stig Eek nystar under samtalet upp sitt tidigare tilltrasslade liv, med spritmissbruk och skilsmässa. Genom att erkänna sitt ursprung lyckas han skapa sig en framtid.

Den första boken bjuder en mera frisk och spännande läsning än den andra, båda är befriande osentimentala. Det dokumentära värdet är dock större än det litterära.

Anita Strömbäck

Stig Danielson. ÖMHETENS KANINER. Män, kvinnor, prostitution. 172 s. Bonniers 1980. Pris: ca 105:--

ISBN 91-0-044848-6

Enligt baksidesreklamerna är det "ett unikt konstnärligt och dokumentärt arbete" som samlats i denna bok.

Men det är inte unikt, konstnärligt samlat och heller inte dokumentärt. Boken innehåller 120 reproduktioner av målningar, teckningar och etsningar. Denna blandreproduktion gör antagligen konstnären orätt. Kvinnoporträtten verkar inte vidare djupt kända. Men en bild - sid. 90 - av en man är daumiersk och intressant.

Framställningen - texten är redigerad av Sonja Carlsson - är schablonartad. Det rör sig om i grunden präktiga flickor som är väldigt bra kompisar. En variant av typen "den goda horan". De bara är utan något varför. Man tycker inte ens synd om dem. Man tycker ingenting. Boken berättar ingenting, avslöjar ingenting, innehåller inga livsöden och bilder-na är stumma eller stumt återgivna. De är för övrigt heller inte pornografiska.

Gun Kessle

Ragip Duran, Ilhan Sürmeli. AFGHANIS-TAN - RYSSARNAS VIETNAM. Övers. Yavuz Çekirge. Appendix Tomas Löfström ("Vetekornet och kvarnstenen. Afghanistan i skuggan av Ryssland 1747-1980"). Foto Ragip Duran och Ilhan Sürmeli. 96 s. Oktoberförlaget 1980. Pris: ca 42:--

ISBN 91-7242-199-1

I september 1979, tre månader före Sovjets ockupation av Afghanistan, gjorde de två turkiska journalisterna Ragip Duran och Ilhan Sürmeli en reportageresa i landet för den turkiska tidningen Aydinlik. Oktoberförlaget har här samlat deras reportage till en bok.

I boken får man bl a träffa befälhavaren Abdulrauf som skjutit ner 30 officerare som var ryssanshängare, Yasin och Abdulgafur som har utbildats till piloter i Moskva men hoppat av. Man får också följa med journalisterna på en fotvandring till det "fria Kabul", ett område i bergen som kontrolleras av den muslimska gerillan.

"Afghanistan - ryssarnas Vietnam" är en ovanligt prisvärd bok.

Bengt-Olof Lindbergh

Per Olov Enquist. TILL FEDRA. 144 s. Norstedts, Stockholm 1980. Pris: ca 58:--

ISBN 91-1-801061-X

Per Olov Enquists drama "Till Fedra" är det andra i en planerad trilogi. Den första, "Tribadernas natt", utkom 1975. "Till Fedra" bygger på den grekiska sagan om kung Theseus' hustru och kung Minos' dotter, Fedra, som grips av förbjuden och obesvarad kärlek till styvsonen Hippolytos. Fedra som alltid levtt genom andra blir hos Enquist också till bilden av en vanlig kvinna i vår tid, utnyttjad och försliten i ett äktenskap med en chauvinistisk man. Då hon avvisas av den unge styvsonen när hon närmar sig honom med sin lidelse, förbyts känslorna i hat. Dramats bipersoner är också mycket viktiga i detta spel om livslögn och kärlekens mörka sida. Enquists drama står delvis utanför tiden och har blivit mycket starkt och känslomässigt kraftfyllt.

Inger Strömsten

Kerstin Ericsson. BRÖDGIÄNGEN. 64 s. Författarförlaget 1980. Pris ca 32:--

ISBN 91-7054-326-7

Poetiska minnen från småstadskvarteret Lärkan på 20- och 30-talet. Kerstin Ericsson skildrar främst kvinnornas liv och ger en tidstypisk bild av de umbäranden och det klass- och könsförtryck de tvingades utstå.

Brödgängens syftar på den praktiska solidaritet arbetarkvinnorna visade när mat saknades hos grannarna i kvarteret. Gemenskapen fanns och poeten lyckas på ett originellt sätt lyfta erfarenheterna från det som skulle ha kunnat stanna vid ett eländesreportage till en självständig poetisk form.

De viktigaste beståndsdelarna i hennes metod är noggrannhet och knapphet i uttrycket, och en frisk språklig skärpa som rensar bort all sentimentalitet med hjälp av en bitvis uppförande humor av lakonisk natur:

"Några dog i tron

på sin

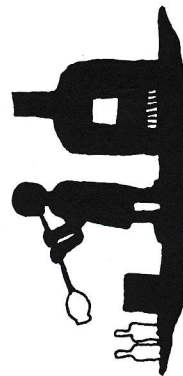
Frälsare

Några dog

ändå"

På det hela taget en stark och annorlunda diktsamling.

Tryggve Lundh

Almeida Faria. BROTTSTYCKEN. Övers. Amadeu Batel och Marianne Eyre. 155 s. Norstedts 1980. Pris: ca 58:–

ISBN 91-1-801111-X

JC, Andre, Arminda, Jo, Tiago är barnen. Francisco och Marina är föräldrarna. Pedade, Estela, Moises är tjänarna i en godsägarfamilj i södra Portugal strax före revolutionen. Alla passerar revy i boken som i ett fotoalbum.

En överflödigt hustru och mor. En man vars lem bara styvnar hos älskarinnan. Andre tänker desertera om han placeras i Angola. JC lämnar hemmet. Tjänstefolket bor eländigt och är förtryckta.

Boken saknar alldeles berättarglädje och trots de många funderingarna blir det en yttlig bok. De fragment av dessa människors liv som författaren visar upp ger inget sammanhang utan på sin höjd en atmosfär. Alltså funderar JC på de sista sidorna över livet omgiven av haschdimmorna.

Jan-Olof Erlandsson

FOLKLIG ORDAKONST. Svenska ordstäv sammanställda och delvis upptecknade av Carl-Herman Tillhagen. 110 s. LT 1980. Pris: ca 49:–

ISBN 91-36-01438-9

Ordstäv brukar man kalla sådana folkliga talesätt som avslutas med ett "sa han", "sa gubben", el. dyl. T. ex.: "Marschera ni på, pojkar, jag kommer efter, sa generalen." De är nästan alltid humoristiska, ofta vitsigt pikande och uttrycker ibland en skarp social satir. Ordstäven är den mest folkliga och grovkorniga av folkdiktningens smärre genrer.

Denna samling är, i likhet med alla ordstävssamlingar, rolig att läsa. Den som planerar att införskaffa en ordstävssamling rekommenderar jag dock att hellre välja Fredrik Ströms "Svenska ordstäv" (1929, senaste utg. 1978). Fredrik Ströms samling innehåller ca 5 000 ordstäv mot Tillhagens 700; dessutom har Ström en betydligt utförligare och bättre inledningstext om ordstäven som folkdiktsgenre.

Bo Nilsson

FOLKMUSIKBOKEN. Red. Jan Ling. Märta Ramsten, Gunnar Ternhag. Bidrag av Knissta Ramsten, Gunnar Bengtsson, Gunnar Ermedahl, Anna Johnson, Birgit Kjellström, Jan Ling, Ann-Marie Ohlsson, Märta Ramsten, Ville Roempke, Rigmor Sylvén, Gunnar Ternhag. 346 s. Prisma 1980. Pris: ca 180:–

ISBN 91-518-1180-4

"Folkmusikboken" är skriven av ett författarkollektiv, de flesta folkmusikforskare, och den vill berätta om "den musik som flertalet människor i vårt land sjungit, dansat eller lyssnat till från medeltiden fram till vårt sekel".

Samtliga kapitel är rikligt illustrerade med bilder och notexempel och har bra källförteckningar. Förteckningen över inspelat material skulle dock kunna vara fulligare.

"Folkmusikboken" har blivit väl stor, delvis på grund av att flera författare behandlar samma ämne i sina olika kapitel. Detta kan också ses som en av bokens förtjänster, då samma ämne därmed belyses från olika håll. "Folkmusikboken" kommer säkert inte att ersätta Jan Lings "Svensk Folkmusik" som studiecirkelmaterial men däremot bli en uppskattad presentbok för folkmusikvänner.

Anders och Kerstin Nordfors

Fontenelle. SAMTAL OM VÄRLDARNAS MÅNGFALD. Inledning Tore Frängsmyr. Övers. Jan Stolpe. 181 s. Carmina 1979. Pris: ca 67:–

ISBN 91-7528-007-8

I början av 1600-talet uppfanns kikaren och män som Galilei och Kepler riktade sina instrument ut mot universum. Världen växte och människans rumsliga proportioner krympte. Mot 1600-talets slut började man ana huvuddragen i dagens världsbild. Om detta berättar Fontenelle i denna klassiska populärvetenskapliga skrift från år 1686. Det mesta är sedan länge vederlagda teorier; Cartesius' virvelteori, bebodda planeter etc. Men det väldiga universum kvarstår. Jan Stolpes översättning förtjänar en särskild kommentar. Boken är lättläst men ger ändå ett tidstroget intryck.

Svante Svensson

Lars Forsell. BROKIGHETEN. Minnen, uppsatser, kåserier 1974–80 i urval och med inledning av Björn Nilsson. 238 s. Bonniers 1980. Pris: ca 70:–

ISBN 91-0-044850-8

Lars Forsells nya bok "Brokigheten" innehåller huvudsakligen texter som tidigare publicerats som tidningsartiklar. Det är den tredje samlingsvolymen av Forsells hand. "Nedslag" kom 1969 och "En bok för alla människor" 1974.

I "Brokigheten" vill Forsell visa att kultur rymmer konstnärligt liv i många olika former, ofta utanför de snäva gränser som utstakats av konst- och musikvetenskaparna. Konsten finns enligt Forsell att söka i mångfalden. Han bevisar detta genom att med sedvanlig flyhänthet besjunga bl a Hamsun, Lill-Babs, Sjostakovitj och Jimmy Durante.

Håkan Andersson

Folke Fridell. NEDLAGD BY. 155 s. Författarförlaget 1980. Pris: ca 60:–

ISBN 91-7054-321-6

Efter flera års tystnad återkommer Folke Fridell med en ny roman. Han återvänder till sitt smålandssamhälle, som så många gånger tidigare stått förebild i hans böcker.

Bokens berättare – "gamlingen" Göran Olsson – återvänder till sin hemort under några semesterdagar och genom honom återberättas ortens uppgång och fall. En gång en livaktig industriort, nu en nedlagd by med bara gamla byggnader.

Fridells bild är, som så ofta annars, mörk. Men han har rätt, det är tragiskt att se hur flyttlassen går mot storstäderna. Dock tycker jag att Fridell behåller sin språkliga spänst och enkelhet. Jag ser i honom en mycket läsvärd särpling inom svensk arbetarlitteratur.

Matz Davidsson

Max Frisch. MÄNNISKAN UPPTÄDER UNDER HOLOCEN. En berättelse. Övers. Ulrika Wallenström. 128 s. Bonniers 1980. Pris: ca 50:--

ISBN 91-0-044799-4

I denna långnovell berättar Schweiz' kanske främste författare om den äldre her Geisers sista dagar. Denne registrerar alla tecken på en kommande katastrof som en följd av det ihållande störtregnet. Dammen kan brista, jordskred kan begrava byn. Herr Geiser fyller sina vägar med notisappar med geografiska, geologiska, klimatologiska, historiska, bibliska kunskaper.

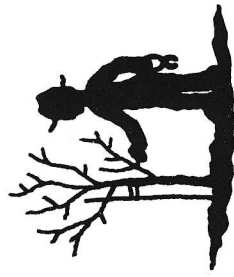
Men det egentliga hotet finns inom honom – regnet mumlar om hans undergång. En gång försöker han fly, men vänder om med hjärnblödning.

Max Frisch's berättelse om hur människan är ett med naturen är en ordkarg, exakt och fängslande berättelse.

Britta-Lena Jansson

Eva Fägerborg, Anette Rosengren. KRAMFORS SULFITFABRIK 1907-77. En etnologisk undersökning av arbetet vid fabriken. Kulturhistoriska undersökningen vid Nordiska museet. Rapport KUR 5:1979. 106 s. Distribueras genom Nordiska museet, 115 21 Stockholm.

ISBN 91-7108-1720

Kramfors sulfittfabrik lades ner 1977. Svenska Cellulosa Aktiebolaget, som ägde fabriken, lät Nordiska museet dokumentera verksamheten.

Författarna försöker ge en så fullständig bild av industrin som möjligt. Rapporten är indelad i över 20 olika kapitelrubriker, som täcker vitt skilda infallsvinklar på ämnet, bland annat historik, processbeskrivning, arbetsorganisation, löner, skämt och öknamn, facklig kamp med mera.

Trots det goda anslaget känns rapporten lite torr och trög. Den kan ändå ge många goda uppslag till den som vill gräva där han står och studera den vardag folk arbetar i.

Leif Carserud

Tore Gjelsvik. HJEMMEFRONTEN. Den civila motståndsrörelsen i Norge under den tyska ockupationen 1940-1945. Övers. Ingemar Karlsson. 267 s. LiberFörlag 1979. Pris: ca 90:--

ISBN 91-38-05094-3

Gjelsvik var från 1943 generalsekreterare i motståndsrörelsens Koordinationsskommitté. Hans skildring bygger både på egna minnesbilder, dokument samt uppgifter från andra medlemmar ur Hjemmefrontens ledning. Det är en intressant läsning.

Gjelsvik beskriver bl a svårigheterna för icke-kommunister att komma över sin missnöjskamhet mot NKP. Han menar att kommunistpartiet under ockupationens första år förde "en konsekvent splittringspolitik". Men han erkänner också partiets insatser, "sedan man väl bestämt sig för att sluta upp i kampen".

I boken "De tjente på kriget" (Oktober, Oslo 1974) sökte Terje Valen visa att Hjemmefrontens ledning var mer intresserad av att säkra storkapitalets profitintressen än att organisera ett aktivt motstånd. Gjelsviks bok är ett försvar för Hjemmefrontens politik, och som sådant ett bidrag till en viktig diskussion.

Margareta Zetterström

Felix Greene. PEKING. Övers. Jan Stolpe. 202 s. Norstedts 1980. Pris: ca 95:--

ISBN 91-1-803061-0

Greene har skildrat Kina i filmer, böcker m m och är en man som känner Kina verkligen väl. Ändå tycker jag inte att han i boken "Peking" har så där värst mycket nytt att komma med. Staden Peking har skildrats i så många olika sammanhang och Greenes bok är mer eller mindre en reportagebok med många svartvita bilder som illustrationer.

Greene beskriver kända ställen i Peking, han intervjuar många personer och mycket känns igen för den Kinaintresserade. Kanske hade boken tjänat på att vara sammanhängande, nu verkar det som om olika bitar satts ihop lite på måfå. Greene borde ha kunnat göra en bättre bok med alla de kunskaper som han besitter.

Stig Hansén

E.R. Gummerus. TROLLKARLEN VID PAJSO. I Dan Anderssons värld. 87 s. Zindermans 1980. Pris: ca 49:--

ISBN 91-528-0318-X

Författaren berättar om sina strövtåg i Finnmarken, om sina mödor då han samlade material till en roman om Dan Andersson och om Dan Andersson-sällskapets framväxt. Det bildades den 4 augusti 1962 i Luossa. I den första styrelsen ingick Ivan Oljelund, Otto Blixt, Gunde Johansson, Fridolf Persson, Nils Parling och E.R. Gummerus. En huvudroll i framställningen spelar skogsförmannen Otto Blixt med sin bakgrund i Finnmarken och sin insikt i folktron. Blixt skrev själv en bok om skogsbruket i det gamla Grangårde. Däremot har hans efterlämnade manuskript, bl a om jordbruket i Grangårde socken, inte blivit tryckta. "... ett bevis bland många på ytligheten i kulturintresset", skriver Gummerus.

Håkan Ågren

Agne Hamrin. I FASCISMENS EUROPA. 257 s. Bonniers 1979. Pris: ca 115:--

ISBN 91-0-044105-8

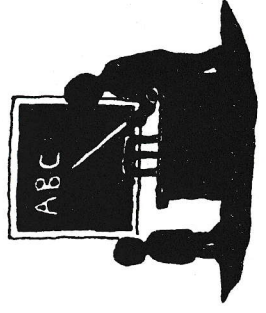
I denna första del av sina memoarer skildrar Hamrin sin uppväxttid i det frireligiöst präglade Jönköping, närmare bestämt i Jönköpings-Postens officin, där hans far presiderade.

Vi får följa hans tid som frilansande utrikesreporter i trettioalets turbulent Europa.

Större delen av boken upptas av skildringen av hans arbete i Tyskland efter "die Machtübernahme" och i det sönderfallande fascistiska Italien.

Stoffet är spännande och Hamrin är en flyhänt berättare, men framställningen är väl räddad för att ge så mycket nytt. Vill man läsa om det som boktiteln anger är Hamrins Italienskildring "Diktatorns fall" (Bonniers 1944) betydligt mer intressant.

Lasse Linusson

Eino Hanski. BRÖDRABATALJONEN. 190 s. Askild & Kärnekull 1979. Pris: ca 67:-- ISBN 91-582-0019-3

Ingemanlänningarnas historia är inte speciellt välkänd här i Sverige. Ingemanlänningar som under det s.k. fortsättningskriget mellan Sovjet och Finland tillfångatogs av finnar, sattes till en början i läger. Men pga sin finsk-ugriska härkomst blev de sedan erbjudna finskt medborgarskap om de deltog i s.k. "brödrabataljoner" mot Röda armén. När vålfreden gjordes upp fanns av löftena inget kvar och alla skulle överlämnas till Sovjet. 400 av 600 flydde emellertid från transporten, de flesta till Sverige.

Även om Hanskis syfte är vällovligt så är resultatet inte lyckat. Språket är ett försök till enkel, rak realism, men det stannar vid enkel. Persongalleriet är lika nyanserat som en hög gatsten. Även de försök som finns till politisk analys är påfallande torftiga.

Seppo Sinimaa

Robert Havemann. FRÅN HITLER TILL HONECKER. Övers. Frederik Sjögren. 154 s. Ordfront 1980. Pris: ca 78:--

ISBN 91-7324-113-X

Havemann är en av DDR-regimens outtröttligaste kritiker, men hans förgångna gör det svårt för de styrande att antasta honom. Han blev medlem i KPD redan 1932, dömdes till döden 1943 men befriades 1945 ur dödscellen av Röda armén, han var professor i fysikalisk kemi i DDR mellan 1950 och 1964, samt ledamot i folkkamraren 1950-63, men fick yrkesförbud för en "obekväm" föreläsningsserie 1965 och sitter i husarrest sedan 1976.

Signe Höjer. VÄGEN TILL HAGALUND. 203 s. LT 1979. Pris: ca 83:--

ISBN 91-36-01428-1

1919 studerar Signe Dahl till socionom i London och arbetar i det fattiga East End. Under ett besök i Paris träffar hon barnläkaren Axel Höjer, och "femtiofem års samliv och arbetsgemenskap" inleds. I bokens första del berättas om tiden i London och de människor Signe träffar där: Bernhard Shaw, Eglantine Jebb, Sylvia Pankhurst m fl.

Det gemensamma sociala intresset får makarna att bosätta sig i det fattiga arbetarsamhället Hagalund 1920, och i bokens andra del berättas om tiden där fram till 1926. De arbetar bl a med barnvårdsbyrå, socialdemokratiska kvinnoklubben, ABF och nykterhetsfrågan. Deras engagemang gör att bilden av Hagalund, som nu är helt borta, blir en annan än den vi får genom Olle Olssons målningar.

Boken spänner över mycket men är ibland rapsodisk.

Marianne Fors

Ulo Ignats, Håkan Holmberg. SOVJET, DIKTATURENS ANSIKTE. En bok om förtryck och förföljelse i dagens Sovjetunionen. 163 s. Ordfront 1980. Pris: ca 71:--

ISBN 91-7324-128-8

Victor Haynes, Olga Semyonova. DEN NYA ARBETAROPPOSITIONEN I SOVJET. Övers. James Hogg. 183 s. Barnakaden 1979. Pris: ca 39:--

ISBN 91-853228-53-7

Nina och Jean Kéhayan. RÖDE PROLETÄRENS GATA. Två unga kommunisters uppgörelse med Sovjetunionen. Övers. Tommy Gustavsson. 220 s. Bonniers 1979. Pris: ca 60:-- ISBN 91-0-044230-5

Tre rapporter om missförhållandena i Sovjetunionen:

Ignats & Holmberg har valt ett "utifrån-perspektiv". Med hjälp av statistik och annat informationsmaterial beskriver och förklarar de kunnigt hur det sovjetiska samhället fungerar och vilka brister det har.

Haynes & Semyonovas perspektiv kan kallas "inifrån-perspektiv", eftersom deras bok huvudsakligen återger dokument om förtryck och förföljelser av sovjetiska arbetare, skrivna av dem själva.

Makarna *Nina & Jan Kéhayans* bok är närmast en politisk reseskildring. Som övertygande kommunister i franska kommunistpartiet begav de sig till "föregångslandet" Sovjetunionen för att arbeta där ett par år. Erfarenheterna från de åren gav dem anledning att grundligt göra upp med sina tidigare föreställningar.

Det finns en risk med rapportböcker av det här slaget, där missförhållande staplas på missförhållande: De kan ge intryck av hopplöshet. Inte ens i de mörkaste diktaturer saknas strimmar av ljus och hopp. Konsten är bara att kunna se och beskriva dessa strimmar utan att glömma mörkret. Ingen av dessa sovjetiskildrare har något sådant självklart mörkerseende. Istället ger deras skildringar slutintrycket, att sovjetsamhället inte består av tänkande individer, utan av robotar som styrs av ett orubbligt kontroll- och förtryckarsystem. Trots det har böckerna stora förtjänster. De presenterar många fakta och visar att förtrycket inte bara gäller ett fåtal "oliktänkande", utan många fler: arbetare och bönder, husmödrar och "kvinnokämpar", invalider och pensionärer, vetenskapsmän och miljövänner, religiösa och nationella aktivister m fl.

Pär Gustafsson

Ismael Kadaré. *DEN HÅRDA VINTERN*. Övers. Marianne Eyre. 446 s. Bonniers 1980. Pris: ca 90:–

ISBN 91-0-044852-4

”Den hårda vintern” är en mycket läsvärd roman, eftersom den ger en skildring inifrån av hur brytningen med Sovjet 1960–61 gick till och hur den upplevdes av albanerna. Dock kan sägas att beskrivningen av orsakerna är märkvärdigt okonkret. Konsekvenserna däremot i form av spannmålsbojkott, utrymning av flottbasen vid Vlora och slutligen brytningen av de diplomatiska förbindelserna ges en ingående beskrivning. Miljön är främst Tirana, huvudstaden, vars gatu- och kafeliv skildras kärleksfullt. Romanens svaghet ligger i människoskildringen. Åtminstone på mig verkar personernas handlande ofta obegripligt och föga trovärdigt. Men denna svaghet förtar inte det värde romanen har i det att den ger en konkret skildring av livet i det lilla självständiga socialistiska landet Albanien, som vi ju annars inte får veta så mycket om.

Christina Ericsson

Bengt af Klintberg. *HALLÅ DÅR – KÖP BLÅBÄR!* Illustrationer Bengt Malmström. Fib:s Lyrikklubb/Tidens förlag 1980. Pris: ca 83:–

ISBN 91-550-2395-9

Folklivsforskaren Bengt af Klintberg har i en rad böcker presenterat folklig diktning. Här kommer han med en sammansättning från främst 1900-talets industrisamhällen, en gren som tidigare fått stå tillbaka för landsbygdens diktning. Det är en mustig och humorfylld anrättning läsaren bjuds, där inget är heligt eller hemligt. Ramsorna omspanner allt från dasset humor till bordsböner och magiska besvärjelser. En härlig samling att njuta av, skratta åt och minnas till. En hel del aha-upplevelser möter nämligen den minnesgoe läsaren med anspelningar på barndomens skolgårdar, gator och utedass.

Boken är suveränt illustrerad med Bengt Malmströms kluriga teckningar. Sällan träffar man på en sån samstämmighet mellan bild och ord som här.

Bengt Dagrin

André Lacaze. *TUNNELN*. Övers. Gunnar Gällmo. 355 s. Norstedts 1980. Pris: ca 45:–

ISBN 91-1-802041-0

André Lacazes roman bygger på egna upplevelser och erfarenheter från ett nazistiskt slavarbetsläger i Alperna. Romanen är en hyllning till alla de som i lägret miste livet genom sadistiska övergrepp och avrättningar. Det är också en mycket gripande berättelse om hur fångarna trots de omänskliga förhållandena i lägret ändå förmår kämpa för att förbli människor, en berättelse om nödvändigheten av solidaritet för att kunna uthärda ett helvete.

Trots att detta låter allvarligt har författaren ändå förmått skapa en spännande och osentimental berättelse, som bl a rymmer ett även tyrligt rymningsförsök i bästa thrillerstil.

En bock i kanten åt förlaget som pressat in så mycket text på varje sida.

Ann-Christin Bohman

Sven-Eric Liedman. *SURDEG*. 244 s. Författarförlaget 1980. Pris: ca 69:–

ISBN 91-7054-322-4

I boken vidareutvecklar Liedman idéer från de senaste årens artiklar och böcker. Allt material är nyskrivet. Här finns allmänna reflexioner om 70- och 80-talens kulturklimat, s k positionsbestämningar, här finns ett antal längre utredningar om ”Ideologier” och ”Materialism” och som avslutning ett inspirerande försvartal för en äkta materialistisk sinnlighet. Liedman kontrasterar denna sinnlighet mot det idealistiska förtryck av sinnena han finner i mediavärlden och hamburgerkulturen.

I andra essayer är Liedmans resonemang mer tveksamma. Hans filosofiska strävan går mot syntesen, filosofiska totalvyer. Under rubriken ”Specialisering” försöker han – utan att lyckas – visa att vetenskapernas tendens mot specialisering kan och bör brytas. Men hans exempel på integration övertygar inte. Några är inaktuella (darwinismens utveckling runt sekelskiftet), andra irrelevanta.

I sin helhet är boken dock välskriven, idérrik och ofta mycket rolig.

Kent Begler

Sven Lindqvist. *HAMILTONS SLUTSATS*. Politiska artiklar från 70-talet. 206 s. Bonniers 1980. Pris: ca 60:–

ISBN 91-0-044841-9

Att ”tycka till” är inte svårt. ”Känna för” det ena eller det andra kan vi alla. Men sakliga debattörer som vill föra diskussionen främåt är det få av idag. En av dem är Sven Lindqvist.

Han har här samlat ett drygt tjugotal av sina inlägg. Hamilton var en svensk nationalekonom som i slutet av 1800-talet formulerade slutsatsen: Om man tar i beaktande de avseendena som i avseende på jordegendomen bör tagas i beaktande, så finner man att det är allra bäst som det nu är.

Det är mot denna typ av tänkande som Lindqvist arbetar i sina artiklar. Hans credo är: Vad är det för människa vi egentligen vill ha? Vad är det för liv vi egentligen vill ha? Det är en glädje att läsa hans bok.

Staffan Glassel

LJVSBOKEN. Av Harald Ofstad, Barbro & Folke Carlsson, Sture Gustafsson och Helena Frykstrand. 129 s. Gidlunds 1980. Pris: ca 49:–

ISBN 91-7021-292-9

Sedan Berit Hedeby med sina dödshjälpsidéer fått breda ut sig i DN känns det bra att läsa ”Livsboken”, vars upprinnelse alltså är debatten om s k dödshjälp. Författarna – på olika vis engagerade i handikapprörelsen – pläderar för *livshjälp*, för människolivets okränkbarhet, mot olika övermänniskoideal och mot vårt förakt för svaghet.

Harald Ofstad framlägger filosofiska aspekter på hur samhället skapar en viss syn på ”avvikare”. Barbro & Folke Carlsson går igenom pressedebatten i frågan. Sture Gustafsson analyserar kritiskt föreningen RTVD (Rätten Till Vår Död). Helena Frykstrand intervjuar fyra på olika sätt handikappade medmänniskor. Gemensamt för dessa är deras rådsla för Berit Hedebys idéer.

Boken är mycket viktig – läs den!

Britta-Lena Jansson

Zjores A. Medvedev. KÄRNKATASTROFEN I URAL. Övers. Lennart Edberg. 208 s. Rabén & Sjögren 1980. Pris: ca 69:–
ISBN 91-29-54018-6

Hösten 1957 släpptes oavsiktligt mycket stora mängder radioaktivt avfall ut i Sovjet. Katastrofen har aldrig bekräftats officiellt.

1976 berättade den landsförviste ryske vetenskapsmannen Zjores Medvedev om kärnkatastrofen i den brittiska tidskriften New Scientist. Uppgifterna väckte stort intresse men fick också kraftigt mothugg.

Fri debatt är vetenskapens livsluft. Vetenskapsmän har ett personligt intresse av att redovisa sina undersökningar. Detta gäller även i Sovjet. Eftersom myndigheterna vill hålla katastrofen hemlig har de vetenskapliga artiklarna kraftigt censurerats före publicering.

Medvedev har med uppmärksamhet och skarpsinne läst genom de ryska facktidsskrifterna för radiobiologi. Bakom all censur och förvanskade data finner han bland annat att katastrofen inträffade i södra Ural och att den allvarligt smutsade ner mer än 5 000 km².

Det är spännande som en pusseldeckare och bevisföringen är mycket övertygande.

Leif Carserud

Magnar Mikkelsen. SISTA FJÄLLET. Övers. och efterord av Ragnar Matsson. 168 s. Oktoberförlaget 1980. Pris: ca 55:–
ISBN 91-7242-200-9

En stark debutroman som handlar om befolkningen i en nordnorsk by som kämpar för att undgå den tvångsevakuerings som tyskarna iscensätter under sin reträtt från Norge under andra världskrigets slutskede. Här skildras ett stolt sammansvetsat folk fyllt av kärlek till hembygden. På flykt undan tyskarna föredrar de svåra umbäranden uppe i bergen framför tvångsevakueringen. En spännande skildring om att aldrig ge upp.

Barbro Sjöström

Jan Olsson. SVENSK SPELFILM UNDER ANDRA VÄRLDSKRIGET. 257 s. Liber 1979. Pris: ca 110:–
ISBN 91-40-30265-2

Jan Olssons avhandling inleds med en mycket intressant kartläggning av den svenska filmbranschens uppbyggnad och dess kontakter med den nazistiskt dominerade Internationella Filmkammaren. För att ytterligare belysa Filmkammarens verksamhet publiceras två tal av Joseph Goebbels, som han höll vid kammarrens grundande.

I övrigt ger Olssons bok en god översikt av svensk spelfilm under andra världskriget, allt ifrån trettioåttalet till de mer politiskt inriktade filmer som producerades från 1943 och framåt. Det största utrymmet ägnas fem av dessa filmer. "Excellensen", "Den osynliga muren", "Det brinner en eld", "Lev farligt" och "Mitt folk är icke ditt" är samtliga producerade 1943–44 och behandlar samma tema, den nog så aktuella problematik som möter ett ockuperat folk.

Håkan Andersson

PETER CELSING. En bok om en arkitekt och hans verk. Red. Lars Olof Larsson 167 s. Liber Förlag/Arkitekturmuseet 1980. Pris: ca 120:–
ISBN 91-38-05276-8

Nämn en person som satt sin prägel på Stockholms city? Ett bra svar är arkitekten Peter Celsing, fader till Sergels torg med kulturhus, provisoriskt riksdagshus och riksbank.

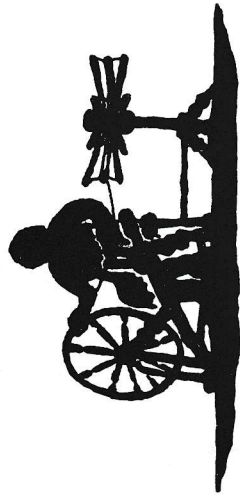
Celsing är kanske den mest framstående efterkrigsarkitekten i landet. Han inledde sin bana som tunnelbanearkitekt (t ex Blackeberg, Gullmarsplan) men blev först uppmärksam som kyrkoskapare (S:t Tomaskyrkan i Vällingby, Härlandakyrkan utanför Göteborg). Under 1960-talet kom de stora uppdragen och han skissade på Kungsträdgården, ritade filmhus, vann den stora nordiska Serielstorgstävlingen m m. Han rycktes tragiskt bort 1974.

Medarbetare, arkitekter, konstnärer och konsthistoriker har skrivit om Celsing och hans byggnader. Det är en mycket påkostad och självfallet rikt illustrerad bok, väl värd sitt pris. Man behöver inte vara arkitekt för att intressera sig för den omgivande verkligheten.

Staffan Glassel

Kurt Reuter. DE HÅRDA ÅREN. (Om liv och arbete vid statliga AK-arbetsplatser under 20- och 30-talen. 78 s. LiberFörlag 1979. Pris: ca 55:–
ISBN 91-38-04980-5

Boken vill skildra AK-arbetarnas vardag. Med utgångspunkt i dokument från tiden diktar Kurt Reuter – som själv var med som befäl – en historia om den värmländske arbetaren David Norrman och hans ödesförvanter. Först berättas en episod, sedan följer ett faktunderlag, om exempelvis bostadsförhållanden, lönesättning, strejkrörelser. Dokumenten är inte så märkvärdiga, de ger ändå ett intryck av pålitlighet. Ett tjug fotografier hör till det mest intressanta. Enligt Reuter präglades förhållandet mellan befäl och manskap av att "man hade rätt klart för sig att man satt och rodde i samma båt och att det var arbetsamt

och ofta otacksamt vare sig man satt vid rodet eller vid åorna".

En bok för våra skolor, alltså!

Siwe Raadik

Annette Rosengren. NÄR RESAN VARETT ÄVENTYR. Förord Mats Rehberg. 165 s. Natur och Kultur. 1980. Utgiven i samarbete med Nordiska museet. Pris: ca 65:–
ISBN 91-27-00956-4

Boken beskriver milstolpar i det svenska resandets utveckling: det för vårt land unika skjutsväsendet, ångbåtarna, det därpå följande kanalbyggandet, järnvägarna, lagen om tre veckors semester, som möjliggjorde en inhemsk turism.

Läsaren informeras om mångahanda tänkvärda detaljer, men resandets orsaker berörs bara ytligt. Av de 165 sidorna upptar författarens text uppskattningsvis en fjärdedel. Övrigt utrymme ägnas åt belysande citat ur reseskildringar och intressanta illustrationer. Den enskilde resenären perspektiv speglas ingående. Till överblickar och analyser över detta godperspektiv höjer sig inte boken.

Den stora massans resande, allmogens arbetsvandringar liksom gesällvandringarna, behandlas knapphändig. Dessa grupper lämnade ju sällan efter sig reseskildringar att citera.

Ulf Palménfelt

Vilgot Sjöman. LINUS OCH BLENDA. 434 s. Norstedts 1979. Pris: ca 95:--

ISBN 91-1-791422-1

En självbiografisk roman som inte förmår väcka någon större entusiasm. Handlingen tilldrar sig under en pojkes uppväxt på 30-talets Söder i Stockholm. Linus har ett bra förhållande till sin mor, Blenda. Den föregivne fadern är dock en skitig och dum byggjobbare, som visserligen drar in en hel del pengar till hushållet, men i övrigt mest är till besvär. Berättelsens lyckliga slut ska inte avslöjas här, men det motiverar knappast denna segdragna tegelsten, skriven på en märkvärdigt orytmisk prosa. Enstaka sekvenser etsar sig fast i minnet, miljöskildringen tyder på ett visst bildsinne. Författaren har kanske inte gjort sina filmer förgäves.

Lennart Nylund

Amalie Skram. LUCIE. Övers. Maj Frisch. 176 s. Gidlunds 1980. Pris: ca 42:--

ISBN 91-7021-299-6

Den norska författarinnan Amalie Skram utgav på 1880- och 90-talen en serie romaner om kvinnan och äktenskapet, som vållade strid om moral och sedlighet. Romanen "Lucie" utkom 1888 och handlar om en ung kvinna ur arbetarklassen som varit dansflicka på Tivoli. En man ur borgarklassen förälskar sig i henne och gifter sig med henne. Han försöker samti-

digt förändra henne och anpassa henne till sin egen samhällsklass, och så småningom har han genom sin svartsjuka på hennes tidigare liv helt förkvävt hennes tidigare livsglädje. Hon dör i barnsäng sedan han också i sitt nit att ändra henne kvävt hennes kärlek till honom. Romanen är ett tidsdokument. Samtidigt visar den på ett känslomässigt förtryckt som inte har förändrats mycket.

Inger Strömsten

Ann Smith. I SÄLLSKAP MED BIRGER VIKSTRÖM. 196 s. Rabén & Sjögren 1980. Pris: ca 39:--

ISBN 91-29-54137-9

Ur gamla tidningar och tidskrifter har Ann Smith plockat fram denna samling Vikström-texter. De handlar bland annat om historier från hembygden, resor i Östeuropa, sanatorievistelser och "funderingar" om litteratur. Till det intressantaste hör en artikel om Sara Lidmans dialekt. Här finns också en fortsättning på romanen "De lyckliga åren". Anslaget är genomgående enkelt och okonstlat; berättelserna är grundvallade med det typiska Vikströmska vargrinet. Dock tycker jag att när man som här hämtar fram texter ur lägen, man gott kan ange publiceringskällan. Den är ju inte helt ointressant?

Håkan Ågren

Alltsedan människan flyttade till detta land efter senaste istiden, har hon brukat skogen. Men detta skedde på olika sätt under olika tider. Från skogsbyte och svedjebruk till våra dagars virkesproduktion har bonden alltid stått på "två ben": åkern och skogen. Staten har också tidigt insett betydelsen av att skogsbruket måste regleras. Redan i landskapslagarna fanns början till senare tiders skogslagstiftning. Framst på två sätt har lagarna ingripit i skogsbruket: I ägandeformen (genom jordförvärvslagar) samt i skötseln (genom skogsvårdslagar).

Den föreliggande boken beskriver utförligt denna historiska process. Den är rikligt illustrerad med fotografier, teckningar och tabeller. Verket förutsätter endast lite kännedom om skogsbruk. Utförliga ordförklaringar finns. Inte minst fem sidors litteraturhänvisning gör boken till en guldgruva för entusiaster i ämnet eller för sådana som vill bli det.

Hans-Magnus Meincke

Håkan Strängberg. TIPSET PÅ TORS DAG SYSTEMET PÅ FREDAG. 214 s. Bonniers 1980. Pris: ca 65:--

ISBN 91-0-044766-8

Tipset på torsdag, systemet på fredag är två av de fortfarande pålitliga institutioner i Sverige som Strängberg beskriver i romanen. Det finns enligt författaren inte så många fler.

Hur mår svenska arbetare när det inte finns mycket mer att tro på än "engelska fotbollslag på tipskupongen"; när det går lättare att förut säga travresultat än om företaget står kvar måndag morgon?

Med en personlig, drastisk berättarprosa för Strängberg in läsaren i svensk arbetarvardag. Varligt, men påtagligt, växer bilden fram av ett rämnande Sverige.

Det finns en ton av stark besvikelse under alla romanens skämt. Det känns tragiskt att med Strängbergs hjälp inse hur mycket av vår samhällsenergi som kanaliseras till "Romeo Corleone i femte lopp".

Bengt Eriksson

Khamsing Srinawak. ETT DAMMKORN UNDER DINA FÖTTER. Övers. inledning och kommentarer Arne Trankell. 173 s. Norstedts 1980. Pris: ca 64:--

ISBN 91-1-801082-2

Den thailändske författaren Khamsing Srinawak presenteras här för svensk publik med en novellsamling. Srinawak flydde 1977 med sin familj från Thailand, och de är nu bosatta i Sverige. Han har själv medverkat i att göra ett representativt urval av sina noveller skrivna de senaste 20 åren.

Huvuddelen av novellerna berättar om lantarbetare och skogsarbetare i Thailands norra delar, Srinawaks hemtrakter. Särskilt fäster jag mig vid titelnovellen, som är en berättelse om en elefantkötarens kärlek till traktens skönhet Bua Kham. Novellen rymmer både het passion och djup förnedring och verkar ge en bild av de delvis feodala förhållandena i Thailand. Flera av novellerna har något exotiskt svår-fångat över sig, detta försöker Tankell bort-hjälpa med sina avslutande kommentarer.

Matz Davidsson

Einar Stridsberg, Leif Mattsson. SKOGEN GENOM TIDERN. Dess roll för lantbruket från forntid till nutid. 265 s. LT 1980. Pris: ca 135:--

ISBN 91-36-01398-6

Stig Strömholm. MOTSKÅL Essäer. 234 s. Norstedts 1979. Pris: ca 59:–
ISBN 91-1-791491-4

Stig Strömholm. FRÅN ETT MUSEUM SVIT för fyra röster. 89 s. Norstedts 1980. Pris: ca 49:–
ISBN 91-1-791781-6

”Pilar som är blå, visar var den noggranne bör gå”. Fyra röster bryts i museet. Är det möjligt att överblicka ett historiskt skeende? Kan vi dra politisk lärdom ur det? I essäerna förnekas att vi lever i en historielös tid.

”Pilar som är röda hetsar till brådska i hetta och möda, men pilar som är vita vill varken visa eller hetsa, bara bita, vill sära eller döda.” Utgångspunkt i Strömholms ”Motskål” är en konservativ humanism. Genom att fråga efter legitimitet i maktutövandet och genom att utföra en smula begreppsanalys kring de politiska slagorden öppnar han för en bitvis fruktbar kritik av tendenser i dagens Sverige. Decentralisering kan innebära maktens pulverisering. I en rimlig mening av orden är lag och ordning eftersträvsvärda. Kunskapsförakt och trivial misstänksamhet gynnar det nya prästadömet.

Boström, den svenska ämbetsmannakårens filosof, finns som outtalad premis i resomangen men ”när kvällen faller på blir alla pilar grå.”

Lars Andrée

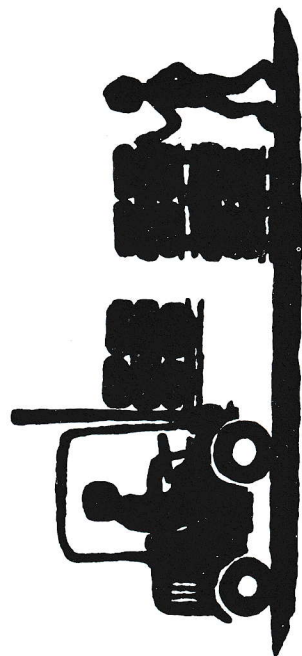
Han Suyin. VINDEN KRING TORNET. Mao Tse-tung och den kinesiska revolutionen 1949–1975. Övers. Magnus K:s son Lindberg. 411 s. Norstedts 1980. Pris: ca 120:–
ISBN 91-1-793092-8

Ross Terrill. KINAS VÄG EFTER MAO. Övers. Gunnar Ruud. 286 s. Rabén & Sjögren 1979. Pris: 75:–

ISBN 91-29-53183-7
Han Suyin tar i ”Vinden kring tornet” vid där ”Morgonens flod” slutar; denna del börjar alltså 1949 och omfattar stora viktiga händelser i Kinas historia såsom det stora språnget och kampen mellan Kina och Sovjet. Han Suyin beskriver många ledande kineser, bl a den nu återupprättade Liu Shao-chi och hon för fram den kritik som länge officiellt fanns mot honom. Det ger en som läsare en konstig känsla och boken förlorar lite av sin kraft. Annars är det en utmärkt historiebeteckning av åren från revolutionen fram till 1975. I bokens sista kapitel berättar Han Suyin om Maos död och om linjestriderna i Kina.

Ross Terrills bok ”Kinas väg efter Mao” kan läsas som en fortsättning på Suyins bok. Han redogör för viktiga händelser i Kina efter Maos död. Han försöker porträttera Deng Xiaoping, Hua m fl, han beskriver närmandet mellan USA och Kina etc men hans bok är i huvudsak en spekulation i hur det kommer att gå i Kina. Som sådan hör den till de bättre.

Stig Hansen

TJUGOTVÅ NOVELLER ur tidningen Lands novelltävling. 159 s. LT 1980. Pris: ca 49:–
ISBN 91-36-01532-6

Av 1 800 inskickade bidrag till tidningen Lands novelltävling publiceras här 22 stycken. Av författarpresentationerna framgår att de flesta fått något publicerat tidigare, men att ett övervägande flertal ej har skrivandet som yrke. Ämnesvalet för tävlingen var fritt, men av de presenterade utspelas drygt 1/3 på landsbygden.

De flesta av novellerna är ganska likgiltiga, några är intressanta och ett par är bra. Första pristagaren Håkan Ågrens novell ”Tranorna flyger mot norr” är i särklass. Han förmår skildra det stora i det lilla. Novellen är finstämd och genomarbetad och han har en tvärsäker klasskänsla, som för tankarna till våra proletärförfattare.

Marie-Louise Persson

Günter Wallraff. JOURNALISTIK SOM MÄNNISKOJAKT. Övers. Ingemar Karlsson. Efterskrift Arne Ruth. 216 s. Norstedts 1980. Pris: ca 62:–
ISBN 91-1-791861-8

Wallraffs granskning av jätten Springers Bild-Zeitung fortsätter. Mycket av materialet i denna nya bok är baserat på vittnesbörd som framkom efter utgivningen av ”Reporter hos Springer”. Exempel på Bilds övergrepp mot enskilda medborgare och tidningens fantastiska lögnhistorier radas upp. Stundtals vet man inte om man skall skratta eller gråta åt den sorja som fyller Bilds spalter.

Nu rör det sig ju inte om vilken boulevardstidning som helst. Bilds miljonupplagor och Springers inflytande på de mest skilda plan i det västtyska samhället gör Bild till en betydande maktfaktor.

Här finns också referat från rättsgången mot ”Reporter hos Springer”, samt dokumentering av spionaget och trakasserierna mot Wallraffs person.

Lasse Linusson

Lars Widding. NÄR HÄXBÅLEN BRANN. Efterskrift Anita Jacobsson-Widding. (”Häxvärdens kaos och logik”). Ill. Nils Stödberg 274 s. Norstedts 1980. Pris: ca 95:–
ISBN 91-1-801272-8

Denna dokumentärberättelse av Lars Widding behandlar häxprocesserna i Stockholm på 1670-talet. Häxdanserna rasade i staden i över ett års tid och resulterade i att nio ”häxor” brändes på bål. Dessutom miste fyra kronvittnen sina huvuden.

Författaren försöker levandegöra en mörk tid i vår historia och samtidigt förklara varför häxeriet uppstod och vilka som drabbades. Berättelsen är underhållande och Widding har lyckats väl med att popularisera ett historiskt stoff och göra det tillgängligt för en bredare allmänhet.

Personligen anser jag att författarens snabba journalistiska prosa inte förmår bära honom helt i den historiska romantraditionen, hans figurer blir inte riktigt levande.

Nämnas bör att berättelsen gått som följande i tidningen Expressen sommaren 1979.

Ann-Christin Bohman

Christian Wigardt. MÖTEN I ASIEN. Ur en
ung luffares dagbok. Omslag av Agneta Pihl-
ström med fotografi av Gunnel Widmark.
Fotografier i boken av författaren. Kartor Roy
Bäckbom. 295 s. Prisma 1980. Pris: ca 80:--
ISBN 91-518-1320-3

Med några tusen på fickan luffar budgetrese-
när Wigardt runt i Asien. Han närmar sig det
nya med den ödmjukhet som garanterar fram-
gång. Wigardt levandegör människor och mil-
jöer i träffsäkra dagboksanteckningar. Någon
enstaka gång uppträder resenären som rastlös
turist ilande mellan länderna utan att ha upp-
täckat mer av dem än barer och badstränder.
Men oftast är han upptäckaren och serverar
läsaren godbitar i form av bergsvandringar i
Nepal och klosterbesök i Sydkorea. Boken är
oundgänglig för resenärer av alla slag. Också
den som varken vågar eller kan ge sig ut i det
okända utan charterresans trygghet, får
många tips och reflexioner kring resandet.

Den gamla kvinnans färade ansikte på det
suveräna omslaget rymmer en hel värld. Så
gör också denna bok. Nästan.

Bengt Dagrin

Nordahl Åkerman. KAN VI KRYMPA SVE-
RIGE? Förslag till en mänskligare utveck-
lingsmodell. 154 s. Rabén & Sjögren 1980.
Pris: ca 45:--

ISBN 91-29-54226-

Som många andra har Åkerman upptäckt att
svenskarna inte är alltigenom lyckliga och att
allt inte står rätt till i landet. Efter en glimtvis
träffsäker kritik av landets nuvarande läge, är
det en ganska tunn soppa han har att erbjuda
oss i sin "alternativa" framtidsmodell.

Grundtanken är att samhällets olika enheter
blivit för stora. Mot detta sätter Åkerman ett
samhälle decentraliserat genom kooperativa
basorganisationer på olika områden. Mest av
allt liknar hans förslag ett hopkok på idéer som
varit opportuna inom 70-talsvänstern.

Åkerman understryker att modellen utgör
ett debattinlägg. Som sådant är det naturligt-
vis välkommet. Men genomgående är han allt-
för ytlig eller naiv, särskilt i de ekonomiska
frågorna, för att på något vägande sätt berika
debatten om den svenska modellens framtid.

Mats Miljand

ÅTTA BERÄTTARE. Lars Ahlin, Ulla Isaks-
son, Lars Gustafsson, Sven Delblanc, Per
Gunnar Evander, Gerda Antti, Jaques Werup,
Mona Kalin. Ill. 206 s. Alba 1979. Pris: ca 48:--
ISBN 91-7458-300-x

Hur boken kommit till och vem som gjort ur-
valet får man inte veta. Författarna presente-
ras enbart med en bild. Om berättelserna pub-
licerats tidigare anges inte, med ett undantag,
Per Gunnar Evanders bidrag presenteras som
inledningskapitel till romanen "Se mig i mitt
friska öga."

Enbart Lars Ahlins mästerliga novell "Får-
åtarna" gör dock att man gärna överser med
bokens brister. Dessutom har Lars Gustafs-
son skrivit en sataniskt elak och rolig saga om
en professors tillsättning och Sven Delblanc
fortsätter att berätta om personerna från ro-
manen "Kära farmor". Ulla Isakssons och
Mona Kalins noveller är också väl värda att
läsas.

Marie-Louise Persson

